

Fra husflidsmøte til internordisk samarbeid

Nordisk sameråd og urfolksspørsmål 1952-1959

Gunhild Tveiten

Masteroppgave i historie

UNIVERSITETET I OSLO

Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH)

Høst 2020

Fra husflidsmøte til internordisk samarbeid

Nordisk sameråd og urfolksspørsmål 1952-1959

© Gunhild Tveiten

2020

Fra husflidsmøte til internordisk samarbeid

Nordisk sameråd og urfolksspørsmål 1952-1959

Gunhild Tveiten

<http://www.duo.uio.no/>

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøker jeg Nordisk sameråd og de første virkeårene fra initiativ til dannelsen av rådet (1952-1959), med fokus på diskusjoner om samisk identitet og urfolksspørsmål. I tillegg til dette undersøker jeg urfolks- og minoritetsarbeidet gjort av Den internasjonale arbeiderorganisasjonen og Forente nasjoner i samme periode. Jeg har studert arbeidet i Nordisk sameråd og de internasjonale organisasjonene parallelt for å undersøke hvilken rolle Nordisk sameråd kan ha spilt i internasjonaliseringen av urfolksspørsmål. Jeg argumenterer for at Nordisk sameråd var en regional landegrenseoverskridende arena for urfolksspørsmål på 1950-tallet, men arbeidet var ikke en integrert del av internasjonale fora. Rådets urfolkdiskurs foregikk snarere parallelt med arbeidene i Den internasjonale arbeiderorganisasjonen og Forente nasjoner gjorde på 1950-tallet. Således argumenterer jeg for at Nordisk sameråd som arena for urfolksspørsmål var et uttrykk for endringer i samisk identitet på 1950-tallet og at det kan ses som en forløper for internasjonaliseringen av samiske urfolksspørsmål på 1960- og 1970-tallet.

Hovedproblemstillingen for masteroppgaven er: *I hvilken grad og på hvilke måter var Nordisk sameråd et uttrykk for internasjonalisering av urfolksspørsmål på 1950-tallet?*

Forord

For fire og et halvt år siden gikk jeg for første gang nervøst inn glidedørene på «HF». Nå sitter jeg her på slutten av et studentliv på Blindern, vel viten om at jeg vil savne det.

Først og fremst ønsker jeg å takke min flotte og utrolig hjelpsomme veileder Hanne Hagtvedt Vik, som har vært tålmodig og inspirerende gjennom hele skriveprosessen. Deretter vil jeg takke professor Jonathan Crossen ved Universitet i Tromsø, for uvurderlig hjelp i å finne konferanserapportene. Tusen takk også til min tidligere veileder på bacheloren Daniel Maul som har hjulpet meg i sammenheng med ILO for denne oppgaven. Tusen takk til masterveiledningsgruppa – spesielt Vera for mye god hjelp. Hjertelig takk til Julie, Kristine, Caroline, Henriette, Anne Lise, kjæreste, mamma og pappa! Tusen takk til Riksarkivet for å alltid være der når det trengs. *I also wish to send gratitude to ILO's archive in Genève – the e-mail correspondence have been of great help.*

Erkjennelse: Jeg er ikke samisk og vil derfor aldri vite eller forstå hvordan det føles å være samisk. Jeg ønsker ikke med denne masteroppgaven å forklare hvordan samiske personer føler eller har opplevd sin historie. Jeg ønsker med denne masteroppgaven å tilføre mer kunnskap om dannelsesårene i Nordisk sameråds historie.

Blindern, Oslo, 13. november 2020.

Forkortelser

ILO Den Internasjonale Arbeiderorganisasjonen

FN De forente nasjoner

UNESCO FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon

K107 ILOs konvensjon nummer 107

R104 ILOs anbefaling/rekommandasjon nummer 104

WHO Verdens helseorganisasjon

OAS Organisasjoner av amerikanske stater

LS Lapin Sivistysseura (samisk-finsk kulturråd)

SSR Svenska Samernas Riksförbund

P.M. Pro memoria (søknad, bønn, tjenesteskriv)

GB Governing Body (ILO)

ILC International Labour Conference

KUD (norske) Kirke- og Undervisningsdepartementet

FUEN Den europeiske mindretallsunionen

NGO Ikke-statlig organisasjon

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	IV
Forord	V
Forkortelser	VI
Innholdsfortegnelse	VIII
1 Innledningskapittel	1
1.1 Tema og bakgrunn.....	1
1.2 Historiografisk gjennomgang	2
1.3 Problemstilling og avgrensning.....	10
1.3 Utdypelse av kildegrunnlag og metode	12
1.4 Oppgavens oppbygning.....	15
2 Starten på samisk internordisk samarbeid	16
2.1 Innledning.....	16
2.2 Samisk mobilisering før Nordisk sameråd (1900-1940)	17
2.3 Initiativtagerne: «kjentmenn»	20
2.4 Forløperne: samiske organisasjoner	23
2.5 1952-1953: Husflidsmøtet og forberedelser.....	27
2.6 Gruppebevissthet: «felles kulturgods»	31
2.7 Kapittelkonklusjon	32
3 ILO; anvendt antropologi og moderniseringstenkning	34
3.1 Innledning.....	34
3.2 Den ‘nye tid’: hjelp til selvhjelp.....	35
3.3 <i>The Andean Indian Programme</i> : europeisk kulturprogram	40
3.4 <i>Indigenous Peoples</i> : ekspertrapporten fra ILO	43
3.5 <i>Indigenous and Tribal populations Convention</i> : K107, R104.....	47
3.6 Saltvannsdoktrinen	49
3.7 Kapittelkonklusjon	51
4 Et nordisk sameråd	53
4.1 Innledning.....	53
4.2 Jokkmokk, 1953: aktiv tilpasning	54
4.3 Karasjok, 1956: representasjon	57

4.4	Enare og Stockholm, 1959: identitetsforståelse	59
4.5	Nordisk sameråd: en grenseoverskridende urbefolkning	63
4.6	Nasjonalstatene: reindrift og «likeberettighet»	66
4.7	Kapittelkonklusjon	70
5	Avslutningkapittel	72
	Litteratur	80
	Primærkilder:	80
	Arkivmateriale:	81
	Aviskilder:	81
	Nettsteder	81
	Forskningslitteratur	82
	Appendiks	87

1 Innledningskapittel

1.1 Tema og bakgrunn

I 1956 ble Nordisk sameråd¹ grunnlagt på en konferanse i Karasjok,² Norge. Formålet var å skape et felles forum for samer i Finland, Norge og Sverige. Det var da omlag hundre år siden Norge og Sverige hadde startet assimileringprosesser rettet mot samiske folkegrupper. I Norge ble også den kvenske minoritetsgruppen offer for assimilering. Assimileringen gikk under navn som *fornorskingspolitikken* og *forsvenskningspolitikken*. Finland hadde aldri en offisiell assimileringpolitikk.³

I etterkant av andre verdenskrig var den samiske identitetsforståelsen i endring.⁴ Endringene kom blant annet til uttrykk gjennom samisk samarbeid på tvers av finske, norske, og svenske landegrenser. Sensommeren 1953 ble en internordisk samisk konferanse holdt i Jokkmokk,⁵ Sverige. Initiativtagerne for konferansen var den norske språkforskeren Asbjørn Nesheim, finske ingeniøren Karl Nickul, den pitesamiske lingvistikkforskeren Israel Ruong fra Sverige og den samisk-norske sekretæren og oversetteren Hans J. Henriksen.⁶ Konferansen skulle gjennomgå samiske kultur- og næringssspørsmål. Samlingen ble holdt i regi av Nordisk råd. De samiske søsterorganisasjonene Sámi Sær'vi i Norge, Same-Ätnam i Sverige og Lapin Sivistysseura i Finland hadde hovedansvaret for gjennomføringen. Det formelle forslaget om å danne Nordisk sameråd ble lagt frem av Ruong på Karasjok-konferansen i 1956. I 1959 holdt Arbeidsutvalget til rådet et ekstraordinært møte i Stockholm, hvor hovedtemaet for møtet var identitet. Senere i 1959 arrangerte Nordisk sameråd sin andre offisielle konferanse i Enare,⁷ Finland. På Stockholm-møtet og i Enare ble en felles nordisk

¹ Nordsamisk: Sámiráđđi. Skiftet navn til Samerådet da samisk-russiske grupper også ble medlem. Rådet vil bli kalt for Nordisk sameråd gjennom hele masteroppgaven grunnet tidsaspektet.

² På nordsamisk heter Karasjok; Kárášjohka.

³ Velli-Pekka Lehtola, «Sámi Histories, Colonialism and Finland», *Artic Anthropology* 52, no. 2 (2015), 27; Regnor Jernsletten, «The development of a Saami élite in Norden», *Conflict and Cooperation in the North* (red.) Kristiina Karppi og Johan Eriksson (Umeå: Norrlands Universitetsförlag, 2002), 148.

⁴ Harald Eidheim, «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood», *Sami Culture in a New Era: The Norwegian Sami Experience* (red.) Harald Gaski (Kárášjohka/Karasjok: Davvi Girji OS, 1997), 29.

⁵ På lulesamisk blir Jokkmokk ofte kalt Jáhkkámáhkke.

⁶ Hans J. Henriksen blir på samisk skrevet Heandarát-Hánsa.

⁷ Finsk: Inari, nordsamisk: Anár.

definisjon av hvem som kunne anses som samisk vedtatt av Nordisk sameråd. Formålene med 1959-definisjonen var å lettere kunne registrere samer, å få godkjent avgrensede samiske områder hvor samene fikk særskilte rettigheter og ble anerkjent som urbefolkning. Nordisk sameråd arbeidet for å være en regional samisk organisasjon, på tvers av landegrenser, hvor samiske kultur-, næringsspørsmål og interesser ble satt på dagsorden. Samerådet ble den første langvarige og formelle samarbeidsarenaen for samer i Norden.

Parallelt med opprettelsen av Nordiske sameråd, intensiverte Den internasjonale arbeiderorganisasjonen (ILO) sitt arbeid med urfolksspørsmål. Organisasjonen hadde arbeidet med urbefolkninger i Latin-Amerika siden 1930-tallet, men etter andre verdenskrig utvidet ILO fokusområdet til også Asia, Afrika og Nord-Amerika. Det internasjonale arbeiderkontoret forvaltet ILOs konvensjoner og arbeid, og standardiserte ILOs tilnærming til urfolksspørsmål i internasjonale fora. Også i FN ble spørsmål som gjaldt urbefolkninger tatt opp, men uten at det ble langvarige arbeid.

I denne masteroppgaven undersøker jeg Nordisk sameråds forståelse av samisk identitet på 1950-tallet sett i lys av internasjonale arbeid med urfolksspørsmål. Fokuset på urfolksspørsmål i internasjonale fora på 1950-tallet kan ses i relasjon til konsekvensene av rasisme og rasehatet under Hitlers naziregime (1933-1945). Masterprosjektet vil spesielt studere urfolksnormer som ILO standardiserte i 1950-årene. I lys av ILOs urfolksnormer vil jeg særlig undersøke om diskusjonene omkring samisk identitet i Nordisk sameråd reflekterte en identitet som urbefolkning. 1950-årene var en periode rett før den spirende urfolksinternasjonalisme utviklet seg på 1960-tallet. 1950-tallet lå altså, i kontekst av menneskerettigheter og urfolksspørsmål, mellom to tiår som var motpoler.

1.2 Historiografisk gjennomgang

Masterprosjektets forskningslitteratur kan deles inn i tre overordnede temaer: 1) framveksten av urfolksbegrepet og internasjonale urfolksrettigheter; 2) litteratur om samisk internasjonalisme; 3) Nordisk sameråd og «samepolitikken» i Norden på 1950-tallet.

Daniel Mauls forskning på ILOs historie har vært sentral i den første delen av historiografien, som handler om framveksten av urfolksbegrepet og internasjonale urfolksrettigheter. Maul danner et kronologisk og omfattende forskningsbidrag i ILOs 100 års jubileumsbok *International Labour Organization: 100 years of Global Social Policy* (2019).

Verket er spesielt til nytte i å danne et bilde av utviklingen de siste 100 årene i arbeiderorganisasjonen. Da spesielt med tanke på endringene som skjedde etter andre verdenskrig. Maul belyser endringer i dynamikken da postkoloniale afrikanske stater ble medlemmer av arbeiderorganisasjonen. De nye postkoloniale medlemsstatene og de latinamerikanske medlemsstatene gikk imot de vestlige statene i organisasjonen i flere saker. De postkoloniale statene brukte for eksempel FNs menneskerettigheter for å fremme sine meninger.⁸ Videre diskuterer Maul i verket *Human Rights, Decolonization: The International Labour Organization, 1940-1970* (2012) menneskerettigheter og ILO under avkoloniseringsprosessen.⁹ Mauls bøker gjør seg relevante for masteroppgavens undersøkelse av internasjonalisering av urfolksspørsmål og menneskerettigheter i lys av avkoloniseringsprosesser.

I sammenheng med Mauls forskningsarbeid om ILO er boken *Indigenous peoples, postcolonialism, and international law: The ILO regime (1919-1989)* (2005) av Luis Rodríguez-Piñeros særlig viktig. Verket drøfter moderniseringen i ILO og organisasjonens vektlegges av et antropologisk utgangspunkt i urfolksarbeid. Rodríguez-Piñero beskriver rollen ILO har hatt som en «normproduserende» organisasjon i internasjonal urfolksdiskurs på 1900-tallet.¹⁰ Han påpeker at ILO anså urbefolkninger som «hinder» for moderniseringen, og at organisasjonens formål var å integrere dem inn i nasjonalstatens sosiale utvikling ved hjelp av antropologisk kunnskap. Rodríguez-Piñero analyserer eksempelet «The Andean Indian Programme» i forskningen på ILOs antropologi i praksis. Videre undersøker og drøfter Rodríguez-Piñero «Blue Water Doctrine» (saltvannsdoktrinen). Saltvannsdoktrinen er viktig for masterprosjektets utgreiing av stereotyper i urfolksbegrepet og hvilke egenskaper begrepet ble tillagt av ILO og FN på 1950/60-tallet.¹¹ Chidi Oguamanams analyse av resolusjon 637 (VIII) «The right of peoples and nations to self-determination» (1952) og 1961 Deklarasjonen «Granting of Independence to Countries and People in General»,¹² belyser saltvannsdoktrinen. Oguamanam undersøker resolusjonen og deklarasjonen i artikkelen

⁸ Daniel Maul, *International Labour Organization: 100 years of Global Social Policy* (Geneva: De Gruyter Oldenbourg, 2019), 141-159.

⁹ Daniel Mauls, *Human Rights, Decolonization: The International Labour Organization, 1940-1970* (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012), 13-15.

¹⁰ Luis Rodríguez-Piñero, *Indigenous peoples, postcolonialism, and international law: The ILO regime (1919-1989)* (England: Oxford University Press, 2005), 117-118.

¹¹ Luis Rodríguez-Piñero, *Indigenous peoples, postcolonialism, and international law: The ILO regime (1919-1989)* (England: Oxford University Press, 2005), 140-143.

¹² Chidi Oguamanam, «Protecting indigenous knowledge in international law: solidarity beyond the nation-state», *Law Text Culture* 8 (2004): 191-230, 220. URL: <https://ro.uow.edu.au/ltc/vol8/iss1/10>

«Protecting indigenous knowledge in international law: solidarity beyond the nation-state» (2004) og diskuterer nasjonalstaters posisjon og makt i FN. Rodríguez-Piñero og Oguamanams verker er viktige bidrag i forskning om blant annet ILOs anvendte antropologi i urfolksarbeider. Og også sentral i undersøkelsen av ILO og FNs roller i standardsettingen av urfolksspørsmål og menneskerettigheter.

«The Making of an international movement of indigenous peoples» skrevet av Henry Minde og publisert i et forskningstidsskrift i 1996, belyser konstruksjonen av urfolksbegrepet. I artikkelen legger han frem mangler ved den vestlige urfolksforståelsen. Han teoretiserer konstruksjonen av begrepet i «the blue-ocean dogma» (blåhavsdogmet). Minde viser til hvordan den europeiske betydning av ordet «urfolk» stod i fare for å utelukke urfolksgrupper som ikke hadde blitt utsatt for oversjøisk ekspansjon, som for eksempel samene.¹³ Blåhavsdogmet og saltvannsdoktrinen har mange fellestrekk. De er begge svært viktige perspektiver i faglige diskusjoner av urfolksbegrepet. Begrepene kommer særlig til nytte i drøftelsen av stereotyper rundt urfolksbegrepet i denne masteroppgaven.

Boken *The Origins of Indigenism: Human Rights and the Politics of Identity* fra 2003 av Ronald Niezen ble sentral i forståelsen av urfolksinternasjonalisme. Men også for utviklingen av begrepet «indigenous peoples». Niezen argumenterer for at urfolk og kolonimaktene alltid var en stor internasjonal faktor.¹⁴ Verket viser til kompleksiteten av urfolksidentitet, blant annet gjennom Haudenosaunee-konføderasjonens og Cayuga-mannen Levi General Deskaheh. I den sammenheng tilfører Stephen Youngs forskningsartikkel «Re-historicising dissolved identities: Deskaheh, the League of Nations, and international legal discourse on Indigenous peoples» (2019) nyere forskning understøttet av Niezens forskningen på Deskaheh og urfolksinternasjonalisme.¹⁵

Flere begreper tilknyttet urfolksidentitet blir brukt i masteroppgaven. Blant begrepene som nevnes er «Indigenity» og «Indignisme». Bokkapittelet «Indigenity: Anthropological notes on a historical variable» skrevet av Jonathan Friedman, i boken *Indigenous Peoples: Self-Determination, Knowledge, Indigenity* fra 2008, er relevant i forklaringen av begrepet

¹³ Henry Minde, «The making of an international movement of indigenous peoples», *Scandinavian Journal of History* 21, no. 3 (1996): 221.

¹⁴ Ronald Nizen, *The Origins of Indigenism: Human Rights and the Politics of Identity* (Berkeley: University of California Press, 2003), 29-52.

¹⁵ Stephen Young. «Re-historicising dissolved identities: Deskaheh, the League of Nations, and international legal discourse on Indigenous peoples» i *London Review of International Law* 7, nummer 3 (2019, 377-408).

‘Indigeneity’.¹⁶ Indigenisme-begrepet blir drøftet i forhold til eiendomsrett av Thomas Hylland Eriksen.¹⁷ Friedman og Hylland Eriksen tilføyer detaljanalyser som er særlig nyttige med tanke på Niezens og Youngs forskning.

Videre har Russel Lawrence Barshs artikkel «Indigenous Peoples: An Emerging Object of International Law» (1986) hvor han analyserer USAs samarbeid med FN, vært forklarende. Artikkelen bidrar til at jeg i masteroppgaven bedre forstår hvordan stormakter tildeles opererte i store humanitære organisasjoner og hvilke maktposisjon USA hadde i FN.¹⁸ Hurst Hannums bok *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodations of Conflicting Rights* (1990) tilfører Barsh forskning et bilde av nasjonalstatenes og FNs rolle i dannelsen av internasjonale lover etter 1945.

Avkoloniseringen som historisk prosess står sentralt i masteroppgaven både i forskningslitteraturen, kildematerialet og hovedproblemstillingen. Jonathan Crossen skrev i 2014 doktorgradsavhandlingen «Decolonization, Indigenous Internationalism, and the World Council of Indigenous Peoples» om Verdensrådet for urfolk (WCIP) i lys av urfolksinternasjonalisme og avkoloniseringsprosesser. WCIP var et transnasjonalt og globalt urfolksorgan (1974-1996).¹⁹ I denne masteroppgaven har Crossens doktorgradsavhandling vært et innsiktsfullt rammeverk for å studere transnasjonale organisasjoner i lys av avkolonisering som en historisk prosess. Dette fordi Crossen viste til ulike «bølger» i avkoloniseringen hvor for eksempel tidligere kolonistater ble frie og minoritets/urfolksgrupper krevde selvbestemmelsesrett. Videre er Crossens doktorgradsavhandling et særdeles viktig bidrag forskningsfagfeltet om WCIP og urfolksinternasjonalisme, fordi det er begrenset med forskning om akkurat dette temaet.²⁰

Den andre delen av historiografien er forskningslitteraturen om samisk internasjonalisme. Her er også Mindes artikkel fra 1996 viktig for å forstå samenes posisjon i internasjonal forskning. En annen artikkel Minde skrev var «Sami Land Rights In Norway: A Test Case for Indigenous Peoples» (2001). I artikkelen analyserer og diskuterer Minde blant

¹⁶ Jonathan Friedman, «Indigeneity: Anthropological notes on a historical variable», *Indigenous Peoples: Self-Determination, Knowledge, Indigeneity* red. Henry Minde (Oudegracht: Eburon Academic Press, 2008), 29-32.

¹⁷ Thomas Hylland Eriksen, «Ethnicity versus Nationalism», *Journal of Peace Research* vol. 28, nummer 3 (1991): 265-271.

¹⁸ Russel Lawrence Barsh, «Indigenous Peoples: An Emerging Object of International Law», *The American Journal of International Law* 80, no. 2 (1986): 370. URL: <https://www.jstor.org/stable/2201975>

¹⁹ Jonathan Crossen, *Decolonization, Indigenous Internationalism, and the World Council of Indigenous Peoples* (Waterloo: University of Waterloo, doktorgradsavhandling, 2014), 3.

²⁰ Crossen, *Decolonization, Indigenous Internationalism, and the World Council of Indigenous Peoples*, 35-69.

annet hvilken rolle samene hadde som en minoritetsgruppe i Norge. Dessuten kontekstualiserer Minde i artikkelen sentrale trekk ved både ILO og FN i lys av internasjonaliseringen av samiske urfolksspørsmål.²¹

Hanne Hagtvedt Vik har i bokkapittelet «Indigenous Internationalism» i *Internationalisms: A Twentieth-Century History* (2017) bidratt til å belyse internasjonale lover i kontekst med samiske interesser på 1970-tallet. Samtidig som hun klargjør den politiske strategien kalt «Indigenous internationalism» (urfolksinternasjonalisme), som oppstod i 1970-årene.²² Den politiske strategien baserte seg på identifisering med en global urfolksideologi om indigeneity.²³ Hennes kapittel «Rights of Indigenous Peoples to Land and Natural resources» i *The Political Economy of Resource Regulation* publisert i 2019, utdyper selvbestemmelsesrett og urfolks kamp for tradisjonelle naturressurser. Begge disse verkene har bidratt til flere spørsmål og analyser til forskningsfeltet på samiske relasjoner til internasjonale fora. I masteroppgaven er Vik sentral i å forstå den samiske rollen i internasjonaliseringen av urfolksspørsmål.

Den samisk-norske forfatteren Odd Mathis Hætta skrev boken *Urfolks organisering og status 1975-2003* (2003). Hætta kritiserer ILO konvensjon nummer 107 for målrettet assimilering.²⁴ Hætta er viktig for et samisk-norsk perspektiv på konvensjonen og ILO. Artikkelen «Who Owns the Land? Norway, the Sami and the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention» skrevet av Vik og Anne Julie Semb i 2013, tilføyer mye nyttig i undersøkelsen av samene og ILOs konvensjoner rettet mot urfolk i denne masteroppgaven. Vik og Semb diskuterer i hovedsak ILOs konvensjon nummer 169 (1989). Tidsperioden som Vik og Semb fokuserer på (1970-1990) er noe utenfor dette masterprosjektets egne tidsrammer. Imidlertid gir forskerne her viktig innblikk i forholdet mellom samene, Norge og

²¹ Henry Minde, «Sami Land Rights in Norway: A Test Case for Indigenous Peoples», *International Journal on Minority and Group Rights* 8, no 2/3 (2001): 113-114.

²² Hanne Hagtvedt Vik, «Indigenous Internationalism», *Internationalisms: Twentieth-Century History*, red. Glenda Sluga og Patricia Clavin (England: Cambridge University Press 2017), 316; Bjørn Bjerkli og Per Selle, «Den nye samiske offentligheten», *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 20, no. 4 (2004): 365-390; Minde, «The making of an international movement of indigenous peoples», 221-246.

²³ Vik, «Indigenous Internationalism», 316; Friedman, «Indigeneity: Anthropological notes on a historical variable», 29-34.

²⁴ Hætta, *Urfolks organisering og status 1975-2003* (Alta: Høgskolen i Finnmark, Avdeling for pedagogiske og humanistiske fag, 2003), 59-61.

ILO. Deriblant kommer temaene til uttrykk i deres analyse av Alta-saken som sådde stor splid mellom den samiske befolkningen i Norge og den norske stat på 1970/80-tallet.²⁵

Det tredje og siste temaet i historiografien, som er særlig relevant for denne masteroppgaven, er forskningslitteratur om Nordisk sameråd og «samepolitikken» i Norden på 1950-tallet. *Nasjonale minoriteter og urfolk: I norsk politikk fra 1900 til 2016* fra 2017 redigert av Nik. Brandal, Cora Alexa Døvig og Ingvill Thorson Plesner, ble min introduksjon til forskning på minoritetshistorie i Norge. Verket gir et forklarende bilde av relasjonen mellom staten Norge og samene gjennom 1900-tallet. Einar Niemis kapittel «Fornorskingspolitikken overfor samene og kvenene» har blitt et bakteppe jeg stadig ser tilbake på når jeg leser andre studier gjort om fornorskningen.²⁶ I sammenheng med fortellinger om fornorskningen er spesielt Ketil Zachariassens bok *Samiske nasjonale strategier* (2012) nyttig for å få kjennskap til ulike samiske aktører under samisk mobilisering i perioden 1900-1940. Zachariassens analyse av fornorskingspolitikken og samisk mobilisering, tilfører en viktig diskusjon om tidligere fremstillinger av temaene.²⁷ Zachariassens diskusjon er både betydningsfull i generell norsk historie og i denne masteroppgaven.

Teemu Ryymin og Jukka Nyysörens forskningsartikkel «Fortellinger om nordnorsk minoritetshistorie» (2012) diskuterte kilder og etikk.²⁸ Artikkelen gir et særlig innsiktfult bidrag i form av Ryymin og Nyysörens diskusjon og kritikk av samer som studieobjekter. Dette er relevant for min masteroppgave og valg av forskningslitteratur. Samstundes er også Ryymins forskningsbidrag skrevet med Kaisa Maliniemi «Nytt lys på fornorskingspolitikken? Sentrale direktiver og lokal virkelighet» (2009) særlig relevant i kontekst av kildekritikk og diskusjoner om etikk. Ryymin og Malineimis redegjørelser for nye funn i lokale nord-norske kilder tilfører kildekritiske perspektiver på fornorskningen og viktige innenfra-perspektiver.²⁹

²⁵ Hanne Hagtvedt Vik og Anne Julie Semb, «Who Owns the Land? Norway, the Sami and the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention» i *International Journal on Minority and Group Rights*. 20, no. 4 (2013): 10.

²⁶ Einar Niemi, «Fornorskingspolitikken overfor samene og kvenene» i *Nasjonale minoriteter og urfolk: i norsk politikk fra 1900 til 2016*, red. Nik. Brandal, Cora Alexa Døvig og Ingvill Thorson Plesner, 131-150.

²⁷ Ketil Zachariassen, *Samiske nasjonale strategier: Samepolitikk og nasjonsbygging 1900-1940: Isak Saba, Anders Larsen og Per Fokstad* (Kárásjohka/Karasjok: ČálliidLágádus/ForfatterneForlag, 2012), 10-22.

²⁸ Teemu Ryymin og Jukka Nyysören, «Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie», *Historisk tidsskrift* bind 91, no. 4 (2012): 541-568), 551. Tilgjengelig fra: https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/file/pdf/58214212/fortellinger_i_nordnorsk_minoritetshistorie.pdf

²⁹ Teemu Ryymin og Kaisa Maliniemi, «Nytt lys på fornorskingspolitikken? Sentrale direktiver og lokal virkelighet», *Kvener i fortid og nåtid: Rapport fra seminaret «Kvener og skogfinner i fortid og nåtid», Tromsø november 2007* red. Anna-Riitta Lindgren (m.fl.) (Tromsø: Speculum Boreale, Skriftserie fra institutt for historie og religionsvitenskap, 2009), 131-145, 132

Forskningslitteratur som ene og alene undersøker Nordisk sameråd på 1950-tallet er begrenset. Hovedoppgaven til Aksel Helmer Wigdehl er derfor essensiell i masterprosjektet. Wigdehl skrev hovedoppgaven «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie» i 1972. Oppgaven handler om samerådets dannelse, oppstart og virksomhet i dens første år. Hovedoppgaven dekker også Finland, Norge og Sveriges nasjonalstatelige relasjon til rådet og hvordan rådet forholdt seg til myndighetene.³⁰ I oppgaven sin viser Wigdehl til begrepet «eliteorganisasjon». Per Otnes bok *Den samiske nasjon: Interesseorganisasjoner i samenes politiske historie* i 1970, er særlig til hjelp for å forklare begrepet «eliteorganisasjoner». Otnes bok har et marxistisk preg hvor et kolonialistisk perspektiv tilfører nye spørsmål til oppgavens analyse. Forskningen i kapittelet ««Antikrist» er framleis noe seigiliva» tar for seg noen viktige sider ved Nordisk sameråd og elitistiske samiske organisasjoner på 1940- og 1950-årene.³¹

Astri Andresen skrev i 2016 artikkelen «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)». Andresens artikkel er særlig relevant på grunn av tidsaspektet, men også for utgreiingen av tre ulike dokumenter som endret «samepolitikken»: 1) anbefaling fra Samordningsnemnda i 1948 for skoleverket som tok opp samiske skole spørsmål; 2) etnografen Guttorm Gjessings artikkel fra 1953 angående etableringen av et offentlig samisk organ (Samisk råd for Finnmark); 3) innstilling i 1959 til samespørsmålsutredning fra Samekomitéen.³² Andresens analyse og drøfting er viktige for å forstå omleggingspolitikken og hvem som var delaktige i den. Hun bruker begrepet «kjentmenn» om de som er delaktige.³³ Ole Anders Hauglids artikkel «Gjenreisninga i et rikspolitisk perspektiv» (1986) tilfører Andresens artikkel et bilde av den generelle moderniseringen av Norge etter andre verdenskrig, i denne masteroppgaven. Da spesielt med tanke likhetsidealet og den sosialmonolittiske samfunnsstrukturen som lå som visjon i gjenreisningen.³⁴

Regnor Jernslettens bokkapittel «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975» (1997) kaster lys over begrepene «samevennorganisasjoner» og «samevenner». Begrepene «samevenner» og «kjentmenn» har mange fellestrekk. Jernsletten

³⁰ Aksel Helmer Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie» (Hovedoppgave, 1972), 45-48.

³¹ Per Otnes, *Den samiske nasjon: Interesseorganisasjoner i samenes politiske historie* (Oslo: Pax Forlag, 1981), 142-210.

³² Astri Andresen, «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», *Historisk tidsskrift* 95, nummer 3 (2016): 406. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2016-03-05>

³³ Andresen, «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 406.

³⁴ Ole Anders Hauglid, «Gjenreisninga i et rikspolitisk perspektiv», *Ottar* 1, nummer 158 (1986): 7.

definerer «samevennorganisasjoner» som organisasjoner eller foreninger som bestod av «samevenner», altså personer som var aktive i samiske spørsmål og med i samiske organisasjoner. Jernsletten har dannet en innsiktsfull analyse av samiske organisasjoner og organisasjonsvirket deres. Bokkapittelet er også viktig i denne masteroppgavens drøftelse av gruppebevissthet, fordi Jernsletten diskuterer samisk minoritetskonsept.³⁵ Et annet bokkapittel av Jernsletten hetende «The development of a Saami élite in Norden» fra 2002, gir videre innblikk i organisasjonsvirksomhet og hvem som var medlem her.³⁶ Wigdehl, Otnes, Andresen og Jernslettens forskning identifiserer hvilke grupper som i all hovedsak var delaktige i samiske spørsmål på 1950-tallet.

Harald Eidheims bokkapittelet «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood» i boken *Sami Culture in a New Era: The Norwegian Sami Experience* (1997) blir brukt sammen med Jernslettens forskning i masterprosjektets undersøkelse av samisk gruppebevissthet på 1950-tallet. Eidheim belyser det fellessamiske «kulturgodset» og paradigmet som forekom etter andre verdenskrig i samisk identitetsforståelse.³⁷

Bård A. Berg skrev doktorgradsavhandlingen sin «Mot en korporativ reindrift : samisk reindrift i Norge i det 20. århundre : eksemplifisert gjennom studier av reindriften på Helgeland» ved Samisk institutt i 2000. Bergs doktorgradsavhandling er viktig i samisk historie og denne masteroppgaven, fordi den gir en grundig gjennomgang av historien til reindriftsnæringen i Norge. Berg vektlegger det samiske ønske om en organisasjon som kun fokuserte på reindrift i forskningen sin. I Norge var dette Norske reindriftssamers landsforbund som ble en slik organisasjon.³⁸

Videre er doktorgradsavhandlingen til samisk-finske Jukka Nyysönen «Everybody Recognized that We Were Not White: Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990» (2007) viktig forskningsmateriale for et samisk-finsk perspektiv i denne masteroppgaven. Nyysönen

³⁵ Regnor Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975» i *Stat, religion, etnisitet: Rapport fra Skibotn-konferansen 27.-29. mai 1996* (red.) Bjørn Petter Finstad mfl. (Tromsø: Sámi dutkamiid guovddáš/Senter for samiske studier, Skriftserie – Nr. 4, 1997), 283-285.

³⁶ Regnor Jernsletten, «The development of a Saami élite in Norden», *Conflict and Cooperation in the North* (red.) Kristiina Karppi og Johan Eriksson (Umeå: Kulturgräns norr, 2002) 148-153.

³⁷ Harald Eidheim, «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood», 29-61.

³⁸ Bård A. Berg, *Mot en korporativ reindrift : samisk reindrift i Norge i det 20. århundre : eksemplifisert gjennom studier av reindriften på Helgeland*, doktorgradsavhandling (Guovdageaidnu: Sámi instituhtta, 2000), 216-222

gjør en betydningsfull analyse av Lapin Sivistysseura (LS) og Samii Litto i den finske komitéen til Nordisk sameråd.³⁹ I doktorgradsavhandlingen skildrer han den samisk-finsk identitet. Denne analysen viser til større og mindre differanser innad i den transnasjonale samiske befolkningen. Velli-Pekka Lehtolas artikler «Sámi Histories, Colonialism and Finland» i 2015, samt forskningsbidraget «Research and Activism in Sami politics: The Ideas and Achievements of Karl Nickul towards Securing Governance for the Sámi» fra 2005 og «Second world war as a trigger for transcultural changes among Sámi people in Finland» (2015) er også innsiktsfulle finske bidrag. Lehtolas bidrag er særlig viktig i samisk-finsk historieforskning fordi han ofte setter samene som historiske aktører i forskningen.

Patrick Lantto og Ulf Mörkenstams 2007 artikkel; «Sami Rights and Sami Challenges: The modernization process and the Swedish Sami movement, 1886-2006» gir innblikk i utviklingen av samisk-svensk reindrift og den samiske organisasjonsvirksomheten i Sverige. Møtet med moderniteten og profesjonalisering av reindrift er sentrale temaer i Lantto og Mörkenstams artikkel. Til tross for forbedringer i næringen, opplyser Mörkenstam i sin doktorgradsavhandling «Om «Lapparnas privilegier»: Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883-1997» (1999) at protester oppstod i samisk-svenske miljøer. Protestene kom fra blant annet samer som ikke drev reindrift. Staten Sverige ble kritisert for å kun anse reindriftssamer som «ekte» same.⁴⁰ Lantto og Mörkenstam tegner et bildet av den mangfoldige og komplekse fellessamiske identiteten i Sverige, som er viktig i denne masteroppgavens undersøkelse av samisk-svensk historie.

1.3 Problemstilling og avgrensning

Med masterprosjektet ønsker jeg å tilføye et bidrag i forskning på Nordisk sameråd på 1950-tallet og rådet som arena for urfolksspørsmål i lys av internasjonale fora i 1950-årene. Tidsrammen for oppgaven er årene 1952 til 1959. Perioden anses som dannelsesårene av samerådet og som en periode hvor ILO hadde markant innflytelse i arbeid vedrørende urbefolkninger. Hovedproblemstillingen er: I hvilken grad og på hvilke måter var Nordisk sameråd et uttrykk for internasjonalisering av urfolksspørsmål på 1950-tallet? For å kunne gi

³⁹ Jukka Nyysönen, *“Everybody Recognized that We Were Not White”: Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990*, doktorgradsavhandling (Tromsø: Universitet i Tromsø, 2007), 94.

⁴⁰ Ulf Mörkenstam, *Om «Lapparnas privilegier»: Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883-1997* (Stockholm: Akademitryck AB, 1999, doktorgradsavhandling), 119.

et utfyllende svar på spørsmålet vil hovedproblemstillingen bli supplert med forskningsspørsmål. Jeg vil spesielt søke svar på disse spørsmålene: I hvilken grad var samene tatt i betraktning som en urbefolkning i internasjonale og regionale fora? Og fra den andre siden: På hvilke måter reflekterte diskusjonene innen Nordisk sameråd en identitet som en urbefolkning og finnes det tegn på at denne i så fall var inspirert av framvoksende internasjonale normer?

De syv årene (1952-1959) danner en naturlig avgrensning i primærkildene og forskningslitteraturen. Det er etter et samisk husflidsmøte i Stockholm i 1952 at jeg har funnet dokumentert planlegging av en internordisk samekonferanse. Konferansene ble arrangert i Jokkmokk i Sverige (1953), Karasjok i Norge (1956) og Enare i Finland (1959). Disse ble det første permanente samarbeidet i samiske saker på tvers av landegrensene. I internasjonal sammenheng følger oppgaven ILOs arbeid med urfolksspørsmål på 1950-tallet. Nærmere bestemt gjelder dette ekspertrapporten *Indigenous Peoples* og «The Andean Indian Programme» fra 1953, Konvensjon nummer 107 og Rekommandasjon 104 fra 1957. Imidlertid vil en kort redegjørelse for UNESCOs og FNs humanitære arbeid også undersøkes.

Før 1970-årene og starten på avkoloniseringen av akademia, var minoritetsgrupper ofte forskningsobjekter eller et 'biprodukt' i forskning.⁴¹ Sjeldent utførte eller tok urfolkspersoner og minoritetspersoner del i forskningsarbeidet selv. I denne sammenheng er det grunnleggende viktig å forhøre seg med gruppen eller personene som skal undersøkes. Jeg ba Samerådet om tillatelse til å skrive om organisasjonen i en e-post sendt våren 2019. Tillatelsen fikk jeg. Siden masteroppgaven inngår i minoritet- og urfolkshistorie har jeg også vært konsekvent med å inkludere relevante kilder av personer med urfolksbakgrunn. I nyere nordisk forskning er ikke kilde- og forskningsmangfold et stort problem. I eldre forsknings- og kildemateriale er mangfoldet imidlertid mye mindre. I primærkildene om Nordisk sameråd er noen av foredragsholderne samiske. Initiativtagerne til Jokkmokk-konferansen ønsket seg flere samiske foredragsholdere, noe som gjorde konferansene tidels representative. Otnes mente at personene som var aktive i samiske organisasjoner på 1940- og 1950-tallet kun representerte en liten gruppe av samene. Han kalte organisasjonene for elitistiske.⁴² Samtidig postulerte Andresen at det hovedsakelig var «kjentmenn» og «vitenskapsmenn» som engasjerte seg i samisk aktivisme.⁴³ Og i observasjoner jeg har gjort selv, var det ingen

⁴¹ Teemu Ryymin og Jukka Nyysönen, «Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie, 551.

⁴² Otnes, *Den samiske nasjon*, 180.

⁴³ Andresen, «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 408..

kvinner som holdt foredrag eller bidro i diskusjonene i 1950-årene. Derfor er det vanskelig å undersøke om personer som ikke identifiserte seg som mann følte seg representert i Nordisk sameråds spørsmål og interesser. Således representerer ikke konferanserapportene *alle* samiske personer, men de representerer heller meninger i Nordisk sameråd på 1950-tallet.

1.3 Utdypelse av kildegrunnlag og metode

I masteroppgaven arbeider jeg ut i fra to overordnede perspektiver; globalhistorie og minoritetshistorie. Globalhistorieperspektivet som metode er sentralt i gjennomgangen av sammenlignbare trekk i internasjonale organisasjoner som arbeidet med urfolksspørsmål og Nordisk sameråds interesse for urfolksspørsmål. Globalhistorie avgrenses heller ikke av geografiske territorier.⁴⁴ Nordisk sameråds transnasjonale faktor inngår også i globalhistorieperspektivet.⁴⁵ Minoritetshistorie som perspektiv har blitt lagt til fordi Nordisk sameråd er aktørperspektivet i analysen. Rådet er også et organ tilhørende en minoritets- og urfolksgruppe; samene.⁴⁶

Det har vært viktig å analysere begrepene «urfolk» og «urbefolkning». Urfolk er en befolkning som har bodd i et geografisk område fra før området ble erobret eller kolonisert. Urfolk kan være ulike etniske grupper – sånn som urfolkssamfunnene i USA. I Norge regnes for eksempel samene som de eneste urfolkene innenfor landets grenser. Med tanke på ILO ble «urbefolkning» brukt som begrep frem til revisjonen av K107.⁴⁷ Det vil si at det var ikke før på 1980-tallet at «urfolk» ble normalisert som begrep i organisasjonen.⁴⁸ Derfor vil jeg i masteroppgaven generelt bruke urbefolkning i omtale av ILOs definisjoner.

Wigdehl brevvekslet med Karl Nickul, Israel Ruong og Hans J. Henriksen i 1971/72. Dette opplyser han selv i hovedoppgaven. Dette ga meg i noen grad innsyn i hva rådsmedlemmene i Nordisk sameråd mente og husket selv om etableringsfasen av samerådet. Videre var jeg i kontakt med Wigdehl. Kontakten skjedde gjennom en telefonsamtale 9. januar 2020, og noe epostkorrespondanse i ettertid. Jeg ønsket å få et innblikk i brevene han

⁴⁴ Crossen, *Decolonization, Indigenous Internationalism, and the World Council of Indigenous Peoples*, 23.

⁴⁵ Lynn Hunt, *Writing History in The Global Era* (New York: W. W. Norton, 2014), 1-11.

⁴⁶ Ryymin og Nyysönen, «Synliggjøring, assimilering, agens: Fortellinger i samisk og kvensk historie», 207-209.

⁴⁷ Espen Wæhle og Jon Schackt, «urbefolkning», *Det store norske leksikon*. Sist redigert 8. oktober 2019, hentet fra <https://snl.no/urbefolkning>

⁴⁸ Eira Aspholm. «Samene og EU: Samisk debatt om Norges tilknytning til EF/EU fra 1992-1994» (Mastergradsavhandling, E. Aspholm, 2019).

hadde utvekslet med Nickul, Ruong og Henriksen, samt annet arkivmateriale som kunne vært informativt. Dessverre satt ikke Wigdehl på dette lenger. Derimot var han svært interessert og ga en fin muntlig innføring i sitt eget arbeid fra studietiden. Samiske Hjalmar Pavels bokkapittel «Jokkmokk-konferansen og det som har fulgt i dens spor» i *Sameliv: Samisk Selskaps Årbok 1953-1955* (1955)⁴⁹ tilføyde en førstehåndsberetning av Jokkmokk-konferansen.

Jeg fikk tilsendt konferanserapportene for perioden 1953 til 1983 via e-post fra førsteamanuensis ved Universitet i Tromsø Jonathan Crossen våren 2019. Dessverre har verken Crossen eller jeg funnet det originale referatet fra Enare-konferansen i 1959. Derfor ble Rowland G.P. Hill og Nickuls engelske oversettelse *The Lapps Today: in Finland, Norway and Sweden vol. II* fra 1969 brukt i dette masterprosjektet. Boken inneholdt engelske referater fra konferansene i Stockholm og Enare, samt skriftlige forberedelser som ble gjort og diskusjon av temaer. I konferanserapportene fra 1953 og 1956 har ikke diskusjonene som foregikk på konferansene blitt inkludert. Hills utgivelse av *Report on: The Lapps To-day: In Finland, Norway and Sweden I* (1960) inkluderte noen utdrag fra diskusjonene. Diskusjonsdelene i Hills bidrag er noe snevert, så det er trolig bare utklipp og poenger fra diskusjonene som er tatt med. Dette gjorde det vanskelig å vite hva ulike konferansedeltakere mente, var enige om eller uenige om. Men de gir gode innblikk i hva diskusjonene dreide seg om.

Ved Riksarkivet i Oslo fant jeg kildemateriale som utdypet etableringsfasen av Nordisk sameråd. Kildene var godt sortert og stod i kronologisk rekkefølge. De to boksene som var aktuelle for masteroppgaven, inneholdt stortingsmeldinger, vedtekter, korrespondanse mellom den norske komitéen av Nordisk sameråd og brev angående et husflidsmøtet i 1952. Kildene fra det norske Riksarkivet ga meg svært lite detaljer om husflidsmøtet. En tur til Stockholm i september 2020 var planlagt, men ble avlyst på grunn av Covid-19. Her ville jeg hatt muligheten til å trolig se nærmere på svensk korrespondanse frem til Nordisk sameråds opprettelse. Etter å ha vært i kontakt med både Nordiska museet og Riksarkivet i Stockholm i oktober 2020 gjennom epost, kom det frem at de trolig ikke har noen dokumenter på husflidsmøtet. Derfor er det uvisst for meg hvor mer informasjon om husflidsmøtet kan finnes. Flere av forfatterne i forskningslitteraturen refererer til møtet, men

⁴⁹ Hjalmar Pavel, «Jokkmokk-konferansen og det som har fulgt i dens spor», *Sameliv: Samisk Selskaps Årbok 1953-1955*, (Oslo: Brøgers Boktrykkeris Forlag, 1955), 96-108.

ingen har kommet med noe mer enn veldig generell informasjon. Dokumentene fra det norske riksarkivet konstaterte at møtet har funnet sted. Kildematerialet opplyste også at Israel Ruong, Asbjørn Nesheim og Karl Nickul ble uformelt utpekt som kontaktmenn for videre arbeid med et internordisk samisk samarbeid. I et brev fra Birger Bergersen sendt fra Den kongelige norske ambassaden i Stockholm 26. mai 1952 opplyses det om en fjerde «kontaktperson». Bergersen beskrev han som «Falk, skolöverstyrelsen». Dette er trolig den svenske embetsmannen Kurt Falk (f. 1888- d. 1972). Imidlertid er det ingen andre kilder som omtaler Falk. Dermed har jeg valgt å forholde meg til hva de andre funnene ved Riksarkivet i Oslo har omtalt som «kontaktpersoner», altså Nickul, Ruong og Nesheim. Spørsmål om kjønnsdimensjon, navn på møtedeltakere, hvem som tok initiativ og hva som ble diskutert, har ikke kommet frem verken hos Riksarkivet eller i forskningslitteraturen. Derfor er informasjonen dette masterprosjektet presenterer om husflidsmøtet fra 1952 mangelfull.

Tre internasjonale primærkilder har også vært viktig i utarbeidelsen av kildegrunnet til masteroppgavens internasjonale perspektiv på urfolksspørsmål i tidsperioden. ILOs ekspertrapport *Indigenous Peoples* fra 1953 var særlig viktig. Dette fordi ekspertkomitéen utarbeidet en definisjon de mente var universell for urbefolkninger. I *Indigenous Peoples* fikk jeg innsyn i ekspertenes fokusområde og tidligere definisjoner de hadde undersøkt. Hvilke grupper ILOs ekspertkomité forsket på viste til hvem de anså som urbefolkninger. Europeiske minoritetsgrupper, som i dag blir ansett som urfolk, ble ikke inkludert. ILOs konvensjon nummer 107 og rekommandasjon nummer 104 var også viktige. Disse belyste først og fremst hvilke om urfolksrettigheter ILO tilegnet urfolk i 1957, hva «urfolksproblemer» bestod av og hvordan disse kunne løses. For det andre var K107 og R104 nyttige i analysen av valget nordiske nasjonalstater tok om å ikke ratifisere vedtektene.

Når det kommer til kildene som gjaldt ILO, var jeg våren 2020 i kontakt med arkivet til ILO i Genève. En arkivreise i slutten april 2020 ble planlagt, men var ikke gjennomførbar på grunn av Covid-19. Jeg fikk imidlertid tilsendt navnene på medlemmene av ekspertkomitéen som ble utpekt på arbeiderkonferanse nummer 109 i 1949. Da fikk jeg også muligheten til å gjennomgå referatet til konferansen. Videre fikk jeg tilsendt en internettlenke til en liste over alle konferansene til Governing Body fra 1946 og frem til i dag.⁵⁰ E-posten fra

⁵⁰ Referat fra Minutes Governing Body (arbeiderkonferansene): <http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09601/>

ILO identifiserte også to bokser i arkivet som opprinnelig skulle undersøkes under arkivreisen.⁵¹

Jeg har også dratt stor nytte av Google scholar, Oria og Nasjonalbibliotekets søkemotorer. Gjennom de nettbaserte søkemotorene har jeg fått tilgang til forskningslitteratur som jeg ikke ville hatt tilgang til da Universitet i Oslo, biblioteker og arkiver stengte ned i mars 2020, grunnet Covid-19.

1.4 Oppgavens oppbygning

Masteroppgaven er i all hovedsak tematisk organisert. Kapitlene har imidlertid en kronologisk struktur innad. Kapittel 2 analyserer og redegjør for samisk mobilisering i perioden 1900-1940. Og endring i nordisk politikk som gjaldt samiske grupper på slutten av 1940- og begynnelsen av 1950-tallet, samt en gjennomgang av forberedelsene til opprettelsen av Nordisk sameråd. Husflidsmøtet i Stockholm blir blant annet gjennomgått her. Til sist i kapittel 2 drøftes samisk gruppebevissthet. Tredje kapittel danner og belyser det internasjonale landskapet i urfolkspolitikk. Kapitlets hovedfokus er ILOs tekniske assistanse, K107, R104 og saltvannsdoktrinen. Det fjerde kapittelet ser nærmere på strukturen i organisasjonen Nordisk sameråd, og belyser møtet i Stockholm i 1959 og de tre konferansene i 1953, 1956 og 1959, samt rådets perspektiver på samene som en regional urbefolkning. I kapittel 4 drøftes også nasjonalstatenes relasjon til Nordisk sameråd på 1950-tallet. I kapittel fem konkluderer jeg ut ifra hvilke funn jeg har gjort ved hjelp av forskningsspørsmål og hovedproblemstillingen.

⁵¹ Se appendiksen i denne masteroppgaven for informasjon i arkivboksene.

2 Starten på samisk internordisk samarbeid

2.1 Innledning

I januar 1952 ble en liten husflidskonferanse holdt i Stockholm for samer fra hele Norden. Formålet med konferansen var å diskutere samisk husflid og et potensielt nordisk samarbeid innen næringen. Husflid var imidlertid ikke det eneste temaet som ble diskutert på konferansen. Spørsmål om et videre samarbeid med et bredere fokus på samiske interesser ble også drøftet. Tre «kontaktpersoner» ble uformelt oppnevnt til en komité. Disse skulle etter husflidsmøtet arbeide videre med ideen om et internordiske samisk samarbeid. Kontaktpersonene var Karl Nickul fra Finland, Israel Ruong fra Sverige og Asbjørn Nesheim fra Norge.⁵² I etterkant av husflidskonferansen skulle de holde orienteringsmøter i sine respektive land og finne ut om det var interesse for et videre internordisk samisk samarbeid.

Etableringen av Nordisk sameråd skjedde i en periode hvor, ifølge Per Otnes, samiske «eliteorganisasjoner» ble stiftet.⁵³ Eliteorganisasjonene ble blant annet kjennetegnet av at ledelsen som regel besto av høyt utdannede medlemmer. Disse ble i forskningslitteraturen refererte til som «kjentmenn». «Kjentmennene» var både samiske og ikke-samiske personer, som hadde mye kunnskap om samisk kultur og hadde et samisk nettverk.⁵⁴

I dette kapittelet skal vi se nærmere på orienteringsfasen før opprettelsen av Nordisk sameråd. Dette vil bli gjort gjennom å først se nærmere på to faser av samisk mobilisering i perioden 1900-1940. Deretter skal de fire initiativtagerne introduseres. Disse er viktige grunnet deres sentrale roller i de første virkeårene av rådet. Videre følger en redegjørelse for samiske organisasjoner knyttet til Nordisk sameråd. Til slutt vil hendelsesforløpet etter husflidsmøtet bli undersøkt.

⁵² Riksarkivet. Innbydelse til Byråsjef Arne Hallsjø om møtet i landbruksdepartementets møtesal, Hans J. Henriksen, brev, Oslo, 6. mai 1952; i Wigdehls hovedoppgave (s. 20) opplyses det at denne informasjonen ble hentet fra et intervju med Hans J. Henriksen og Asbjørn Nesheim i Oslo 30. mars 1971; Pavel, «Jokkmokk-konferansen og det som har fulgt i den spør», 96-97.

⁵³ Otnes, *Den samiske nasjon*, 180.

⁵⁴ Andresen, «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 406, 408-409.

2.2 Samisk mobilisering før Nordisk sameråd (1900-1940)

I akademiske miljøer i Norge har fremstillingen av samisk aktivisme i fornorskingsperioden variert. Ketil Zachariassen belyste dette ved å se nærmere på perioden 1900-1940 i samisk mobilisering i Norge. Han fant to ulike hovedfokus i tidligere forskning; 1) fokuset på samiske forsøk på kulturell og politisk mobilisering; 2) fokus på fornorskingspolitikken. Zachariassen påpekte at den forutinntatte forståelsen av fornorskningen skjedde i relasjon til moderniseringen som umyndiggjorde samene som en medvitne aktører i historiefortelling. Zachariassen stilte så spørsmål til om fornorskningen var en *politikk* eller en *prosess*.⁵⁵ Det analytiske fokus som arbeidet med assimileringsskemaet fokuserte ofte svært lite på minoritetsgruppers agens. Ifølge Teemu Ryymin og Jukka Nyysönen ble ofte minoriteter «objekter som andre handler i forhold til».⁵⁶ Med andre ord ble minoritetsgrupper et 'biprodukt' i forskningsanalyser. Ryymin og Kaisa Maliniemi argumenterte for at nyere forskning måtte inneholde økt dialog mellom de tradisjonelle hovedfokusene (for eksempel fornorskningen) og nye lokale kilde fra Nord-Norge ville gi en mer nyansert representasjon av fornorskningen og samene.⁵⁷

Zachariassen valgte å sette samene som etnisk gruppe og deres politiske mobilisering før 1940 som fokuspunkt.⁵⁸ Med det ønsket han å skape flere nyanser til samisk historie mellom 1900 og 1940, som Ryymin og Maliniemi. I tilknytning til denne analysen vil to faser av samisk mobilisering i den aktuelle perioden gjennomgås. En grundig analyse av samisk mobilisering i Finland og Sverige før etableringen av Nordisk sameråd tas ikke med i denne analysen, på grunn av plassbegrensning. Men en kort redegjørelse blir gitt som et grunnleggende bakteppe av historier i Norge fra 1900-1940.

Den første fasen av samisk mobilisering varte fra om lag 1900 til 1925. Aksel Helmer Wigdehls omtalte perioden som tiden for «de ensomme høvdinger».⁵⁹ Wigdehl brukte «de ensomme høvdinger» ettersom det i all hovedsak, ifølge han, var enkeltpersoner som tok til ordet mot storsamfunnet og myndighetene.⁶⁰ Protestene fra samisk hold gjaldt eksempelvis bruken av norsk som det eneste språket i skolen, til og med der det var en majoritet av

⁵⁵ Zachariassen, *Samiske nasjonale strategier*, 10-11.

⁵⁶ Ryymin og Nyysönen, «Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie», 551.

⁵⁷ Ryymin og Maliniemi, «Nytt lys på fornorskingspolitikken? Sentrale direktiver og lokal virkelighet», *Kvener i fortid og nåtid: Rapport fra seminaret «Kvener og skogfinner i fortid og nåtid», Tromsø november 2007* (red.) Anna-Riitta Lindgren mfl., 132.

⁵⁸ Zachariassen, *Samiske nasjonale strategier*, 22.

⁵⁹ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 13.

⁶⁰ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 13-14.

samiske elever. Blant de samiske personene som mobiliserte seg var sørsamiske Daniel Mortenson (f. 1860- d. 1924) og den samisk-norske læreren Per Fokstad (f. 1890- d. 1973) fra det samiske tettstedet Bonakas rett ved Tana. Disse var viktige frontfigurer i denne perioden.⁶¹ Mortenson var redaktør i den samiske avisen *Waren Sardne* og ivret for en samisk organisasjonstanke.⁶² Fokstad kjempet blant annet for kristendomsundervisning på samiske språk i skolen, og for mer representasjon av samer på Stortinget.⁶³ Samiske aktivister tok til orde i offentlige rom og appellerte til storsamfunnet på dets egne kommunikasjonspremisser. Kjennskapen til storsamfunnets kommunikasjonspremisser ervervet samene seg gjennom assimilering og kontakt med majoritetsbefolkningene i Norden, ifølge Henry Minde.⁶⁴ De enkelte samiske aktivistene opplevde flere problemstillinger i møte med storsamfunnet og dets myndigheter. Blant annet var majoriteten av myndighetspersoner lite interessert i samiske spørsmål, ifølge Wigdehl. Men det var også stor skepsis fra samisk hold mot å delta i mobiliseringen. Wigdehl skrev at andre samer anså aktivistene som trusler for deres «eksistensielle trygghet».⁶⁵ Harald Eidheim postulerte at grunnlaget for den store skepsisen internt i samiske miljøer rettet mot samiske aktivister, lå i at samer hadde erfart at diskresjon var det beste verktøyet i møte med storsamfunnet.⁶⁶

På den andre siden var trolig ikke Wigdehls «ensomme» samiske aktivister så enkeltstående. Samisk-svensk-norske Elsa Laula Renberg og *Brurskankens samiske kvindeforening* var blant initiativtagerne til et møte i Trondheim 6. februar 1917.⁶⁷ Kvinneforeningen ble etablert i 1910, og hadde på det meste rundt 100 medlemmer. Foreningen prøvde å stifte en skole for samiske barn i Nordland, samt belyse og spre kunnskap i samiske miljøer.⁶⁸ Kvinneforeningen var med sitt initiativ til møtet i Trondheim, ifølge Ivar Bjørklund, den første grupperingen som mobiliserte seg mot norsk samepolitikk og «[m]øtets ettermæle i dag er at det var her samer for første gang samlet seg rundt sitt etniske

⁶¹ Zachariassen, *Samiske nasjonale strategar*, 207, 240-241.

⁶² Ivar Bjørklund, «Landsmøtet i 1917 og samene i nord», *Heimen* 54, no. 2 (2017): 123. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2017-02-02>

⁶³ Zachariassen, *Samiske nasjonale strategar* (2012), 251-253.

⁶⁴ Minde, «The making of an international movement of indigenous peoples», 222.

⁶⁵ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 13.

⁶⁶ Harald Eidheim, *Aspects of Lappish Minority Situations* (Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget, 1971), 42.

⁶⁷ Bjørklund, «Landsmøtet i 1917 og samene i nord», 122-123; For videre lesning om Elsa Laula Renberg kan boken *Voices from Sápmi. Sámi Women's Path to Authorship* (2008) av Vuokko Hirvonen leses på både samisk og engelsk.

⁶⁸ Laila Stien, «Elsa Laula Renberg: En samisk foregangskvinne», *Ottar: Populære småskrifter fra Tromsø Museum XXXII*, no. 88 (1976): 22-24.

felleskap...».⁶⁹ I dag blir møtet ansett som det første samiske landsmøtet i Norge.

Organisasjonsdannelse i samiske miljøer var ikke uvanlig i denne perioden, men de færreste av organisasjonene overlevde.⁷⁰

Begrepet «fimbulvinteren»⁷¹ henviste til perioden etter cirka 1925 og frem til etter andre verdenskrig. Dette var den andre fasen i Zachariassens forskning på samisk mobilisering (1900-1940). Perioden er kjent under navnet «fimbulvinteren». Begrepet ble brukt for å symbolisere fraværet av kollektiv samisk mobilisering. Zachariassen delte grunnlaget for «fimbulvinteren» inn i tre kategorier; 1) interne forhold i den samiske opposisjonen, her med tanke på organisering; 2) økonomiske og næringsmessige forhold i 1920- og 1930-årene; 3) det langvarige og økende fornorskingspresset.⁷² I denne fasen økte oppslutning rundt sosialdarwinisme i Europa. Assimilering førte til sterk forskjellsbehandling av samene, eksempelvis gjennom at de ble hindret i å tre inn i yrker med myndighet.⁷³ Thomas Hylland Eriksen viste blant annet til assimilering som skjedde gjennom at nasjonalstatene ekspanderte geopolitisk.⁷⁴ Eksempelvis eide den norske stat store områder i Finnmark.

Per Otnes hevdet at den norske stat prøvde å begå et «kulturelt folkemord».⁷⁵ En av motivasjonsfaktorene til fornorskningen var det sosialdarwinistisk ønsket om en kulturelt homogen stat. Eriksen og Niemi har vist hvordan lojaliteten den norske staten hadde til samene og kvenene var tvilsom. Det var høy mistanke i majoritetsbefolkningen for at samene sto i ledtog med russiske og finske miljøer.⁷⁶ Dermed var dette en annen motivasjonsfaktor for fornorskningen. I Norge ble Finland opplevd som en transitt for det revolusjonære Russland.⁷⁷ Satt i kontekst med en radikaliserings i sosialistisk retning i Nord-Norge i mellomkrigstiden, ble mange samer i Norge ansett av myndighetspersoner og storsamfunnet som «illojale» og

⁶⁹ Bjørklund, «Landsmøtet i 1917 og samene i nord», 122-123.

⁷⁰ Stien, «Elsa Laula Renberg: En samisk forgangskvinne», 19.

⁷¹ Begrepet referer originalt til en klimakatastrofe som i norrøn tro varslet om Ragnarok (verdensundergang).

⁷² Zachariassen, *Samiske nasjonale strategier*, 307.

⁷³ Lars Lien og Madeleine Zetterlund Stenhammer, «De fremmede» i pressen: Omtale av nasjonale minoriteter og urfolk i media fra 1900 til andre verdenskrig» i *Nasjonale minoriteter og urfolk: i norsk politikk fra 1900 til 2016*, 59; Lantto og Mörkenstam, «Sami Rights and Sami Challenges: The modernization process and the Swedish Sami movement, 1886-2006», 34; Nyysönen, "Everybody recognized that we were not white" *Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990*, 65-66; Camilla Bakken Larsen, «Oppgjøret som forsvant? Norsk samepolitikk 1945-1963», 13-30.

⁷⁴ Hylland Eriksen, «Ethnicity versus Nationalism», 272.

⁷⁵ Otnes, *Den samiske nasjon* (1970), 144-146.

⁷⁶ Knut Einar Eriksen og Einar Niemi, *Den finske fare: sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940* (Oslo: Universitetsforlaget, 1981), 323-324.

⁷⁷ Eriksen og Niemi, *Den finske fare*, 323.

«fremmede».⁷⁸ Mot slutten av 1940-tallet startet omleggelser i «samepolitikken». En av faktorene for dette var ifølge Wigdehl at samene hadde i mer eller mindre grad vist seg «gode» i nasjonalstatens øyne under andre verdenskrig.⁷⁹ En annen faktor var politikken Arbeiderpartiregjeringen førte i etterkrigsårene. Politikken ble beskrevet av Ole Anders Hauglid som en målrettet gjenreisningspolitikk, hvor likhetsideal skulle fjerne etniske ulikheter og utjevne sosiale forskjeller.⁸⁰

2.3 Initiativtagerne: «kjentmenn»

Ifølge Astri Andresen var det tre norske dokumenter som dannet rammene for den nye samepolitikken i Norge etter 1945: 1) anbefaling fra Samordningsnemnda i 1948 for skoleverket som tok opp samiske skole spørsmål; 2) etnografen Guttorm Gjessings artikkel som begrunnet etableringen av et offentlig samisk organ (Samisk råd for Finnmark, 1953); 3) Samekomitéens innstilling om samespørsmål i 1959.⁸¹ Gjennom analyse av de tre dokumentene beskrev Andresen omlegginger i samepolitikken som brøt med den tidligere fornorskingspolitikken. Hun forklarte at det eksisterte to ulike typer ikke-samiske personer som var delaktige i disse prosessene; «vitenskapsmenn» og «kjentmenn». Begrepet kjentmenn tilegnet hun personer som ikke hadde en akademisk bakgrunn, men som i andre kretser hadde lært samisk kultur og historie å kjenne. Kjentmennene var delaktige i samiske organisasjoner, og hadde «rollen som de som visste hvor skoen trykket»⁸² i politikken. Andresen brukte begrepet vitenskapsmenn om akademikere som engasjerte seg i samiske saker.

En av disse kjentmennene var finske Karl Nickul (f. 1900- d. 1980) som i 1952 ble utnevnt som én av tre kontaktpersoner. I svensk forskningslitteratur ble han kalt «Kalle», men i denne masteroppgaven blir han for ordensskyld omtalt som Karl. Han var kjent som pasifist, fredsforkjemper og en som talte samer i Finland sin sak.⁸³ Velli-Pekka Lehtola skrev en artikkel til minne om Nickul og hans arbeid med samisk historie i Finland. Lehtola fortalte at Nickul var utdannet ingeniør og jobbet i over førti år for Lantmäteriverket (National Land Survey of Finland). På et av sine kartleggingsoppdrag ble han kjent med en skoltesamisk

⁷⁸ Niemi, «Fornorskingspolitikken overfor samene og kvenene», 144-145.

⁷⁹ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 14.

⁸⁰ Ole Anders Hauglid, «Gjenreisinga i et rikspolitisk perspektiv», *Ottar* 1, no. 158 (1986): 7.

⁸¹ Andresen, «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 406.

⁸² Andresen. «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 408.

⁸³ Velli-Pekka Lethola, «Research and Activism in Sami politics: The Ideas and Achievements of Karl Nickul towards Securing Governance for the Sámi», *Acta Borealia* 22, no. 2 (2005, 153-169): 154.

person som het Jakk Sverloff. I følge Lehtola utviklet de et sterkt vennskap. Det ga grobunn for Nickuls engasjement, først for skoltesamer og deretter for samer generelt i Finland og Norden.⁸⁴ I følge Lehtola prøvde Nickul på 1930-tallet å skape et eget territorium i Finland hvor skoltesamene kunne leve mer selvstendig og med høyere grad av lokal lovgivning. Ideen var at dette skulle kunne bevare kulturen deres bedre.⁸⁵ Dette skjedde imidlertid ikke, men hans engasjement for skoltesamene vakte oppsikt blant både samiske og ikke-samiske personer. Gjennom engasjementet Nickul hadde, skapte han seg et stort nettverk i samiske miljøer. Dette satte ham i kontakt med forskeren Israel Ruong. Lehtola skrev at Nickul og Ruong fant raskt ut at de var meningsfeller i samiske spørsmål.⁸⁶

Pitesamisk-svenske Israel Ruong (f. 1903- d. 1986) var en akademiker med bred interesse for samiske forhold. Han begynte som lærer på nomadeskoler på Nordkalotten, før han videreutdannet seg.⁸⁷ På sett og vis var han både vitenskapsmann og kjentmann. Han hadde akademiske interesser for samisk språk, og var aktiv i samiske organisasjoner. Ruong ble dosent i samisk språk og etnologi ved Universitet i Uppsala. Han hadde pitesamisk som morsmål, noe som nok ble en sentral faktor i den lingvistiske veien han gikk. Pitesamisk regnes i dag som et svært truet språk i UNESCOs digitale språkarkiv.⁸⁸ Ruong jobbet store deler av sin karriere med å fremme samisk språk. Sammen med lingvistikkforskeren Knut Bergsland utarbeidet Ruong en rettskrivningsnormal for nordsamisk. Ruong levde i den tro at mindreverdighetsfølelsen som flere samiske personer kjente på, kunne fjernes gradvis ved å styrke språket, ifølge Andresen.⁸⁹ Blant lærebøkene han gav ut var *Min sámigiella* fra 1974 svært viktig. Utenom å være språkforsker var Ruong også etnolog. Etnologi er et fagfelt der forskere forsker på materiell- og sosialkultur. Boken *Arktiske folk* som Ruong publiserte i 1966 sammen med Bjørn Aarseth, kunne ses som et av mange vitnesbyrd på Ruongs engasjement i samisk kultur og historie. Ruong skrev i bokens forord «Denne boka vender seg til unge mennesker. Den vil enkelt og likefram fortelle om menneskene i polaregnene, og kanskje kan den ha noe å lære også maskinteknikkens mennesker.»⁹⁰ Jeg er noe usikker på

⁸⁴ Lehtola, «Research and Activism in Sami politics: The Ideas and Achievements of Karl Nickul towards Securing Governance for the Sámi», 155-156.

⁸⁵ Ibid. 158-160.

⁸⁶ Ibid. 162.

⁸⁷ Svern-Egil Knutsen Duolljá, «Johan Israel Ruong», *Store Norske Leksikon*, publisert på nett 14. februar 2009, https://snl.no/Johan_Israel_Ruong

⁸⁸ UNESCO, «UNESCO's atlas of the World's Languages in Danger» hentet 06. november 2020 fra <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>

⁸⁹ Andresen, «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 416-417.

⁹⁰ Israel Ruong og Bjørn Aarseth, *Arktiske folk* (Oslo: Fabritius & Sønners Boktrykkeri, 1966), 7.

hva Ruong mente med ordene «maskinteknikkens mennesker», men det kan være han refererte til storsamfunn hvor moderniteten og flerbrukssamfunnet rådde. I boken *The Sámi people of the North: Social and Cultural history* skrev Neil Kent at Ruong ikke bare var en fagmann, men også politisk aktiv.⁹¹ Den svenske etnologen og språkforskeren var tilknyttet den samisk-svenske organisasjonen Svenska Samarnas Riksförbund (SSR). Organisasjonen engasjerte seg sterkt i bevaring av samisk-svenske tradisjoner, spesielt reindrift.

Asbjørn Nesheim (f. 1908- d. 1989) var en kjent person i kretsene rundt samisk aktivisme i Norge på 1900-tallet. Fra 1951 var han ansvarlig for den samiske avdeling ved Norsk folkemuseum, samt førstekonservator.⁹² Nesheim var språkforsker, og som sammen med professor Konrad Nielsen skrev han *Lappisk Ordbok* (1926-29, 1932-38).⁹³ Ifølge festskriftet som ble dedisert til han i 1978 av Norsk folkemuseum, ble Nesheim beskrevet som en tillitsvekkende og kunnskapsrik person, både i faglige og sosiale sammenhenger. Gjennom ulike verv i samisk-orienterte foreninger og organisasjoner, og i sine egne studier, kom Nesheims engasjement for samer frem. Han var blant annet en del av Forening for finsk litteratur, Finsk-ugrisk selskap og Det norske Videnskaps-Akademi. Nesheim underviste også som professor i samisk ved Universitet i Oslo.⁹⁴ Han var også en av initiativtagerne til Sámi Sær'vi (Samisk selskap) som ble stiftet i 1948. Nesheim var en av de tre hovedmennene bak forslaget om et nordisk sameråd.

Samisk-norske Hans J. Henriksen (f. 1903- d. 1977) ble ikke oppnevnt som «kontaktperson» etter husflidsmøtet, men han var en sentral skikkelse i dannelsesårene av samerådet. I *Ottar: Populære småskrifter fra Tromsø Museum XXXII* ble Henriksen nevnt som en av flere «samiske pionérer».⁹⁵ Fra 1953 var han formann i det nylige opprettede Samisk råd for Finnmark. Han var en samisk oversetter og redaktør og var blant annet med på oppstarten av den samiske avisen Ságat (1956). Henriksen var med på å utarbeide ordboken *Lappisk Ordbok* fra 1929. Foruten å være språkassistent til Nielsen, ble Henriksen etter hvert regjeringsoppnevnt rådgiver i samiske spørsmål.⁹⁶ I 1974 fikk han Norsk kulturråds ærespris.

⁹¹ Neil Kent, *The Sámi peoples of the North: a social and cultural history* (London: Hurst, 2014), 148.

⁹² Halvard Bjørkvik, *Kultur på karrig jord: festskrift til Asbjørn Nesheim*. Norsk Folkemuseum, VII-VIII.

⁹³ Joar Hoel Larsen, «Konrad Nielsen», *Store norske leksikon; Norsk biografisk leksikon*. Publisert: 13. februar 2009. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Konrad_Nielsen

⁹⁴ Bjørkvik, *Kultur på karrig jord: festskrift til Asbjørn Nesheim*, XI.

⁹⁵ Tromsø Museum, *Ottar: Populære småskrifter fra Tromsø Museum XXXII* (Tromsø: Universitet i Tromsø, 1976), 3.

⁹⁶ Nils Jernsletten, «Hans Henriksen», *Store norske leksikon; Norsk biografisk leksikon*, sist endret 25. februar 2020. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Hans_Henriksen

I Stortingsmelding nr. 72 (1974-75) ble det sagt at «I grunngevinga legg Rådet vekt på den livslange og verdfulle innsatsen...»⁹⁷ På samisk folkemunne ble han kalt en «samekonsulent», en tittel Norsk kulturråd understrekte i sin takketale til Henriksen i 1974.⁹⁸ Alle de fire initiativtagerne holdt seg engasjert gjennom ulike gjøremål og verv ved alle de tre Samekonferansene. De kunne regnes som «kjentmenn» på grunn av sine tilknytninger til samiske miljøer og kunnskap om samisk kultur.

2.4 Forløperne: samiske organisasjoner

Norske reindriftssamers landsforbund (NRL), Sámi Sær'vi, SSR, Same-Ätnam, finske Lapin Sivistysseura (Sámi Čuvgehussearvi, LS) og Samii Litto var alle deltakere på konferansene i 1953, 1956 og i 1959. Disse organisasjonene og foreningene var delaktige i å danne det nordiske samerådet. Organisasjonene deltok gjennom regi, rådsmedlemmer og formenn for det kommende internordiske samerådet.

Som tidligere nevnt av Bjørklund, eksiterte det samisk organisatorisk gruppedannelse før 1940, blant annet *Bruskansens samiske kvindeforening*. Forskjellen fra tidligere på 1900-tallet og til etter andre verdenskrig var imidlertid at samiske organisasjoner fikk et mer varig fotfeste etter krigen. Dette skjedde trolig delvis på grunn av moderniseringen i de nordiske nasjonalstatene som i etterkrigstiden satte sitt preg på samfunnene. Moderniseringen var et trusselbilde som hadde inspirert til initiativ for samisk-internordisk samarbeid.

Moderniseringen som trussel kunne derfor anses som en påvirker til økning i både samiske og ikke-samiske personers organisatoriske engasjement for samiske interesser og spørsmål.⁹⁹

Ifølge Per Otnes var flere samiske organisasjoner i etterkrigstiden «eliteorganisasjoner». Otnes forklarte at i «eliteorganisasjonene» var det både ikke-samiske og samiske organisasjonsmedlemmer.¹⁰⁰ Opprettelsen av den samisk-norske organisasjonen Oslo sámii sær'vi (Oslo sameforening) i 1948 var også en elitistisk forening, ifølge han. Organisasjonen var i første omgang konsentrert og sentralisert i Oslo-området, men dette

⁹⁷ Tromsø Museum, *Ottar: Populære småskrifter fra Tromsø Museum XXXII*, 5. For å lese hele Stortingsmeldingen se Stortingsmelding nr. 72 (1974-1975) NORSK KULTURFOND – ÅRSMELDING 1974.

⁹⁸ Tromsø Museum, *Ottar: Populære småskrifter fra Tromsø Museum XXXII*, 8.

⁹⁹ Andresen. «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 408, 427; Rolf Sjölin, *En studie i ickemakt : samer och samefrågor i svensk politik* (Kautokeino: Sámi instituhtta, 2002), 111; Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 122-127, 201-231.

¹⁰⁰ Otnes, *Den samiske nasjon*, 180.

endret seg i 1950. Da utvidet organisasjonen seg til å gjelde alle samer i Norge. De endret navn til Sámi Sær'vi (Samisk Selskap). Sámi Sær'vi var ifølge Wigdehl en organisasjon som la ned mye organisatorisk grunnarbeid før opprettelsen av Nordisk sameråd. Dette fordi Sámi Sær'vi hadde effektive arbeidsmetoder.¹⁰¹ Organisasjonen jobbet for å spre kunnskap om samisk kultur og forståelse for samiske personer.¹⁰² På Karasjok-konferansen Nordisk sameråd holdt i 1956 sa den danske lektor Finn Gad at;

[d]et er vores opfattelse, at man ved uddanne en tilstrækkelig stor elite som helhed udvider befolkningens horisont. Denne elite kan bedst få overblik over den specielle kulturtradition og er bedst i stand til å bære denne tradition ind i det nødvendige.¹⁰³

Otnes mente at «eliteorganisasjoner» ikke var uvanlig som et første steg i retning avkolonisering. Selv om Gad ikke brukte ordet «avkolonisering» var trolig visjonen den samme som Otnes postulerte.

Var alle samiske organisasjoner på slutten av 1940-tallet elitistiske? Dette ga ikke Otnes svar på, men han hevdet at «[i] de fleste land har nasjonalkjensla utvikla seg først hos ei lita elitegruppe...»¹⁰⁴ Andresens «kjentmenn» og «vitenskapsmenn» passet inn i dette bildet. Det å plassere eliteorganisasjonene i et bilde av en avkoloniseringsprosess kunne ses i lys av; at det begynte med en liten elite som ikke representerte alle samfunnsgrupper, men ble starten på et fenomen som ville manifestere seg i allmenheten etter hvert.

Norske reindriftssamers landsforbund (NRL) ble stiftet i Trondheim høsten 1947. NRL var en av organisasjonene som skulle bli representert i Nordisk sameråd. Norge opplevde, som Sverige, en økt profesjonalisering i ulike næringer på 1940- og 1950-tallet. Dermed var det, ifølge historiker Bård A. Berg ønskelig fra samiske reindriftseieres hold å få en organisasjon som konsentrerte seg spesifikt om reindrift.¹⁰⁵ NRLs posisjonering som en organisasjons som kun arbeidet for reindrift lignet den samisk-svenske organisasjonen SSR.

¹⁰¹ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 17. Wigdehl henviste til både Otnes bok *Den samiske nasjon* og et brev han mottok fra Hans J. Henriksen i 1972, da han utalte seg i teksten angående Sámi Sær'vi.

¹⁰² Andresen. «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 409.

¹⁰³ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna» (Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1957), 24. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

¹⁰⁴ Otnes, *Den samiske nasjon*, 180.

¹⁰⁵ Bård A. Berg, *Mot en korporativ reindrift : samisk reindrift i Norge i det 20. århundre : eksemplifisert gjennom studier av reindriften på Helgeland*, 216-222; se også mastergradsavhandlingen til Camilla Bakken Larsen «Oppgjøret som forsvant? Norsk samepolitikk 1945-1963».

I Sverige fikk samisk-svenske reindriftssamer en sterkere stemme i reindriftspolitikken gjennom organisasjonen Svenska Samarnas Riksförbund (SSR). SSR var den første landsdekkende samiske organisasjonen i Sverige. Patrick Lantto viste til at forbundet ønsket å ivareta samiske økonomiske, kulturelle, sosiale og administrative interesser, men at reindriften var det viktigste.¹⁰⁶ Under formannen Gustav Park kjempet SSR i hovedsak for å bevare reindriften. Lantto og Ulf Mörkenstam kritiserte Park og retorikken han brukte. De mente at istedenfor å bli et positivt og mangfoldig symbol på samisk kultur, endte SSR som et eksempel på at reindrift var og ble hovedtrekket ved samisk-svensk identitet.¹⁰⁷ Samisk-svenske Erik Nilsson Mankok og en gruppe med samiske aktivister gikk i opposisjon mot SSR på 1950-tallet hvor de krevde særskilte rettigheter som urbefolkning. Mankok og gruppen var ikke reindriftssamer, men opponerte mot den særskilte behandlingen SSR så ut til å gi reindriftssamer. Mankok ønsket heller flere kollektivistiske krav som urbefolkning.¹⁰⁸ Under Park ble ikke dette tilfelle. Park opptrådte kritisk og styrte forbundet i retning av en konfronterende linje mot statsmaktene.¹⁰⁹ Men SSR endret kursen i noen grad da Israel Ruong overtok stafettpinnen fra Park. Ruong prøvde å appellere til alle samer, men reindriftsspørsmål forble primærinteressen i styret.¹¹⁰ Wigdehl trakk frem en annen side ved SSR. Ifølge han var SSR en organisasjon som på begynnelsen av 1950-tallet stod sterkere enn samisk-norske organisasjoner. Dette underbygget han ved å henvise til eksempelet at SSR etter sin oppstart i 1950 stod bak utbyggelsen av *samebyene* i Sverige.¹¹¹ Regnor Jernsletten viste til at da SSR fikk fotfeste i samebyene fikk de et «lokalt grunnplan uten å måtte gå den tunge veien om mobilisering av enkeltindivider og oppbygging av et organisasjonsnettverk.»¹¹² Dette var fordi mange reineiere bodde i slike byer.

Same-Ätnam som ble opprettet i 1944 var også en sentral samisk-svensk organisasjon i begynnelsen av etterkrigstiden. De jobbet med opplysningsarbeid og lignet en del på den

¹⁰⁶ Patrick Lantto, *Att göra sin stämman hörd: Svenska Samarnas Riksförbund, samerörelsen ock svensk samepolitik 1950-1962* (Umeå: Grafikerna Livréna i Kungälv AB, 2003), 2.

¹⁰⁷ Lantto og Mörkenstam, «Sami Rights and Sami Challenges: The modernization process and the Swedish Sami movement, 1886-2006», 35.

¹⁰⁸ Sjölin, *Samer och samefrågor i svensk politik: en studie i ickemakt*, 87.

¹⁰⁹ Lantto, *Att göra sin stämman hörd*, 51.

¹¹⁰ Lantto og Mörkenstam, «Sami Rights and Sami Challenges: The modernization process and the Swedish Sami movement, 1886-2006», 36.

¹¹¹ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 18. For videre lesning om svenske «samebyer» se blant annet; Christina Åhréns artikkel «En samebys strategi för överlevnad», *Kulturella Perspektiver: Svensk etnologisk tidskrift* 23, no. 1 (2014): 33-41.

¹¹² Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 280.

samisk-norske organisasjonen Sámi Sær'vi.¹¹³ Organisasjonen jobbet mot den diskriminerende økonomiske politikken «neutral economic terms» svenske myndigheter drev i etterkrigstiden. Same Ätnam jobbet, til forskjell fra SSR, nesten kun med kulturell bevaring og kulturelle aspekter ved samesaker i Sverige.¹¹⁴

I Finland ble Lapin Sivistysseura (LS) grunnlagt i 1931. Organisasjonen var et kulturråd som hadde som formål å arbeide med samenes materielle og intellektuelle fremgang.¹¹⁵ Historiker Jukka Nyysönen kalte LS for en «same-vennlig» organisasjon.¹¹⁶ Som Mankok og gruppen i Sverige ønsket LS å arbeide for en omfattende og helhetlig løsning for alle samer som bodde i Finland. Før andre verdenskrig hadde ikke organisasjonen noen sentral plass i offentligheten, men da Karl Nickul tok over som sekretær i 1940 endret dette seg. Et problem med LS var at det var en lite representativ organisasjon. Den bar preg av at det var flest ikke-samiske medlemmer.¹¹⁷ I 1955 ble LS innlemmet som medlemsorganisasjon i Den europeiske mindretallsunionen (FUEN). I FUEN etablerte LS en rekke internasjonale kontakter som, ifølge Jernsletten Nordisk sameråd nødt godt av på 1960-tallet.¹¹⁸

Samii Litto (Samernas Förbund) var den første samiske organisasjonen i Finland som ble opprettet på samisk initiativ i 1945, ifølge Jukka Nyysönen.¹¹⁹ Samii Litto ble delvis dannet på bakgrunn av evakueringsperioden til Ostrobothnia. Evakueringen av samiske bosettere skjedde på grunn av ødeleggelser under andre verdenskrig. Ostrobothnia var et område i Finland hvor samer søkte eksil på høsten 1944.¹²⁰ Evakueringen resulterte ifølge Karl Nickul i «intra-Sami» solidaritet,¹²¹ altså intern solidaritet blant samer i Finland. Den interne solidariteten mente Nyysönen dannet en ny oppfatning av samene som et folk. Dette åpnet et helt nytt sosialt kapittel for finske samer.¹²² Nyysönen beskrev Samii Litto som et

¹¹³ Bakken Larsen, «Oppgjøret som forsvant? Norsk samepolitikk 1945-1963», 45.

¹¹⁴ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 19. Wigdehl fikk denne informasjonen i et brev fra den svenske juristen Thomas Cramér 10. mai 1972.

¹¹⁵ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 19.

¹¹⁶ Jukka Nyysönen, *“Everybody Recognized that We Were Not White”: Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990*, 69.

¹¹⁷ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 19.

¹¹⁸ Jernsletten, «The development of a Saami élite in Norden», 153.

¹¹⁹ Nyysönen, *“Everybody Recognized that We Were Not White”: Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990*, 93.

¹²⁰ Velli-Pekka Lehtola, «Second world war as a trigger for transcultural changes among Sámi people in Finland», *Acta Borealia* 32, no. 2 (2015):125-147, 130-131. DOI: 10.1080/08003831.2015.1089673. For videre lesing om Finland under andre verdenskrig se Henrik O. Lundes bok *Finland's war of choice: The troubled German-Finnish Coalition in World War II* (2011).

¹²¹ Nyysönen, *“Everybody Recognized that We Were Not White”: Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990*, 94.

¹²² Ibid, 94.

forbund med en etnopolitisk agenda. Organisasjonen opplevde imidlertid en del hindringer i form at indre konflikt som resulterte i begrenset effektivitet.¹²³

2.5 1952-1953: Husflidsmøtet og forberedelser

I Stockholm ble det i januardagene i 1952 holdt et transnasjonalt husflidsmøte.¹²⁴ På møtet skulle samisk husflid og et nordisk samarbeid for næringen drøftes. Et av formålene var å undersøke hvordan husflid kunne bli bærekraftig som næring. Ifølge Wigdehl drøftet de fremmøtte blant annet om en innføring av et fellesnordisk «kvalitetsmerke» på samisk husflid var gjennomførbart. Wigdehl opplyste at et slikt «kvalitetsmerke» hadde Same-Ätnam fått innført på samisk husflid i Sverige.¹²⁵ Imidlertid ble også et videre samisk internordisk samarbeid utover husflid ble diskutert. Tre «kontaktpersoner» ble uformelt oppnevnt på møtet; Rong, Nesheim og Nickul. De skulle videre drøfte et fremtidig samisk samarbeid. Ifølge Nyysönen ble initiativet til å danne et samisk internordisk samarbeid inspirert av skrekken for hvilken effekt økende industrialisering og moderniseringen kunne ha i samiske bosetningsområder, næringer og kultur.¹²⁶ Moderniseringen og industrialiseringen skjedde i Norge blant annet gjennom gjenreisningsprosjektet til Arbeiderparti-regjeringen i etterkrigstiden.

Kontaktpersonene ble oppnevnt for å undersøke interessen for et videre nordisk samarbeid innen samiske spørsmål.¹²⁷ Det neste ett og et halvt år jobbet Rong, Nesheim, Henriksen og Nickul med å holde orienteringsmøter med organisasjoner og myndigheter. Nesheim tok i Norge kontakt med Landbruksdepartementet, Kirke- og Undervisningsdepartementet (KUD) og Sámi Sær'vi. Departementene Nesheim hadde søkt kontakt med ga sin støtte. Støtten kom blant annet gjennom 10 000 kroner fra departementene til sammen.¹²⁸ Rong kontaktet Same-Ätnam i Sverige og Nickul opprettet et samarbeid med

¹²³ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 19.

¹²⁴ Riksarkivet. Innbydelse til byråsjef Arne Hallsjø om orienteringsmøtet i Landbruksdepartementets møtesal, Hans J. Henriksen, brev, Oslo, 6. mai 1952. Et brev adressert til Herr ekspedisjonssjef Röstén fra den Kongelige norske ambassade i Stockholm 26.05.1952 undertegnet Birger Bergersen opplyste om det samme. Wigdehl intervjuet Henriksen og Nesheim i Oslo 30. mars 1971. Henriksen og Nesheim oppga kun tre «kontaktpersoner» her, side 20. I delkapittel 1.3 diskuterer jeg husflidsmøtets kildegrunnlag. Kildematerialet var mangelfullt og til tider motstridende. Derfor var det vanskelig å komme med flere opplysninger i dette kapittelet.

¹²⁵ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 20.

¹²⁶ Nyysönen, *“Everybody Recognized that We Were Not White”*: Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990, 131.

¹²⁷ Riksarkivet. Brev fra Birger Bergersen til Herr ekspedisjonssjef Röstén ved den Kongelige norske ambassade i Stockholm, 26.05.1953.

¹²⁸ Pavel, «Jokkmokk-konferansen og det som har fulgt i dens spor», 96-97.

LS i Finland. Same-Ätnam, LS og Sámi Sær'vi var organisasjoner kalt «samevennorganisasjonene», der både samer og ikke-samiske personer var medlemmer. Disse samevennorganisasjonene var aktører i oppstartsprosessen til det som ble de kommende internordiske samiske konferansene og Nordisk sameråd. Ifølge Regnor Jernsletten stod samevennorganisasjonene også bak dannelsen av rådet.¹²⁹

Et norsk orienteringsmøte ble holdt i en møtesal 10. mai 1952 i Landbruksdepartementet.¹³⁰ Møtet ble arrangert av Sámi Sær'vis arbeidsutvalg. Tilstede var innbudte departements-personer og andre interesserte. Fra KUD kom byråsjef Nils Faaberg fra skoleavdelingen. Landbruksdepartementet ble representert ved byråsjef Arne Hallsjø fra Reindriftsdepartementet, kontorsjef Sverre Mosling fra Jordbruksavdelingen, og kontorsjef Ragnar Nordby fra Landsrådet for Heimsyrke. I tillegg var konservator Knut Kolsrud fra Norsk Folkemuseum tilstede. Sámi Sær'vi ble representert av sokneprest Kristian Nissen (formann), Nesheim og Henriksen. Nesheim ledet møtet og Henriksen var sekretær.¹³¹ Ingen kvinner var å finne blant de fremmøtte til orienteringsmøtet.

Orienteringsmøtet gikk til å overveie norsk interesse for et internordisk samarbeid innen samiske spørsmål, og om det var interesse for å arrangere en felles konferanse. På orienteringsmøtet ble skole løftet frem av Nesheim, som et viktig verktøy for å gjøre samene like kompatible som majoritetsbefolkningen til samfunnsstrukturene i de nordiske landene. Dernest trengte samiske barn og ungdom likt tilbud i skolen som det den dominerende folkegruppen fikk. Nesheim tok også opp representasjon ved møtet. Han fremholdt at «vitenskapsmenn» som veterinærer burde være tilstede på grunn av reindriften, og sosiologer grunnet spørsmål om kultur og samisk identitet, og også samer og departement representanter. Nesheim spurte til slutt de fremmøtte om de ønsket å fungere som utvalg for å forberede et program fra norsk side for den kommende konferansen. Ifølge referatet uttrykte møtedeltakerne at dette var ønskelig, men «tilstedeværende departementsfolk tok forbehold om å få konferere med sine statsråder før de gir endelig tilsagn».¹³²

¹²⁹ Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 283-285.

¹³⁰ Riksarkivet. Pro memoria fra deltagerne i møtet sammenkalt i Landbruksdepartementet, Asbjørn Nesheim, Pro memoria, 10. mai 1952.

¹³¹ Riksarkivet. Pro memoria fra deltagerne i møtet sammenkalt i Landbruksdepartementet, Asbjørn Nesheim, Pro memoria, 10. mai 1952.

¹³² Riksarkivet. Pro memoria fra deltagerne i møtet sammenkalt i Landbruksdepartementet, Asbjørn Nesheim, Pro memoria, 10. mai 1952.

Fra slutten av 1940- og begynnelsen av 1950-tallet viste blant annet Andresen til viktige initiativ for å kartlegge og bedre samers interesser og behov.¹³³ Fra både samisk og også myndighetenes hold var det økt oppslutning rundt utredning av samiske saker. I Finland ble en utredning av samiske spørsmål gjort av en statlig komité i 1951.¹³⁴ I Norge dannet KUD «Komité til å utrede samespørsmål» (Samekomitéen) i 1956. Dette skjedde på bakgrunn av at NRKs daværende kringkastingssjef Kåre Forstervoll sendte et brev 21. juni 1955 til KUD og «ba om å få utredet prinsipielle sider ved samespørsmål.»¹³⁵ Ifølge Bjørn Aarseth viste komitéens medlemmer til at departementet hadde «ønsket å få med synspunkter både fra den språklige og kulturhistoriske ekspertise, fra det som da fantes av samiske organisasjoner...»¹³⁶ I Sverige hadde svenske myndigheter i 1944 begynt å donere penger til samisk organisasjonsvirksomhet.¹³⁷ Norge, Sverige og Finland utførte ulike tiltak. Dette viste en økt behjelpelighet, ulikt «fimbulvinteren» cirka 20 år tidligere. Den samiske dommerfullmektige Hjalmar Pavels oppsummerte Jokkmokk-konferansen ved å skrive at «[d]et kan opplyses at den norske komitéen har vært i kontakt med ansvarlige myndigheter og møtt stor velvilje.»¹³⁸

Den fremtidige konferansen ville gi mulighet for meningsutveksling mellom ikke bare samiske personer fra ulike land, men også personer fra sentraladministrasjoner i nasjonalstatene. Den samiske representasjonen på den kommende konferansen var derfor viktig for initiativtagerne. I et brev til den norske komitéen skrev Nesheim at det burde være samiske representanter blant foredragsholderne. Han skrev at det var viktig for møtet; «(...) å få samene selv til å delta i det arbeid som gjøres for å fremme samisk nærings- og kulturliv.»¹³⁹ Nesheim ønsket seg derfor en konferanse av «intim» karakter. Språkforskeren utdypet ønsket med å legge vekt på at det ville komme «lite møtevante deltagerer»¹⁴⁰ og at dette ville kunne oppmuntre slike deltakere til å tale mer fritt. Nesheim fremholdt at «[d]ette vil være av betydning for samene som jo for en stor del har liten øvelse i å opptre på

¹³³ Se delkapittel 2.3 i masteroppgaven.

¹³⁴ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 54-68; Bjørn Aarseth, *Norsk samepolitikk fra 1945 til 1990: Målsetting, virkemidler og resultater* (Nesbru: Vett & viten i samarbeid med Norsk folkemuseum, 2006), 36.

¹³⁵ Aarseth, *Norsk samepolitikk fra 1945 til 1990*, 36.

¹³⁶ Ibid. 37.

¹³⁷ Bakken Larsen, «Oppgjøret som forsvant? Norsk samepolitikk 1945-1963», 45.

¹³⁸ Pavel, «Jokkmokk-konferansen og det som har fulgt i dens spor», 104.

¹³⁹ Riksarkivet. Orienteringsbrev til den norske komitéen, Asbjørn Nesheim, brev, Oslo, 26. november 1952.

¹⁴⁰ Riksarkivet. Pro memoria fra deltagerne i møtet sammenkalt i Landbruksdepartementet, Asbjørn Nesheim, Pro memoria, 10. mai 1952.

offentlige møter.»¹⁴¹ Samisk deltakelse i konferansen ble viktig for Nesheim delvis basert på hans paradoksale oppfattelse av samisk kultur. Han mente at et faktisk trekk ved samisk kultur var manglende utholdenhet, og at det derfor eksempelvis var en viss fare for at samene ikke fullførte integreringen inn i yrkeslivet. Dermed anså han den samiske kulturen som et «hinder». ¹⁴² På den andre siden kjempet Nesheim for å bevare den samiske kulturen gjennom sin deltakelse i Nordisk sameråd, hvor bevaring av samisk kultur var et viktig formål. Nesheims todelte syn på samer forteller oss potensielt noe om hvilke stereotypier majoritetsbefolkning knyttet opp mot den samiske befolkningen i Norge.

Ruong og Nickul holdt lignende orienteringsmøter i Sverige og Finland. I Finland ble medlemmer fra kulturarbeid-foreningen LS og organisasjonen Samii Litto del av den kommende finske komitéen.¹⁴³ Ruong og den svenske komitéen for samekonferansen foreslo på et møte i Helsinki at den første konferansen skulle finne sted i Jokkmokk. Den samisk-svenske organisasjonen Same-Ätnam ble foreslått som vert. Biskop Bengt Jonzon var i 1952 formann i Same-Ätnam. Jonzon skulle komme til å holde velkomsttalen på det aller første møtet. Han var biskop ved bispesete i Luleå, og var tidligere styreformann for den svenske *Folkskolan*. Ved flere anledninger hadde biskopen uttalt et ønske om å bevare samisk kultur.¹⁴⁴ Både den norske og den finske komitéen var enige i forslaget om at Same-Ätnam skulle stå for vertskapet og i at Bengt Jonzon skulle holde velkomsttalen.

De finske, norske og svenske komitéene ble enige om at den kommende «internordiske konferansen om samiske kultur- og næringssspørsmål» skulle holdes i regi av Nordisk råd. Nordisk Råd ble opprettet i 1952. Rådet var et parlamentarisk samarbeidsorgan der landene Danmark, Island, Norge og Sverige kom sammen. Planleggingen av rådet hadde oppstått før andre verdenskrig, men ble altså ikke opprettet før i 1952. Tanken var at dette kunne være et felles forum der landene kunne diskutere felles interesser.¹⁴⁵ Nordisk sameråd ønsket å bli et lignende forum for samene.

¹⁴¹ Riksarkivet. Pro memoria fra deltagerne i møtet sammenkalt i Landbruksdepartementet, Asbjørn Nesheim, Pro memoria, 10. mai 1952.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Riksarkivet. Landbruksdepartementet (L.D. 0056 R. 1953) «Motivering og Program for en Nordisk konferanse om samiske kultur- og næringssspørsmål.», 3.

¹⁴⁴ Johan Hansson, «Educational Activities at the Sami Folk High School 1942-1982», *Creative Education*, 6 (2015): 88, 883. DOI: [10.4236/ce.2015.69090](https://doi.org/10.4236/ce.2015.69090).

¹⁴⁵ Øyvind Tønneson, «Nordisk Råd 1952-2002», *Femti år: Nordisk Råd 1952-2002. Til nordisk nytte?* (København: Nordisk råd, 2002), 19-20.

2.6 Gruppebevissthet: «felles kulturgods»

Forskningslitteraturen viste til at en felles samisk identitet i all hovedsak først ble diskutert i organisatoriske samiske fora.¹⁴⁶ Tanken om et fellesnordisk samarbeidsprosjekt viste etter min mening til en økt forståelse i samevennorganisasjonene av samene som *ett* folk. Otnes beskrev disse organisasjonene som; «eliteorganisasjoner». Et av trekkene ved organisasjonene var at mange hadde høyere utdanning eller til en viss grad var prominente i arbeidslivet, altså «kjentmenn». For eksempel hadde alle de fire initiativtagerne enten universitetsutdanning eller jobb som sakkyndig.¹⁴⁷ Det var heller ikke noen kvinner involvert i oppstartsfasen. Dermed var det i begynnelsen hovedsakelig menn med høyere utdanning eller sakkyndige jobber som deltok i samisk organisasjonsarbeid.

Tanken om samene som ett folk var imidlertid ikke ny. Minde skrev at Daniel Mortensson var en av de første offentlige samiske talspersonene som var tilhenger av en pan-samisk bevegelse.¹⁴⁸ Likevel viste Harald Eidheim til at en slik etnopolitisk mobilisering ikke fikk fotfeste i samiske miljøer før midten av 1900-tallet. Eidheim understrekte at mobiliseringen skjedde på bakgrunn av en «håndfull» samiske personer fra landene i Norden.¹⁴⁹ Han la til grunn at en av hovedfaktorene for utviklingen var den økende internasjonale interessen for humanistiske idealer og politikk som gjaldt minoritetsgrupper. Da var for eksempel økt levestandard, bedre skole- og utdanningstilbud og oppbygning av velferdsstater, svært sentralt i humanistisk politisk retning. Generelt i Norden var de skandinaviske nasjonalstatene ivrige etter å bli talerør for liberale prinsipper.¹⁵⁰

Ifølge Jernsletten foregikk det reformarbeid i fornskingspolitikken, da spesielt gjennom KUD. I 1948 foreslo samordningsnemnda for skoleverket å bruke samisk i skolen. NRL, Sámi Sær'vi og noen få akademiske grupper fra majoritetsbefolkningen støttet forslaget. Jernsletten viste derimot til at i indre deler av Finnmark var støtte «litt mer reservert», og i samiske bosetninger i fjordkommuner ble forslaget avvist. Dette kom av at det

¹⁴⁶ For videre lesning om se Zachariasson, *Samiske nasjonale stategar: Den samepolitiske opposisjonen i Finnmark ca. 1900-1940*, 25; Jernsletten, «The development of a Saami élite in Norden», *Conflict and Cooperation in the North*, 152; Eidheim, «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood». I den engelske versjonen av Stockholm-møtet og Enare-konferansen (*Lapps Today vol. II*, 1969) kommer også en økende forståelse av felles kulturarv og gruppebevissthet til uttrykk.

¹⁴⁷ Se delkapittel 2.3 i masteroppgaven.

¹⁴⁸ Minde, «The Making of an International Movement of Indigenous Peoples», 227.

¹⁴⁹ Eidheim, «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood», 29-30.

¹⁵⁰ Eidheim, «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood», 31, 40.

i fjordsamiske områder til dels hadde forkommet et språkskifte og en svært høy stigma omliggende samisk identitet.¹⁵¹ Dette eksempelet som Jernsletten undersøkte, tilsa at det var gjennom organisatorisk arbeid og akademiske kretser at nye ideer, skifter og en utvikling vekk fra fornorskningen først fikk feste og ble mottatt.

I starten av 1950-årene var «minoritetskonseptet» noe flere samiske organisasjoner tok i bruk. Jernsletten argumenterte at de samiske organisasjonene filosoferte mye rundt en nasjonal minoritets-tanke.¹⁵² Eidheim postulerte at i et kulturelt og politisk perspektiv ble endringene i samenes forståelse av samisk identitet et nytt paradigme. Gjennom det Eidheim kalte «felles kulturgods»¹⁵³ omkodet samene identitetsforståelsen av det å være samisk. Dette felles kulturgodset manifesterte seg blant annet gjennom krav om rettigheter for samene. Med andre ord var dette ifølge Eidheim en helt ny måte å forstå interne kulturelle samiske relasjoner på.¹⁵⁴ Da var trolig det kommende nordiske samerådet et produkt av paradigmet.

2.7 Kapittelkonklusjon

Nyere forskning på samisk mobilisering i perioden 1900-1940 foreslo at den eldre forskningen på feltet ikke representerte de samiske perspektivene godt nok. Den eldre forskningen hadde ifølge Ryymin, Nyysönen, Malinemi og Zachariassen ikke brukt samisk perspektiv som aktør, men heller sett fornorskningen i relasjon til moderniseringen. Nyere forskning argumenterte for at en bedre dialog mellom lokale kilder burde etableres for å lage nye selvstendige fortellinger hvor samiske perspektiver stod i hovedfokus. I sammenheng med denne masteroppgaven var de nyere forskningsbidragene nyttige for å tilføre analysen av perioden før Nordisk sameråd ulike narrativer. Men den nyere forskningen tilførte også flere spørsmål som heller satt lokalhistorie og minoritetsgrupper som aktører i studiet.

Perioden 1900-1940 har jeg drøftet, i lys av forskningslitteraturen, for å undersøke forholdet mellom samer og myndighetene i Norge før planleggelsen av Jokkmokk-konferansen ble igangsatt. Nasjonalstaten Norge undertrykte samene gjennom assimileringprosesser i denne perioden. Som reaksjon på assimileringen mobiliserte samer seg i håp om å styrke og bedre sin posisjon i samfunnet. Ifølge Zachariassen hadde to ulike

¹⁵¹ Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 282.

¹⁵² Jernsletten, «The development of a Saami élite in Norden», 152.

¹⁵³ Eidheim, «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood», 32. Den originale ordlyden var «common culture estate».

¹⁵⁴ Eidheim, «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood», 32.

fokuspunkt i forskning på samisk historie i denne perioden stått sentralt: 1) fokuset på samisk mobilisering i kulturelle og politiske saker; 2) fokuset på fornorskningen. I samisk kontekst representerte samisk mobilisering et ønske om endringer i den norske «samepolitikken». Ut i fra Mindes tolkning av samisk mobilisering dro samene nytte av deltakelse i storsamfunnets politiske og sosiale strukturer. Dette gjorde de særlig gjennom å fremme kultursaker og ønske om endringer i skolen samt gjennom å fremme samisk språk (for eksempel i aviser). Samisk mobilisering fikk ikke langvarig fotfeste i denne perioden, i motsetning til samiske organisasjoner som ble opprettet i Norge etter andre verdenskrig. Endringene kunne ses fra et nasjonalstatlig perspektiv og fra et samisk perspektiv. Eidheim argumenterte at omleggelserne i norsk «samepolitikk» etter krigen trolig skyldtes den økende internasjonale interessen for minoritetsspørsmål og humanitær dialog. De nordiske landene var, ifølge Eidheim, ivrige etter å delta i slike internasjonale fora. Fra samisk hold foreslo Eidheim at et skifte i samisk identitetsforståelse kunne være grunnlaget for endringer i samisk mobilisering.

Otnes brukte begrepet «eliteorganisasjon» om Sámi Sær'vi. Andresen omtalte organisasjonsmedlemmer i samiske organisasjoner som «kjentmenn», og Jernsletten brukte begrepet «samevennforeninger» om de samiske organisasjonene på 1940- og 1950-tallet. Etter min mening kunne flere av disse begrepene brukes om de samme personene og organisasjonene. Begrepene hadde fellestrekk som for eksempel at medlemmene av de samiske organisasjonene ofte var menn med høyere utdanning og prominente yrker. «Kjentmennene» eller «samevennene» var sentrale i å etablere nyere kunnskap omkring samisk kultur og virke. Men de representerte trolig kun en liten gruppe, og ikke alle samiske interesser eller spørsmål. Imidlertid var de essensielle i organisasjonsvirksomhet; 1) fordi mange av kjentmennene/samevennene kom fra storsamfunnet, mens andre hadde samisk bakgrunn; 2) de kunne fungere som «brobyggere» i dialog med nasjonalstatene, fordi de var delaktige både i storsamfunnet og i samiske miljøer. I samevennorganisasjonene ble det «felles kulturgodset» en økende forståelse i etterkrigsårene. Allikevel var det trolig kun i slike samevennorganisasjoner at den internordisk fellessamiske identitetsforståelse grydde på 1950-tallet.

3 ILO; anvendt antropologi og moderniseringstenkning

3.1 Innledning

Den internasjonale arbeiderorganisasjonens (ILO) arbeid med urfolksspørsmål økte i omfang etter andre verdenskrig sluttet. Med grunnleggelsen av De forente nasjoner (FN) samme året, eksisterte det i 1945 to verdensdekkende organisasjoner som konsentrerte seg om humanitære saker. I 1953 publiserte en ekspertkomité fra ILO et omfattende forskningsarbeid om urbefolkninger kalt *Indigenous Peoples*. Rapporten var en kartlegging av urbefolkningers arbeidsforhold og hvilke grupper som kunne identifiseres som urbefolkning i en nasjonalstat. Samme år lanserte også organisasjonen det europeiske kulturprogrammet *The Andean Indian programme* (AIP). I 1957 vedtok ILO Konvensjon nummer 107 (K107) og Rekommandasjon nummer 104 (R104). Ingen av landene i Norden ratifiserte vedtektene da de var opp for vurdering i 1958. Dette skjedde parallelt med opprettelsen av Nordisk sameråd (1956).

ILO ønsket å gi teknisk assistanse til urbefolkninger og nasjonalstater gjennom kulturprogrammer. Samtidig utredet organisasjonen urfolksspørsmål gjennom forskningsarbeider, deklarasjoner, konvensjoner og rekommandasjoner. Store deler av arbeidet på 1950-tallet var utarbeidet av antropologer og etnografer. I dette kapitlet blir noen sentrale utviklingstrekk i internasjonalt organisatorisk arbeid i urfolksfagfeltet undersøkt. Urfolksdiskursen vil kontekstualiseres gjennom en presentasjon av FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon (UNESCO), FNs og spesielt ILOs initiativer. AIP og *Indigenous Peoples*, K107 og R104 gjennomgås og drøftes for å kontekstualisere diskusjonen om urfolksnormene som ILO standardiserte i perioden. Deretter vil urfolksbegrepet i relasjon til ILOs publikasjoner bli historisert. Kapitlet vil kontekstualisere utviklingen som skjedde i det internasjonale miljøet samtidig med opprettelsen av Nordisk sameråd. Kapitlet vil vise at 1950-tallet var en omveltningssperiode i humanitære organisasjoners arbeid med urbefolkninger og minoriteter, samt at standardiseringen av internasjonale normer trolig hadde en effekt på hvordan majoritetsbefolkninger og nasjonalstatlige myndigheter anså minoritetsgrupper i sine stater.

3.2 Den 'nye tid': hjelp til selvhjelp

I 1920 ble Folkeforbundet stiftet i kjølevann av første verdenskrig. Woodrow Wilson, daværende president i USA, ga forsikringer om nasjoners selvbestemmelsesrett gjennom Folkeforbundet. I tillegg løftet han frem minoritetsgruppers behov for beskyttelse. Ifølge Ronald Niezen var Folkeforbundet det første internasjonale organet som hadde muligheten til å vurdere urfolks rettigheter. Men som Niezen skrev ble «[t]he ability of the League's [Folkeforbundet] Member States to deny unrepresented people access to the forum»¹⁵⁵ en konsekvens som forhindret urfolksgrupper i å drive internasjonal lobbyisme for sine saker. Minde viste dessuten til at kun minoritetsgrupper i landene som hadde ratifisert «a special treaty when they entered the League...»¹⁵⁶ hadde krav på beskyttelse. Finland var blant de landene som ratifiserte traktaten. Verken Norge eller Sverige ratifiserte traktaten som gav minoritetsgrupper krav på beskyttelse. Dermed førte dette, slik Minde postulerte, til at nasjonalstatene i Norden hadde svært ulike roller i Folkeforbundet. Således fulgte ikke Norge og Sverige den internasjonale utviklingen av rettigheter for minoritetsgrupper.¹⁵⁷

Haudensoaunee-konføderasjonens¹⁵⁸ og Cayuga-mannen Levi General Deskaheh som var en *sachem* (leder, høvding) og frontfiguren for konføderasjonen, appellerte til Folkeforbundet i begynnelsen av 1920-årene. Niezen gjennomgikk Deskahehs kommunikasjon med Folkeforbundet i 1923 og 1924.¹⁵⁹ Deskaheh la frem krav om selvbestemmelsesrett til Haudensoaunee-konføderasjonens tradisjonelle geografiske områder. Haudensoaunee-konføderasjonens ønsket selvstendighet fra Canada. Ifølge Hanne Hagtvedt Vik søkte individer eller grupper til internasjonale organisasjoner, institusjoner eller fora som instrumenter for å spre kunnskap om deres interesser på 1970-tallet. Det gjorde disse organisasjonene til attraktive arenaer for folkegrupper som ikke stolte på nasjonalstatene.¹⁶⁰ Dette fenomenet heter «urfolksinternasjonalisme». Urfolksinternasjonalisme reflekterte og

¹⁵⁵ Niezen, *The Origins of Indigenism*, 31.

¹⁵⁶ Henry Minde, «Sami Land Rights in Norway: A Test Case for Indigenous Peoples», *International Journal on Minority and Group Rights* 8 (2001): 109-110. DOI: [10.1163/15718110120908367](https://doi.org/10.1163/15718110120908367)

¹⁵⁷ Minde, «Sami Land Rights in Norway: A Test Case for Indigenous Peoples», 110.

¹⁵⁸ Også kalt Iroquois konføderasjonen. Består av fem canadiske urfolksnasjoner. Konføderasjonen går blant annet under navnet *Five Nations*. Det sitter omlag femti sachemer i rådet som har myndigheten i konføderasjonen. For videre lesning se Niezen, *The Origins of Indigenism*, 31-36; Gordon M. Days artikkel «Iroquois: An Etymology» i *Ethnohistory* 15, nummer 4 (1968): 389-402; eventuelt for et emisk perspektiv på faglitteratur eller spørsmål kontakt konføderasjonen via denne lenken: <https://www.haudenosauneeconfederacy.com/contact-us/>

¹⁵⁹ Niezen, *The Origins of Indigenism*, 31-36.

¹⁶⁰ Oguamanam, «Protecting indigenous knowledge in international law: solidarity beyond the nation-state», 191-230, 220.

formet en global identitet og ideologi med den iboende tanken om at det fantes medfødte urfolksrettigheter. Vik argumenterte at urfolksinternasjonalisme trolig hadde oppstått i noen enkelttilfeller i mellomkrigsårene.¹⁶¹

Stephen Young argumenterte at Deskaheh ikke var en forkjemper for «Indigenous peoples», og da heller ikke urfolksinternasjonalisme. Dette var ifølge Young fordi «Indigenous peoples» ikke eksiterte som konsept i internasjonale lover før på 1980-tallet. Derfor ville det å tillegge Deskaheh egenskaper som forkjemper for «Indigenous peoples» eller å være en urfolksinternasjonalist være anakronistisk.¹⁶² Yuong postulerte at han forholdt seg til «Indigenous peoples» som et konstrukt av lover. Han henviste til Niezen i argumentet. Begge mente begrepet var et faguttrykk knyttet til lover, og at det ikke ble dannet før på 1970- og 1980-tallet.¹⁶³ Deskahehs forsøk på å løsrive seg fra Canada ble ikke knyttet til urfolksinternasjonalisme.

Arbeiderorganisasjonen ILO ble tidlig delaktig i urfolksspørsmål.¹⁶⁴ Organisasjonen ble stiftet i 1919. Organisasjonen arbeidet etter en treenighets-struktur, med *Governing Body* (GB), *International labour Confernce* (ILC) og *International Labour Office* (Det internasjonale arbeiderkontoret). Det internasjonale arbeiderkontoret var den delen av ILO som standardiserte og satte retningslinjer for organisasjonen.¹⁶⁵ Allerede i 1926 opprettet Det internasjonale arbeiderkontoret en ekspertkomité for å utarbeide rettigheter som skulle beskytte urbefolknings arbeidsvilkår.¹⁶⁶ ILO var den første internasjonale organisasjonen som tok opp spørsmål direkte knyttet til urbefolkninger. Frem til andre verdenskrig hadde ILOs hovedfokus vært de latinamerikanske urbefolkningene.¹⁶⁷ I løpet av 1940- og 1950-årene utarbeidet imidlertid ILO nye prinsipper som skulle gjelde «alle» urbefolkninger i hele verden. Et av hovedmålene til ILO var at urbefolkninger skulle integreres inn i vestlige samfunnsformer. ILO skulle assistere nasjonalstater i å gjennomføre det organisasjonen kalte for «integrering».

¹⁶¹ Vik, «Indigenous Internationalism», 316.

¹⁶² Young, «Re-historicising dissolved identities: Deskaheh, the League of Nations, and international legal discourse on Indigenous peoples», 379-380.

¹⁶³ Young, «Re-historicising dissolved identities: Deskaheh, the League of Nations, and international legal discourse on Indigenous peoples», 480; Ronald Niezen, «The invention of indigenous peoples», *Public Justice and the Anthropology of Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 116-117.

¹⁶⁴ Maul, *International Labour Organization*, 1.

¹⁶⁵ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «How the ILO works», hentet 4. februar 2020 fra <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/lang--en/index.htm>

¹⁶⁶ Hætta, *Urfolks organisering og status 1975-2003*, 59.

¹⁶⁷ Vik, «Indigenous Internationalism», 318.

ILO og FN var blant de største humanitære organisasjonene med verdensomspennende fokus etter 2. verdenskrig. Ifølge Rodríguez-Piñero var det i kjølvann av Montevideo-konferansen (1949) at ILOs urfolksarbeid ble internasjonalsert. Det var etter denne konferansen ILOs arbeiderprogram for urfolk (Indigenous Labour Programme) startet, ettersom at en ekspertkomité ble nedsatt for å arbeide med urfolksspørsmål det året.¹⁶⁸ «The Indigenous problem», urfolksproblemet, ble konstruert som et problem av «underutvikling» - ILOs arbeiderprogram for urbefolkninger skulle hjelpe urbefolkninger ut av dette problemet og inn i storsamfunnet økonomiske og sosiale utvikling.¹⁶⁹ Rodríguez-Piñero fremla også at det i FN ble fremlagt prosjekter relatert til urfolksspørsmål. I 1948 presenterte den postkoloniale staten Bolivia et forslag om å danne en kommisjon i FN som kunne behandle urfolksproblemer på det amerikanske kontinentet. Ifølge Rodríguez-Piñero antydte diskusjonen av Bolivias forslag om en eksisterende felles internasjonal forståelse av at «urfolksproblemet» ikke bare eksisterte på de amerikanske kontinentene, men også globalt.¹⁷⁰ Bolivias forslag kom opp i FN samme året som FNs menneskerettigheter ble konsistuert.¹⁷¹ Allerede året etter at menneskerettighetserklæringen kom, tok organisasjonen for første gang formelt opp urfolksspørsmål.¹⁷² Imidlertid ble prosjekter relatert til urfolksspørsmål raskt lagt bort av FN. En av grunnene til dette var at USA ikke ønsket en slik gjennomgang på sitt kontinent.¹⁷³

Tanken om assistanse til å integrere minoritetsgrupper inn i storsamfunnet var ikke unik for ILO. Den var svært aktuell også i de nordiske landene. I velkomsttalen til svenske biskop Bengt Jonzon på konferansen i Jokkmokk i 1953, erkjente biskopen vanskeligheten samene stod overfor ved moderniteten. Samene trengte ifølge Jonzon hjelp til å motta moderniseringen i sine samfunn. Biskopen sa også at «för den som lider oratt, det är allas sak»,¹⁷⁴ og oppfordret nasjonalstatene til å bistå. Asbjørn Nesheim, som var rådsmedlem i samerådet berørte Jonzons tema på Jokkmokk-konferansen. Han fremholdt at samene trengte hjelp fra nasjonalstatene da de stod overfor en krisesituasjon med «den nye tid». Nesheim

¹⁶⁸ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 89-91; Se også ILOs konferansereferat fra Genève for en liste over ekspertene i komitéen; [https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09601/09601\(1949-109\).pdf](https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09601/09601(1949-109).pdf) . Eller se delkapittel 3.4 av masteroppgaven.

¹⁶⁹ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 83, 89.

¹⁷⁰ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 85.

¹⁷¹ For full oversikt over FNs menneskerettighetserklæring og andre relevante tilleggskdokument gå til; <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

¹⁷² Barsh, «Indigenous Peoples: An Emerging Object of International Law», 370.

¹⁷³ Barsh, «Indigenous Peoples: An Emerging Object of International Law», 370.

¹⁷⁴ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 30.

fremmet forslag både om forskning på samenes kultur og relasjon til storsamfunnet, og om assistanse til aktiv tilpasning.¹⁷⁵ Andresen tolket Nesheims visjoner av «den nye tiden» som at samene ifølge Nesheim «trengte hjelp til selvhjelp».¹⁷⁶ «Hjelp til selvhjelp» eller «aktiv tilpasning» gikk ut på at samene trengte assistanse for å ‘hjelpe seg selv’ inn i storsamfunnet. Nesheims tankegods omhandlet mange av de samme elementene som ILOs tekniske assistanse. Med «den nye tiden» refererte Nesheim til moderniseringsprosessene som skjedde etter andre verdenskrig.

Daniel Mauls forskning i boken *International Labour Organization: 100 years of Global Social Policy* viste at ILOs arbeid på 1950-tallet hadde som mål å starte moderniseringsprosesser som motvirket tradisjonelt arbeid.¹⁷⁷ Tradisjonelt arbeid kunne for eksempel være jordbruk uten bruk av moderne maskiner. Begrepet *modernitet* blir ofte beskrevet i akademiske tekster med kjennetegn som industrialisering, kapitalisme og Vesten. Det blir brukt tverrfaglig og er et relativt vidt begrep. Gurminder K. Bhambra postulerte at «modernitet» var et omfangsrikt begrep. Blant kjennetegnene var ifølge Bhambra institusjonelle grupperinger og europeiske kulturprogrammer.¹⁷⁸ ILOs «The Andean Indian programme» (AIP) kunne betegnes som et europeisk kulturprogram. Fordi AIP oppmuntret og aktivt gikk inn i urfolkssamfunn for å integrere dem inn i majoritetsamfunnet med europeiske samfunnsnormer. Tanken bak AIP var å distribuere hjelpeverktøy til statlige myndigheter slik at de kunne assistere aktuelle urbefolkninger inn i storsamfunnet gjennom arbeid.

Før andre verdenskrig var ILO en frittstående organisasjonen, men i 1946 ble den innlemmet i FN.¹⁷⁹ ILO opplevde da en markant vekst i medlemsland fra både Latin-Amerika, Afrika og Asia.¹⁸⁰ En stor andel av de nye medlemslandene var postkoloniale stater. Sovjet-

¹⁷⁵ Astri Andresen. «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 406. Se også Nordisk sameråds konferanserapport fra 1953 side 127-129 foredraget til Nesheim «Nye veier for økonomisk, sosialt og kulturelt arbeid på sameområdet». Aktiv tilpasning i Nordisk sameråds kontekst gikk ut på at samene selv skulle aktivt delta i sin egen tilpasning inn i samfunnsstrukturene til majoritetsbefolkningen. Jeg vil komme nærmere inn på dette i delkapittel 4.2 i masteroppgaven.

¹⁷⁶ Andresen, «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)»; Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 129.

¹⁷⁷ Maul, *International Labour Organization*, 159-161.

¹⁷⁸ Gurminder K. Bhambra, «Modernity: History of the Concept», *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, (red.) James D. Wright (Amsterdam: Elsevier, 2015, 2. utgave), 692-696. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.03134-2>

¹⁷⁹ Daniel Mauls, *Human Rights, Decolonization: The International Labour Organization, 1940-1970* (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012), xvi.

¹⁸⁰ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «David Morse», hentet 15. januar 2020 fra https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/ilo-director-general/former-directors-general/WCMS_192712/lang--en/index.htm

unionen fornyet også sitt medlemskap i 1954 etter bortgangen av statslederen Josef Stalin. Med den store økningen i medlemsland, økte også ILOs interesse for urfolkspolitikk seg. Denne intensivering skjedde under den lange styringstiden (1948-1970) til generaldirektør David Morse.¹⁸¹ Morse var utdannet jurist og vervet seg til det amerikanske militæret under andre verdenskrig. Morse-perioden bar et stort preg av kulturprogrammer, slike kulturprogrammer Bhambra diskuterte i sin artikkel. Mye av forskningen ILO finansierte og gjennomførte i denne perioden eksempelvis gjennom AIP, ble viet urfolkene som levde i landområder rundt Andesfjellene (i Latin-Amerika). Utviklingsprosjektet AIP, rapporten som ekspertkomitéen publiserte i 1953 og K107, viste til en sterk målrettethet i organisasjonen for å integrere urbefolkninger inn i storsamfunnene. Selv om ILO viste tegn til global interesse, var realiteten at organisasjonen bar preg av eurosentrisk og vestlig tankegods i denne perioden, ifølge Maul.¹⁸²

Den første ekspertkomitéen som behandlet urbefolkningssspørsmål under ILO ble dannet i 1926. Den bestod i all hovedsak av antropologer og etnografer. De videre ekspertkomitéen som ble dannet fikk stor påvirkning når nye internasjonale lover skulle skisseres. Ifølge Luis Rodríguez-Piñero ble ILO i Morse-perioden gjennom sine ekspertkomitéer et «norm-producing agency»,¹⁸³ som stod for standardiseringen av internasjonale lover og mer eller mindre definerte dem. Rodríguez-Piñero skrev at ILOs urfolksinitiativer var nøkler til å forstå moderne ideer og prinsipper for hvilke egenskaper en folkegruppe hadde for å kunne anerkjennes som urfolk. De nye standardene som skulle gjelde for urbefolkninger var et produkt av den internasjonale utviklingsregimet og dets fokus på «urbefolkningsproblemet» i siste halvdel av 1940-årene. Disse ble ifølge Rodríguez-Piñero ansett som tekniske verktøy i sosiale normer.¹⁸⁴ Det var altså klart at ILO hadde svært stor utøvende makt i utarbeidelsen av internasjonale perspektiver og spørsmål om urfolk. Imidlertid var det ingen urfolkssamfunn eller organisasjoner til stede eksempelvis da K107 ble konstituert.¹⁸⁵

Fokuset på enkeltindividets verdi i FN og UNESCO bidro for eksempel til gjennomføring av anti-rasistiske kampanjer. Diskrediteringen av hvordan Nazi-Tyskland

¹⁸¹ Maul, *International Labour Organization*, 156.

¹⁸² Maul, *International Labour Organization*, 33.

¹⁸³ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 117-118.

¹⁸⁴ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 115-118.

¹⁸⁵ Hanne Hagtvedt Vik, «Rights of Indigenous Peoples to Land and Natural resources», *The Political Economy of Resources Regulation* (Vancouver: UBS Press, 2019), 280.

hadde brukt begrepet *rase*, kom til uttrykk i forskningslitteratur, deriblant i UNESCOs bok *The Race Question* fra 1950.¹⁸⁶ Boken var skrevet av den newzealandske psykologen og etnografen Ernst Beaglehole og syv andre fagpersoner. Ekspertene hadde fagbakgrunn fra psykologi, etnografi, antropologi og sosiologi. Beaglehole og de andre forskerne argumenterte i boken for at de rasistiske dogmene nazistene hadde operert med, måtte fjernes.¹⁸⁷ Ekspertene argumenterte at rasisme kunne sette menneskets verdighet i fare. Gruppen krevde at alle mennesker burde bli ansett som likeverdige.¹⁸⁸ De fleste organisasjonene hadde på det tidspunkt ikke arbeidet direkte med urfolksspørsmål før helt nylig. I ILO startet, som nevnt, allerede i 1926. Og en synlig opptrapping skjedde etter 1945.

Beagleholes rolle i 1950-tallets urfolkspolitikk skulle vise seg å bli svært sentral. Han var psykolog og etnograf fra et land med en egen urbefolkning, og hadde vist stort engasjement i studier, og arbeider som *The Race Question*. Det bidro til at han ble styreformann i ekspertkomitéen som utarbeidet *Indigenous Peoples* i ILO. Under Morse ble arbeiderprogram og rettigheter for urfolk opptegnet på 1950-tallet.¹⁸⁹ Holdningsendringer og det arbeidet som både ILO og UNESCO gjorde, førte til at minoritetsgrupper, som urfolk, fikk særskilte rettigheter. Et synlig resultat var ILOs ekspertrapport, hvor arbeidskår og spesielle rettigheter til arbeidende urfolk ble satt på dagsorden. Ifølge Maul skjedde endringene i ILO i tråd med den generelle utviklingen på 1950-tallet.¹⁹⁰

3.3 *The Andean Indian Programme*: europeisk kulturprogram

Rodríguez-Piñero argumenterte for at ILOs arbeiderprogrammer for urfolk markerte overgangen fra nasjonalbasert urbefolkningspolitikk til én universal politikk som gjaldt alle urfolk og ikke-vestlige persongrupper.¹⁹¹ Samtidig som ILO globaliserte urfolksarbeidet sitt, økte medlemstallet av nasjonalstater i organisasjonen. Som nevnt var mange av de nye medlemsstatene tidligere koloniland. Ifølge Maul endret dermed dynamikken seg innad i ILO samtidig som organisasjonen intensiverte sin involvering i urfolksspørsmål. For eksempel ble

¹⁸⁶ Ernest Beaglehole, *The Race Question* (Paris: UNESCO, 1950). *The Race Question* er en kort bok på 11 sider som ble utgitt av UNESCO i 1950. I forordet til boken skriver forfatterne at målet med boken var delvis for å vise hvilken side UNESCO tok i rase-debatten, men også som et forsøk på å diskreditere rasebegrepet.

¹⁸⁷ Beaglehole, *The Race Question*, 2.

¹⁸⁸ Ibid. 3.

¹⁸⁹ Maul, *International Labour Organization*, 168.

¹⁹⁰ Maul, *International Labour Organization*, 141.

¹⁹¹ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 111.

organisasjonen på 1950- og 1960-tallet konfrontert med at de nye nasjonalstatenes var imot kolonistyre og rasismeregimet i Sør-Afrika. Maul skrev at dette for alvor manifisererte seg gjennom standardisering av menneskerettigheter i 1950-årene. De postkoloniale medlemsstatene gikk inn med et annet perspektiv på kolonialisme, som sammen med de latinamerikanske medlemsstatene ble en motvekt til de vestlige medlemslandene. Fra slutten av 1940-tallet begynte de nye medlemsstatene og de latinamerikanske medlemsstatene å bruke menneskerettigheter inngående i diskusjoner i ILO. De postkoloniale statene, de latinamerikanske medlemsstatene, avkoloniseringsprosesser og den kalde krigen påvirket diskusjonene i ILO. I en ny kontekst med menneskerettighetene måtte ILO etter hvert videreutvikle samtaler og vedtekter som blant annet gjaldt tvungent arbeid og diskriminering.¹⁹² Samtidig pågikk konflikten mellom de vestlige nasjonalstatene og de nye frie nasjonalstatene. Disse faktorene var viktige i ILOs utvikling i globaliserende retning.

I AIP og senere verker ble blant annet utvikling og beskyttelse av minoritetsgruppers trygghet og frihet sentrale. Selv om organisasjonen i sine bidrag og publikasjoner på 1950-tallet gjorde liten forskjell på assimilering og integrering, og heller ikke inkluderte urfolk i utarbeidelsen av eksempelvis AIP eller *Indigenous Peoples*, var organisasjonens tenkning en del av datidens humanitærutvikling.¹⁹³ Et vesentlig viktig trekk ved ILOs arbeiderprogram for urfolk AIP (1953-1962) var den tekniske assistansen ILO tilbydde nasjonalstater gjennom programmet. I ILO gikk denne ut på å bygge arbeidskraft og øke arbeideres produktivitet. Dette ble gjort gjennom yrkesfaglig trening eller prosjekter med spesifikke mål for arbeidere. Assistansen ble gitt for å fremme en struktur i velferdsstaten hvor urbefolkningsgrupper og ikke-vestlige grupper kunne integreres inn. Fremveksten av programmer med teknisk assistanse hadde sine røtter i det Europa-orienterte programmet Manpower Programme (1948), som skulle være med å bygge opp Europa etter andre verdenskrig.¹⁹⁴ ILOs visjon var at hjelpeapparater som skulle fungere som reguleringer av individer og samfunnet som en helhet, ville fremme en utvikling i mer moderne retning.¹⁹⁵ Under generalsekretær David Morse ble teknisk assistanse og europeiske kulturprogram tilbudt globalt.

¹⁹² Maul, *International Labour Organization*, 186-187.

¹⁹³ Maul, *International Labour Organization*, 156-157, 159.

¹⁹⁴ Maul, *International Labour Organization*, 159-160.

¹⁹⁵ Guy Fiti Sinclair, *To Reform the World: International Organizations and the Making of Modern States* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 29-31.

Ifølge Maul mottok ILO et mandat fra de amerikanske regionale konferansene i Mexico City (1946) og Montevideo (1949). Gjennom dette mandatet fikk organisasjonen «grønt lys» til å starte et program for urfolksarbeid i Andesregionen. Hovedansvaret for prosjektet ble gitt til Jef Rens som på det tidspunktet hadde styringen for ILOs tekniske assistanse program fra organisasjonen og den argentinske antropologen og økonomen David Efron. En ekspertkomité ble valgt ut til å arbeide ved den praktiske siden av programmet.¹⁹⁶ Ekspertrapporten ble hetende *Indigenous Peoples: Living and Working Conditions of Aboriginal Population in Independent Countries* (1953).¹⁹⁷

AIP ble ifølge Rodríguez-Piñero gjennomført i nasjonalstatene Ecuador, Peru og Bolivia. Han mente at kulturprogrammet ble satt i gang her på grunn av Det internasjonale arbeiderkontorets tette tilknytning til urfolksadministrasjonene der.¹⁹⁸ AIP bestod av tre faser. Fase én gikk ut på å gjøre undersøkelser i de aktuelle områdene for å finne ut av hvilken type teknisk assistanse som trengtes. Ifølge Rens godkjente ILOs tekniske assistanse styre detaljene for fase én på sitt 17. møte i januar og februar 1952. Kort sagt skulle ekspertkomitéen undersøke tidligere forsøk på sosial og økonomisk «rehabilitering» i urfolksamfunn, undersøke i dialog med myndigheter de praktiske sidene ved AIP, bestemme hva som skulle inngå i pilotprosjektet og velge ut områder for forsøk.¹⁹⁹ Beaglehole var leder for undersøkelsene.²⁰⁰ Den andre fasen bestod av å ekspandere pilotprosjekter til andre land i Andesregionen. Ifølge Rens (1961) ble det eksplisitt lagt vekt på at programmet skulle tilpasses ulike regioner av Andes-området for å bli mest mulig «organisk». Rens argumenterte for at slike programmer var viktig delvis fordi det ville hjelpe det han kalte «underutviklede» nasjonalstater med å bryte ned barrierene urfolk hadde mot modernisering. Rens ville ifølge ham selv hjelpe «the aspirations of these downtrodden peoples [urfolk]».²⁰¹ Den tredje og siste fasen gikk til å overføre programmet til de aktuelle nasjonalstatenes myndigheter. Programmet skulle redde samfunnsgrupper som var «underutviklet». Dette skulle blant annet gjøres gjennom undersøkelse av helse og utdanning og med en tilnærming med integrert

¹⁹⁶ Maul, *International Labour Organization*, 168.

¹⁹⁷ Ekspertrapporten vil bli diskutert og gjort rede for i delkapittel 3.4 av masteroppgaven.

¹⁹⁸ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 98-102.

¹⁹⁹ Jef Rens, «The Andean Programme», *International Labour Review* 84, no. 6 (Genève, 1961): 428.

Tilgjengelig fra: [https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09602/09602\(1961-84-6\)423-461.pdf](https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09602/09602(1961-84-6)423-461.pdf)

²⁰⁰ Ernst Beaglehole, «A Technical Assistance Mission in the Andes», *International Labour Review* 67, no. 6, (Geneva, 1953): 520. Det er oppgitt ulike sidetall på ILOs nettside og i dokumentet. Tilgjengelig fra:

[https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09602/09602\(1953-67-6\)520-534.pdf](https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09602/09602(1953-67-6)520-534.pdf)

²⁰¹ Rens, «The Andean Programme», 431.

modernisering.²⁰² Målet var å inkorporere urfolk i nasjonalstaten, men slik at de beholdt, som Rens ordla seg «personligheten sin». Det var også et mål at fordommer I majoritetsbefolkningene mot urfolk ville minske i de aktuelle nasjonalstatene.²⁰³

3.4 *Indigenous Peoples*: ekspertrappen fra ILO

I 1949 ble en komité av eksperter på urbefolkninger og arbeid (Committee of Experts on Native Labour) satt ned av ILO. Ekspertkomitéen ble gitt i oppgave fra ILOs Governing Body GB å kartlegge og skrive en rapport som gav innsikt i urbefolkningers arbeidsvilkår og forhold verden over. Komitéen satt i en treårs periode. Deretter kunne de medlemmene som ønsket få innvilget tre nye år. Det sikret en viss kontinuitet i persongalleriet til rapporten var publisert. På den 109. konferansen til GB i 1949, ble åtte fagkyndige menn listet:

Mr. Ernest Beaglehole (New Zealand), professor i psykologi, Victoria University College.

Mr. Everardo Gallardo (Mexico), tidligere styretsleder, Forbundsforlik og voldgiftsnemnda.

Mr. Victor Gabriel Garcés (Ecuador), tidligere styretsleder, Direktør-general for Arbeid og minister i sosial velferd.

Mr. G. S. Ghurye (India), professor i antropologi, Universitet i Bombay.

Mr. A. Goubaud Carrera (Guatemala), direktør, Nasjonale institutt for indiske anliggende.

Mr. Horace Miner (United States), professor i sosiologi, Universitet i Michigan.

Mr. Elizardo Pérez (Bolivia), tidligere direktør, Indigenous Centre of Warizata.

Mr. Manuel Sánchez Palacios (Peru).²⁰⁴

Gruppen påbegynte arbeidet med ekspertrappen *Indigenous peoples: Living and Working Conditions of Aboriginal Populations in Independent Countries* som ble ferdigstilt i 1953.

²⁰² Maul, *International Labour Organization*, 169-170.

²⁰³ Rens, «The Andean Programme», 431.

²⁰⁴ Listen har jeg fått tilsendt via e-post fra arkivene til ILO, men navnene kan også finnes i konferanserapporten fra møtet. Her er PDF-lenken til møte nr. 109 i fra juni-juli 1949, 15-16: [https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09601/09601\(1949-109\).pdf](https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09601/09601(1949-109).pdf)

Målet var å kartlegge sosiale og økonomiske aspekter ved urfolkbevolknings i selvstendige land i sammenheng med arbeid. Funnene skulle deretter bli brukt til forbedring av levestandard for urbefolkningene i fremtiden. Flere internasjonale organisasjoner bistod ekspertkomitéen i arbeidet med å lage rapporten. ILO opplyste selv i rapporten at personer fra ILO, UNESCO og Verdens helseorganisasjon (WHO) deltok i forskningsarbeidet.²⁰⁵ Dette ble gjort i samarbeid med Organisasjonen av amerikanske stater (OAS).²⁰⁶ I 1953 ble rapporten publisert.

Rapporten startet med terminologi og behovet for å definere hvem som kunne defineres som *urbefolkning*. Ifølge Ronald Niezen var urfolksbegrepet et abstrakt begrep som organisasjoner, deriblant ILO, anvendte i sine rapporter og initiativer på 1950-tallet.²⁰⁷ I utarbeidelsen av en ny definisjon kom det frem at ekspertene fant det mer krevende å skrive en definisjon på 1950-tallet, enn det de hadde opplevde tidligere;

the term “indigenous” was easily defined. The “Indian” [sic] or “Native” was the original inhabitant of the land at the time of its conquest or settlement of Europeans. He was different from the invader in physical appearance, culture and costume.²⁰⁸

Behovet for en avklaring ble begrunnet med at det fantes svært ulike oppfatninger av hvem som var urfolk og hva som kjennetegnet dem. Dette ble eksemplifisert i rapporten ved bruken av sitater og hvordan ulike land hadde skilt mellom forskjellige folkegrupper. Majoriteten av studiene ble gjort i landene som lå ved Andesfjellene i Latin-Amerika, men arbeid ble også gjort i Mellom-Amerika, Nord-Amerika, Asia, Afrika og Australia. Det kunne argumenteres for at den endelige definisjonen muligens hadde noen hull siden hovedfokuset lå i Latin-Amerika. Og fordi ingen urfolksgrupper eller talspersoner ble spurt om deres mening under studiet. Som det har blitt nevnt tidligere var ikke europeiske urbefolkninger med i dette forskningsarbeidet.

I arbeidet med å utforme en ny universell definisjon som skulle være hegemonisk nok til å inkludere alle varianter av urbefolkninger, ble granskningen av eldre definisjoner avgjørende. Rapporten viste til hvordan ulike land hadde kategorisert sine urfolksgrupper. For eksempel viste en rapport fra en folketelling i Panama i 1940 at det ble skilt mellom «civil

²⁰⁵ Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodations of Conflicting Rights*, (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1996), 77.

²⁰⁶ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, *Indigenous peoples: living and working conditions of aboriginal populations in independent countries*. (Genève: International Labour Office 1953), IV

²⁰⁷ Niezen, «The invention of indigenous peoples», 113-115

²⁰⁸ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, *Indigenous peoples*, 3.

population» og «indigenous population». Skillet ble gjort på bakgrunn av om personer levde innenfor de politiske og sosiale strukturene av republikken eller ikke.²⁰⁹ I Peru klassifiserte de mennesker etter rase og språk.²¹⁰ Ekspertene så også på land der definisjonen av urbefolkningen hadde vært komplisert å lage. Her brukte de Canada som eksempel. Ministry of Citizenship i Canada la frem et lovforslag til House of Commons der departementet problematiserte definisjonen av «Indian» [sic].²¹¹ Problemstillingen det kanadiske ministeriet stod overfor i etterkrigstiden, viste at det var ikke bare var organisasjoner som ILO som så behovet for å legitimere defineringen av ulike etniske grupper. Både myndigheter og organisasjoner trengte en ny inndeling som skilte seg fra tenkning rundt raseskille før og under andre verdenskrig.²¹²

Ekspertkomitéen analyserte kriterier de mente var viktige faktorer for en endelig definisjon. Komitéen så blant annet på språk, kultur og gruppebevissthet. Det ble flere steder referert til doktor Alfonso Caso i komitéens rapport. Caso var en meksikansk arkeolog og antropolog som forsket på antikke deler av latinamerikansk kultur. Hovedfokuset hans lå i Mexico og urfolkene som levde der.²¹³ Caso hevdet selv at han bygde på en definisjon hvor biologiske attributter skilte urfolkene fra europeere.²¹⁴ Doktorens biologiske definisjon ble i rapporten strukturert og forenklet i fire punkter:

- a. Den biologiske standarden baseres på antallet 'ikke-europeiske' fysiske trekk;
- b. Den kulturelle standarden baseres på forekomsten av objekter, tenkning og troen om pre-Colombos opprinnelse, eller av europeisk opprinnelse men som ikke lenger er brukt av hvite;
- c. Den lingvistiske standarden baseres, spesielt eksklusivt bruk av et urfolksspråk;
- d. Den psykologiske standarden baseres på individets følelse av at han tilhører et urfolkssamfunn.²¹⁵

Utenom Caso ble doktor Gamio, som var en meksikansk sosialantropolog, brukt. I teorien mente Gamio at de eneste som kunne bli klassifisert som urfolk var de som kun hadde

²⁰⁹ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, *Indigenous peoples*, 9.

²¹⁰ Ibid. 10.

²¹¹ Ibid. 11-12.

²¹² Ernest Beagleholes bok *The Race Question* er et godt eksempel på forskningsarbeid som supplerer denne problemstillingen med viktig drøfting av temaet. Et overblikk over forskning som referer til dette temaet kan bli funnet hos Friedman i artikkel *Indigeneity: Anthropological notes on a historical variable*. Rodríguez-Piñeros bok *The ILO regime (1919-1989)* gir et større innblikk i dette i sammenheng med ILO. For øvrig litteratur kan mye av forskningen til den australske historieprofessoren Lyndall Ryan kan være interessant.

²¹³ El Colegio Nacional "Alfonso Caso", hentet 15.10.2019 fra <http://colnal.mx/members/alfonso-caso>

²¹⁴ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen. *Indigenous peoples*, 20.

²¹⁵ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen. *Indigenous peoples*, 20. Jeg har oversatt sitatet fra engelsk til norsk.

tilhørighet til den opprinnelige kulturen, språk og rasen.²¹⁶ Definisjonene til Caso og Gamio, samt andre definisjoner komitéen viste til, hadde mange fellestrekk. Den definisjonen komitéen endte opp med til slutt, var relativt lik de som hadde blitt brukt i forskningen. Imidlertid skrev ILO at de forkastet ideen om en definisjon basert på *a priori*, og lagde dernest en empirisk konklusjon basert på egne funn og tidligere definisjoner.²¹⁷ Det vil si at komitéen ønsket en forskningsbasert definisjon fri for gamle fordommer og stereotypier om urfolk. Slik ble ILOs offisielle definisjon seende ut:

Urfolkspersoner er etterkommere av den opprinnelige befolkningen som levde i et gitt land på det tidspunkt bosetting eller erobring (eller konsekutive erobningsbølger) av noen av forfedrene til de ikke-oppriinnelige beboerne, som i dag innehar den politiske og økonomiske makten i sine hender.²¹⁸

Ekspertkomitéen forklarte videre hvordan gruppene som falt innenfor denne kategorien hadde tendenser til å fortsatt bære på tidligere tradisjonelle levemåter fra pre-erobringstid.

Hans Friedman beskrev i boken *Indigenous Peoples: Self-Determination, Knowledge, Indigeneity* at det å lage et universalt urfolksbegrep, vil være politisert og hierarkisk.²¹⁹ Han viste til begrepet «Indigeneity»²²⁰ hvor det alltid hadde vært en asymmetrisk relasjon mellom dem begrepet ble brukt om, og de som brukte det. Begrepet innehar ifølge Friedman mange av de samme konnotasjonene som «Indigenousness». Imidlertid går det spesielt inn på hvilke egenskaper urfolkidentitet innehar; deres historiske-, kulturelle- og geografiske kontinuitet, samt hvilke kvaliteter en urfolksperson selv tillegger sin urfolksidentitet. For eksempel gjorde ikke koloniherrer, ifølge Friedman, noe forskjell på de ulike etniske gruppene i kategorien «Indigenous».²²¹ Derfor argumenterte Friedman for at et universalt begrep, slik ILO forsøkte å lage på 1950-tallet kunne være problematisk. ILOs definisjon kunne dermed stå i fare for å

²¹⁶ Ibid. 20.

²¹⁷ Ibid. 25-27.

²¹⁸ Ibid. 26 (oversatt fra engelsk til norsk av meg). Originalversjonen lyder slik: «indigenous persons are descendants of the aboriginal population living in a given country at the time of settlement or conquest (or of successive waves of conquest) by some of the ancestors of the non-indigenous groups in whose hands political and economic power at present lies».

²¹⁹ Friedman, «Indigeneity: Anthropological notes on a historical variable», 29.

²²⁰ Begrepet Indigeneity har flere fellestrekk med begrepet 'Indigenous' (urfolk) i sammenheng med urfolkidentitet, slik det er hos Friedman.

²²¹ Friedman, «Indigeneity: Anthropological notes on a historical variable», 32. For annet forskningsarbeid på dette feltet er bøkene *A Global history of Indigenous peoples: Struggle and Survival* (2004) av Ken Coates og Jessica Eichlers bok *Reconciling Indigenous People's Individual and Collective Rights: Participation, Prior Consultation and Self-determination in Latin America* (2019) innsiktsfulle perspektiver innen relasjoner, maktforhold, urfolks forståelse av identitet og hvilke rolle internasjonale fora har spilt.

ikke ta innover seg eller inkludere egenskaper alle ulike urfolksgrupper og urfolkspersoner hadde på detaljnivå.

3.5 *Indigenous and Tribal populations Convention: K107, R104*

ILO Konvensjon nummer 107 (K107) og Rekommandasjon nummer 104 (anbefaling, R104) ble vedtatt i 1957. Konvensjonen ble hetende *Convention Concerning the Protection and Integration of Indigenous and Other Tribal and Semi-Tribal Populations in Independent Countries*.²²² Rekommandasjonen var et tilleggsdokument til K107 og fikk navnet *Recommendation concerning the Protection and Integration of Indigenous and Other Tribal and Semi-Tribal Populations in Independent Countries*.²²³ Konvensjonen og rekommandasjonen ble laget som beskyttelsesrammer for å verne om levekår, arbeidsforhold og rettigheter som urbefolkninger burde ha ifølge ILO. Med andre ord var dette et regelverk nasjonalstater kunne følge for å beskytte urbefolkningene sine spesielt i næringslivet. Hvem var det K107 og R104 skulle hjelpe? I følge konvensjonen og rekommandasjonen gjaldt ILOs hjelpetilbud medlemmer av stamme- eller semistammebefolkninger som «are at a less advanced stage than the stage reached by the other sections of the national community...».²²⁴ Tankegodsets visjoner var at disse folkegruppene skulle integreres i storsamfunnets arbeidsvilkår og forlate tradisjonelle landlige urfolksområder.²²⁵ På denne måten kunne urbefolkningen optimalisere sin levestandard og moderniseres etter en ILO-standard under tilsyn fra sine respektive nasjonalstater.

K107 og R104, kastet for første gang lys over urfolks arbeiderrettigheter i internasjonale lover.²²⁶ I konvensjonen argumenterte ILO for at det var ønskelig både fra humanitært hold og nasjonalstater som hadde urbefolkninger innenfor sine landegrensler å forbedre leve- og arbeidsvilkårene for «slike befolkninger». Dette skulle ikke bare øke urbefolkningers velvære, men også nasjonalstatens produktivitet. Argumentasjonen ble blant annet underbygd av Deklarasjonen av Philadelphia (1944), hvor det eksempelvis stod at alle

²²² Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «C017 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)». Hentet 6. desember 2019 fra

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C107

²²³ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «R104 – Indigenous and Tribal Populations Recommendation, 1957 (No. 104)».

²²⁴ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «C017 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)».

²²⁵ Maul, *International Labour Organization*, 81-82.

²²⁶ Maul, *International Labour Organization*, 168.

mennesker hadde rett på den samme materialistiske fremgangen.²²⁷ Med andre ord hadde alle enkeltindivider en rett til å benytte seg av storsamfunnets goder og fremgang. Ifølge K107 var det mange urbefolkninger som ikke hadde denne muligheten. Urbefolkningenes egen kultur ble ansett som ett hinder i å utnytte samfunnstilbud til det fulle. Dermed skulle konvensjonen og rekommandasjonen stå som et rammeverk som gav folkegrupper utenfor storsamfunnet den muligheten. Konvensjon nummer 107 ble ratifiserte av i alt 27 land, hvorav majoriteten var søramerikanske nasjonalstater.²²⁸ I disse landene utgjorde urbefolkningene som regel en minoritet. Den samiske forfatteren Odd Mathis Hætta skrev i boken *Urfolks organisering og status 1975-2003* at konvensjonen målrettet fremmet assimilering av urfolk, og ikke integrering om det stod i K107 og R104. Hætta begrunnet sin påstand ved å legge vekt på at det hadde ikke blitt gjort forskjell på begrepene *integrering* og *assimilering* i vedtektene. Dette var ifølge ham fordi konvensjonens formål samsvarte med assimilering.²²⁹ Ettersom et av hovedmålene med ILOs urfolksarbeider var å tilpasse urbefolkninger slik at de kunne delta i storsamfunnet, var Hættas kritikk relevant. Imidlertid ble det i K107 lagt vekt på at ingen urbefolkninger skulle tvinges inn i majoritetsbefolkningers samfunnsnormer. ILO oppfordret nasjonalstater til å oppmuntre urbefolkninger, men altså ikke tvinge.²³⁰

Hvor linjen mellom tvang og sterk oppmuntring gikk i de enkelte nasjonalstatene som ratifiserte K107 og R104 blir ikke undersøkt i denne masteroppgaven. Grunnet forskningslitteraturen og oppgavens fokus faller dette bort. Et mer generelle spørsmål blir derimot stilt for å undersøke artikkel 2 av konvensjonen; hvor mye innflytelse ble gitt til myndigheter gjennom K107 og R104? I artikkel 2 av konvensjonen ga ILO nasjonalstatligmyndigheter ansvaret for urfolks integrering inn i storsamfunnet; «Government shall have the primary responsibility for developing co-ordinated and systematic action for the

²²⁷ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «Ratifications of C107 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)», artikkel 2. Hentet 16. januar 2020 fra: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C107 ; Deklarasjonen av Philadelphia ble publiserte etter den 26. arbeiderkonferansen til ILO i Philadelphia, USA 1944. Deklarasjonen var et dokument med flere vedtekter som skulle trygge menneskers økonomi, nasjonalstaters fremgang og primære rettigheter for enkeltindivider. Spesielt rettigheter som omhandlet næringsliv, materialisme og sosialvelferd. På side 5 i dokumentet står vedtekten om retten til materialistisk velvære/fremgang. Dokumentet er tilgjengelig fra denne lenken: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/normativeinstrument/wcms_698995.pdf ; For videre lesning om hvordan deklarasjonen ble til og effekten den hadde se Mauls bok *International Labour Organization* del II delkapittel 3 «The Road to Philadelphia» side 111-134.

²²⁸ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «Ratifications of C107 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)». Hentet 16. januar 2020.

²²⁹ Hætta, *Urfolks organisering og status 1975-2003*, 59, 60-61.

²³⁰ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «C017 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)». Hentet 6. desember 2019.

protection of the populations concerned and their progressive integration into the life of their respective countries.»²³¹ Artikkelen bestod av fire punkter, inkludert tre underpunkter i punkt 2. Gjennom artikkelen ønsket ILO at myndighetene skulle eksempelvis ha tilgang på samme fordeler som majoritetsbefolkningen, promoter sosial, økonomisk og kulturell utvikling, samt å skape muligheter for en «nasjonal integrasjon». Konvensjonen kunne ikke settes ut i liv med tvang eller makt.²³² Når det er sagt, var der ingen urfolkssamfunn eller organisasjoner tilstede på konferansen hvor K107 og R104 ble konstituert.²³³ ILO hadde en markant påvirkning da internasjonale lover ble skrevet, dermed også på hvilke standarder som ble satt i kontekst med urbefolkninger. Rodríguez-Piñero poengterte dette ved flere anledninger i boken sin *The ILO regime (1919-1989)* (2005). K107 og R107 var nøkler til å forstå moderne ideer om urfolk, rettigheter og prinsippene internasjonale menneskerettigheter var bygget på, ifølge Rodríguez-Piñero. Makten som førte med dette lå hos ILO og ekspertkomitéer som hadde en betraktelig innflytelse på internasjonale lover.²³⁴ Der igjen kommer Hættas kritikk som et godt eksempel. K107 oppfordret urfolk til det som skulle være den «rette veien», altså storsamfunnets levemåter. Konvensjonen tok ikke inn til betraktning at urfolksgrupper kunne ha hatt et ønske om å forbli utenfor eller delvis utenfor storsamfunnets rammer.

3.6 Saltvannsdoktrinen

På FNs syvende sesjon 16. desember 1952 ble resolusjon 637 (VIII) «The right of peoples and nations to self-determination» drøftet.²³⁵ Her drøftet de fremmøtte blant annet territorier som ønsket selvbestemmelsesrett, og deres forhold til sine respektive nasjonalstater i sammenheng med avkoloniseringsprosesser. Med deklarasjonen «Granting of Independence to Countries and People in General» avgrenset FN i 1961 sitt fokus til å kun gjelde stater utsatt for oversjøisk kolonisering. Chidi Oguamanam har argumentert for at stater ble gitt makt av FN gjennom deklarasjonen, og urfolk måtte enda gå gjennom nasjonalstatene – som koloniserte

²³¹ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «C017 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)», artikkel 2. Hentet 6. desember 2019.

²³² Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «C017 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)», artikkel 2. Hentet 6. Desember 2019.

²³³ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 123.

²³⁴ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 115.

²³⁵ Forente Nasjoner, A/RES/637(VII)A-C, A/PV.403 16. desember, 42-7-8, non-recorded, A/2309 og Corr. 1 «The right of peoples and nations to self-determination» på 7. sesjon *Resolutions adopted on the reports of the Third Comitee* (1952), 26-27.

deres territorier. Dermed ble behandlingen av ikke-vestlige og urfolk svært forskjellige ifølge Oguamanam.²³⁶ Dette var «Blue Water Doctrine» eller saltvannsdoktrinen.

Luis Rodríguez-Piñero postulerte, som Oguamanam, at saltvannsdoktrinen begrenset hvilke muligheter urbefolkninger hadde. I kjølvannet av ulikhetene saltvannsdoktrinen medførte blant ikke-vestlige folk og urbefolkninger, ble en alternativ doktrine reist; «Belgian thesis» (den belgiske tesen).²³⁷ Den belgiske tesen var først å fremst en reaksjon de belgiske myndighetene hadde, på støtten USA gav til avkolonisering i kontekst av FN-rammeverket som inngikk i saltvannsdoktrinen. Ifølge Rodríguez-Piñero ønsket den belgiske tesen å begrense FNs granskning av nasjonalstater. Rodríguez-Piñero viste til at det var en relativ sammenheng mellom resolusjonene vedtatt av FNs generalforsamling på den ene siden og ILOs arbeider og vedtekter gjeldende urfolk på den andre siden. Både saltvannsdoktrinen og K107 gav nasjonalstater et fortrinn. Oguamanams eksempel hvor urbefolkninger måtte gå gjennom nasjonalstaten viste til dette. Selvbestemmelsesprinsippet i avkoloniseringskontekst ble av de standardsettende organisasjonene ILO og FN fortolket gjennom «Blue Ocean Doctrine» (saltvannsdoktrinen).²³⁸ Saltvannsdoktrinen så ut til å ha favorisert nasjonalstater til en viss grad over urfolk, og stereotypisert urfolk som menneskegrupper utsatt for oversjøisk ekspansjon.

Ingen minoritetsgrupper i Europa hadde offisiell status som urbefolkning etter andre verdenskrig, verken fra sine respektive nasjonalstater eller store organisasjoner. Minde argumenterte at det stereotypiske bildet av urbefolkninger kun omfattet grupper av mennesker utenfor Europa som hadde blitt utsatt for erobring av europeere. Minde refererte til forståelsen om at erobringer skjedde som konsekvens av oversjøisk ekspansjon. Han påpekte i artikkelen *The Making of an International Movement of Indigenous Peoples* fra 1996 at grunnet dette synet falt den nordiske urbefolkningen utenfor kriteriene for hva det ville si å være en urbefolkning. Minde gav teorien navnet «the blue-ocean dogma»²³⁹ (blåhavsdogmet). Blåhavsdogmet sa med andre ord; forfedrene dine måtte ha blitt utsatt for en europeisk oversjøisk ekspansjon for at du skal kunne regnes som en urfolksperson. Samene hadde, så langt forskningslitteraturen rekker, aldri blitt utsatt for en oversjøisk ekspansjon av europeiske makter. Om oversjøisk ekspansjon skulle vært et reelt punkt i internasjonale

²³⁶ Oguamanam, «Protecting indigenous knowledge in international law: solidarity beyond the nation-state», 196-197.

²³⁷ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 140-141.

²³⁸ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 140-143.

²³⁹ Minde, «The making of an international movement of indigenous peoples», 221-246.

urfolksdefinisjoner, umuliggjorde dette minoritetsgrupper som samene sjansen for anerkjennelse som urbefolkning.

Oversjøisk ekspansjon ble ikke brukt som kriterium i den offisielle definisjonen som ILO la frem i 1953. Heller ikke i K107 og R104 ble oversjøisk ekspansjon nevnt direkte. Imidlertid opplyste ekspertkomiteén i introduksjonskapittelet av *Indigenous Peoples* at urfolk ofte ble assosiert med folkegrupper som har vært offer for europeisk ekspansjon.²⁴⁰ Selv om ILO ikke bevisst brukte blåhavsdogmet i forskningen sin, tydet deres arbeider på at Mindes teori lå i mentaliteten de jobbet ut ifra. Ved å se på innholdsfortegnelsen i ekspertrapporten ser man hva som var fokusområdene, og at ingen forskning var gjort på minoriteter i Europa.²⁴¹ Om internasjonale urfolksnormer hadde stor påvirkningskraft i Norden, påvirket disse trolig nordiske myndigheter i en retning som utelukket samene som urbefolkning. På den annen side argumenterte Minde for at samene i mellomkrigsårene ikke hadde kunnskapen til å se seg selv i et internasjonalt perspektiv, og heller ikke «evnen» til å bruke internasjonale fora for å fremme sine saker.²⁴²

3.7 Kapittelkonklusjon

Moderniseringen av storsamfunn satte sitt preg på urfolksdiskursen i ILO. Nesheim kalte etterkrigstidens modernitet for «den nye tid». Økt industrialisering og en modernisering av storsamfunn var to momenter moderniteten brakte med seg. ILOs arbeiderprogrammet for urbefolkninger, AIP, ble et uttrykk for hvilke visjoner og mål arbeiderorganisasjonen hadde for urbefolkninger på 1950-tallet. Urbefolkninger skulle integreres inn i og ta del i majoritetsbefolkningens levemåter. Integreringen skjedde gjennom teknisk assistanse i ILOs arbeiderprogram for urbefolkninger; «The Andean Indian Programme».

Organisasjonen publiserte ekspertrapporten *Indigenous Peoples* i sammenheng med AIP. Her drøftet antropologer og andre fagkyndige hvilke egenskaper en urbefolkningsidentitet hadde. En stereotypi som gikk igjen både i ILO og FN, var tanken om at urbefolkninger var etterkommere av grupper som hadde vært utsatt for oversjøisk europeisk erobring. Rodríguez-Piñero og Oguamanam brukte begrepet saltvannsdoktrinen om denne måten å forstå hva en urbefolkning var. Resolusjon 637 (VIII) «The right of peoples and nations to self-determination» (1952) og deklarasjon «Granting of Independence to Countries

²⁴⁰ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, *Indigenous Peoples*, 3-22.

²⁴¹ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, *Indigenous Peoples*, V-XVII.

²⁴² Minde, «The making of an international movement of indigenous peoples», 229.

and People in General» (1961) gjorde at urbefolkninger var nødt til å gå gjennom sine respektive nasjonalstater for å diskutere selvbestemmelsesrett og andre rettigheter. Og på grunn av saltvannsdoktrinen gjaldt erklæringene kun stater som hadde vært utsatt for oversjøisk ekspansjon. Minde belyste i teorien blåhavdogmet at samene falt utenfor en slik urbefolkningsdefinisjon.

Imidlertid tilsa forskningslitteraturen at 1950-tallet bar preg av å være en brytningsperiode. Eksempelvis viste diskusjonen omkring den universale urbefolkningsdefinisjonen i *Indigenous Peoples* (1953) at både urfolksbegrepet og majoritetsbefolkningers syn på urbefolkninger hadde endret seg etter andre verdenskrig. Både Vik, Niezen og Young viste til endringer som skjedde et par tiår etter at AIP, *Indigenous Peoples*, K107 og R104 ble produsert. ILOs arbeid på 1950-tallet var påvirket av andre verdenskrig og den sterke sosialdarwinismen, samt et sterkt økende antall av medlemsland som tidligere hadde vært kolonier. Maul viste til den kompliserte konflikten mellom de postkoloniale statene og raseregimet i Sør-Afrika. De nye nasjonalstatene støttet ikke Apartheid. Disse nasjonalstatene var dermed med på å endre dynamikken i ILO, som til da stort sett hadde vært en svært vestlig-orientert organisasjon. Maul skrev at dette blant annet skjedde gjennom standardiseringen av menneskerettighetene. Dette peker fremover mot endringer som skulle komme på 1970-tallet med mer mangfoldige fora hvor innenfra-perspektiv og stemmer fra folkegrupper som til da ikke hadde blitt hørt, også skulle delta.

4 Et nordisk sameråd

4.1 Innledning

Samerna i de nordiska länderna äro en liten minoritet med en säregen kultur, som har djupa rötter i Nordens natur och historia. Den moderna utvecklingen, särskilt den tekniska expansionen i lappmarkerna har emellertid försatt denna folkegrupp i en svår situation. (...) Den samiska kulturens och det samiska närings-livets *internordiska karaktär* är ett historiskt faktum, som ej kan förbises (...) Det är med stora förväntningar de tre systerföreningarna Sami Saervi i Norge, Lapin Sivistysseura i Finland och Same-Ätnam i Sverige sända denna inbjudan till Eder i den förhoppningen att Ni kommer till konferensen.²⁴³

Dette var deler av innbydelsen til konferansen i Jokkmokk i Sverige, sensommeren 1953. Innbydelsen ble sendt av Sámi Sær'vi, Same-Ätnam og Sami Litto. Jokkmokk-konferansen ble holdt i regi av Nordisk råd og fikk tilnavnet «internordisk konferanse om samiske kultur- og næringsspørsmål». I 1956 ble en lignende konferanse holdt i Karasjok, Norge. Ved denne konferansen ble Nordisk sameråd formelt opprettet etter at rådsmedlem Israel Ruong formelt la frem forslaget på vegne av komitéen Nordisk komité for samiske spørsmål. Den tredje konferansen ble holdt i Enare, Finland i 1959.

Før den tredje konferansen ble det i 1959 arrangert et ekstraordinært møte i Stockholm. Initiativet ble tatt av Arbeidsutvalget i Nordisk sameråd. Utvalget invitert Nordisk sameråd og Nordisk råd til møtet. Her skulle de drøfte og lage en internordisk definisjonen av «samisk». Formålet med definisjonen var at det skulle bli lettere å registrere samer i de tre nasjonalstatene. Samstundes håpet Arbeidsutvalget at definisjonen kunne brukes til å kreve særskilte rettigheter som urbefolkning i samiske områder.

I første del av kapittelet vil jeg redegjøre for konferansene. Dette inkluderer både hvem som deltok og hva som var hovedtema på konferansene. Deretter vil jeg utdype rådets posisjon som en grenseoverskridende organisasjon for samer, før jeg analyserer Nordisk sameråds bruk av begrepet urbefolkning. Til slutt gjennomgår jeg noen av reaksjonene majoritetssamfunnene og myndighetene i Finland, Norge og Sverige hadde på de første virkeårene (1956-1959) av Nordisk sameråd.

²⁴³ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 11-12.

4.2 Jokkmokk, 1953: aktiv tilpasning

Konferansen i Jokkmokk, Sverige fant sted over fire dager, 31. august til 3. september 1953. Det var 27 ulike foredragsholdere, alle menn, som innledet. Blant dem var Asbjørn Nesheim, Karl Nickul, Hans J. Henriksen og Ruong. Sverige og Finland stilte med åtte foredragsholdere. Fra Norge kom det elleve talere.²⁴⁴ Ifølge Wigdehl var det ni hovedområder foredragene generelt handlet om: Kulturkontakt, utdanning, språk, kunst og husflid, reindrift, naturressurser, jordbruk, historie, demografi og sameorganisasjoner, som temaer for konferansen.²⁴⁵

Det var 192 personer tilstede på Jokkmokk-konferansen. 25 prosent av de fremmøtte var personer med samisk bakgrunn.²⁴⁶ De var i hovedsak representanter fra samiske organisasjoner Sámi Sær'vi, NRL, SSR, Same-Ätnam, LS og Samii Litto. Blant de 192 deltakerne var 33 fra Norge, 31 fra Finland, 125 fra Sverige, en kvinnelig konferansedeltaker fra Nederland og to fra England. Fra Norge var det fire kvinner til stede under konferansen, fra Finland kom der 6 og av de svenske var 28 av deltakerne kvinner. De fremmøtte konferansedeltakerne kom i all hovedsak fra disse yrkesgruppene; akademikere, lappfogder [sic], ledelse/sjef/direktør, departement, kirken og redaktør. Andre som var tilstede var noen journalister, forfattere og blant annet en maler.²⁴⁷

Blant myndighetspersoner var det noen ordførere tilstede, samt utsendinger fra departementer. Disse deltok uten tillitsverv eller mulighet til å stemme ved valg. Men de fikk gode muligheter til å lære samiske perspektiver å kjenne. I referatet ble det også opplyst at tre personer utenfor Norden også hadde deltatt. Dette var nederlenderen Lily Gallois. Hun ble i referatet omtalt som «fröken». Mer informasjon om Gallois har jeg ikke funnet. De to andre observatørene var britene Rowland G.P. Hill, som var lærer, og etnologen Robert Paine.²⁴⁸ Hill oversatte og skrev ut flere av Nordisk sameråds referater på engelsk med hjelp fra Nickul. *The Lapps* [sic] *To-day* (1960) skrevet og redigert av Hill ble laget på initiativ fra Paris Centre of Arctic Studies, som var en del av École Pratique des Hautes Études ved Universitet i Paris. Ifølge Jean Malaurie var de engelske versjonene av konferanserapportene en del av et studium

²⁴⁴ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 8-10.

²⁴⁵ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 21; Wigdehl refererte til *The Lapps To-day*, vol. 1, 21; Innholdsfortegnelsen og programmet i Nordisk sameråds referat «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953», 8-10, 17-22 gir gode overblikk.

²⁴⁶ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 56.

²⁴⁷ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953», 23-28.

²⁴⁸ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953», 28.

i «the Arctic and Antarctic Library».²⁴⁹ Paines deltakelse skyldtes trolig hans etnologiske interessefelt som lå hos samiske grupper. Han skrev bøker som *Coast Lapp Society vol. II* (1965) og *Herds of the Tundra* (1994).²⁵⁰ Ingen av disse holdt foredrag. De internasjonale konferansedeltakerne viste til akademisk interesse for Nordisk sameråd utenfor Norden.

Fem resolusjoner ble skrevet ned i referatet fra Jokkmokk-konferansen. Resolusjonene hadde bakgrunn i diskusjonene og foredragene som forekom under konferansen. Første resolusjon viste til at samene hadde «[f]rom early days»²⁵¹ blitt juridisk anerkjent som særegne minoritetsgrupper i de tre nasjonalstatene. I den andre resolusjonen ble det konstatert at tvil om den samiske kulturens levedyktighet hadde forekommet fra «tid til tid». Denne resolusjonen poengterte at samene som folk og deres kultur *var* levedyktig;

De har bevart et mangesidig næringsliv som utnytter de naturressurser innen arktisk og subarktisk områder av Norden som på grunn klimatiske og andre forhold er vanskelig tilgjengelig og som høver bare for en befolkning som fra gammel tid av har tilpasset seg naturforholdene.²⁵²

Resolusjon tre og fire handlet om moderniseringen av samfunnet og hvordan samene kunne tilpasse seg. Her ble det foreslått «aktiv tilpasning». Forklaringen på begrepet var at samene skulle selv aktivt delta i sin tilpasning inn i storsamfunnets samfunnsstrukturer, men også i å bevare sin egen kultur i prosessen.²⁵³ Aktiv tilpasning kunne sammenlignes med ILOs tekniske assistanse gjennom kulturprogrammet AIP fra 1953. Dette fordi både aktiv tilpasning og teknisk assistanse hadde som formål å integrere minoritet- og urbefolkningsgrupper inn i storsamfunn. Gjennom aktivt tilpasning foreslo flere foredragsholdere, deriblant professor Åke Campbell fra Sverige at reindriften burde effektiviseres og moderniseres.²⁵⁴

Allan Tigerschiöld som var konsulent ved det svenske landbruksdepartementet ytret et forslag om å danne et «a special employment agency»²⁵⁵ for samer under en diskusjon på Jokkmokk-konferansen. Ifølge Tigerschiöld kunne dette hjelpe samer i yrkesvalg og til det

²⁴⁹ Jean Malaurie, «Preface» i *Report on: Lapps To-day: in Finland, Norway, and Sweden I* (red.) Rowland G.P. Hill (Paris, Haag: Mouton & Co, 1960), 11-14. Malaurie var ansatt ved École Pratique des Hautes Études, og skrev både et fransk og engelsk forord til Hills oversettelse av konferanserapportene.

²⁵⁰ Universitet i Tromsø, «Æresdoktor Robert Paine er død», sist redigert 3. august 2010. Er tilgjengelig fra: https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=194015 ; Paine skrev også boken *Coast Lapp Society vol. I*

²⁵¹ Hill, *Lapps To-day I*, 22; Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 335.

²⁵² Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953», 337. Jeg oversatt sitatet fra svensk til norsk.

²⁵³ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953», 12.

²⁵⁴ Ibid. 176-183.

²⁵⁵ Hill, *Lapps To-day I*, 37.

arbeidet som «passet» dem best.²⁵⁶ Dette lignet igjen på tankegodset i teknisk assistanse. Et av ILOs visjoner for arbeiderprogrammet for urbefolkninger var å øke urfolkspersoners produktivitet i yrkeslivet.

Den femte og siste resolusjonen nedtegnet i referatet var at aktiv tilpasning måtte settes i gang raskt. Både samer og storsamfunnene måtte målbevisst gå inn for å bevare den samiske kulturs egenart.²⁵⁷ Resolusjonens vekt på at både nasjonalstaten og samene måtte «målbevisst» verne om den samiske kulturen, skilte seg på noen vis fra ILO K107 og R104. Fordi samekonferansen var tydelige på at samenes kultur måtte bevares så godt som mulig, til tross for integrasjon inn i de nordiske storsamfunnene. I Norge kunne potensielt Arbeiderpartiets gjenreisningsprosjekt og dets visjoner for sosialvelferd, vært påvirkende på tanken i Nordisk sameråd om aktiv tilpasning. Dette fordi Arbeiderparti-regjeringen i etterkrigstiden førte en likhetspolitikk, hvor sosiale ulikheter skulle viskes ut.²⁵⁸

En komité ble i etterkant av Jokkmokk-konferansen satt ned. Komitéen ble kalt Nordisk komité for samiske spørsmål.²⁵⁹ Til komitéen ble Hans J. Henriksen, domprost Kristian Nissen og Hjalmar Pavel valgt fra Norge. Fra Sverige satt reiseleder Per Idivuoma, nomadeskolelærer Carl Johansson og Israel Ruong. De finske komitémedlemmene var professor Erkki Itkonen, kjøpmann Erkki Jomppanen og Karl Nickul. Komitéen hadde tre møter. De ble holdt i januar i Uppsala og i august i Helsinki i 1954, og ett i Oslo i 1956 i januar.²⁶⁰ Ved møtene diskuterte komitéen reindrift, samarbeid mellom de nordiske landene, undervisningsspørsmål og utvikling av kulturbegreper på samisk.²⁶¹ Det var viktig for Komitéen å skape en selvstendig samisk identitetspolitikk gjennom diskusjonene.²⁶² Komitéen arbeidet også med å lage en protokoll av Jokkmokk-konferansen.²⁶³

²⁵⁶ Hill og Nickul, *Lapps To-day I*, 37.

²⁵⁷ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953», 338.

²⁵⁸ Hauglid, «Gjenreisning i et rikspolitisk perspektiv», *Ottar* 1, nummer 158 (1986): 7.

²⁵⁹ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 26.

²⁶⁰ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna» (Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1957), 7. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

²⁶¹ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 7-8. Referat fra Karasjok-konferansen I 1956.

²⁶² Nyysönen, «Everybody Recognized that We Were Not White: Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990», 154.

²⁶³ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 26. Protokollen var trolig det som ble til konferanserapporten jeg har brukt som kilde i oppgaven, altså: «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953». Det har dessverre ikke lyktes meg å finne referater fra møtene i Uppsala (1954), Helsinki (1954) eller Oslo (1956).

4.3 Karasjok, 1956: representasjon

Tre år etter Jokkmokk-konferansen, ble den andre internordiske samekonferansen holdt i Karasjok 16.-18. august 1956. Velkomsttalen ble holdt av fylkesmann i Finnmark Peder Holt. Han opplyste i talen at på de tre dagene konferansen strakte seg over, skulle mange og kompliserte temaer bli drøftet. Fylkesmannen poengterte at disse måtte drøftes med omhu, fordi situasjonen kunne være svært forskjellige i Norge, Finland og Sverige. Holt roste videre det samarbeidet som allerede så ut til ha begynt, da flere delegasjoner fra alle de tre landene hadde møtt opp.²⁶⁴

På konferansen var det 71 delegerte til stede. Blant de fremmøtte delagasjonene var danske, finske, norske og svenske representanter fra Kirke- og undervisningsvesenet til stede. Personer fra reindriftsadministrasjonene i de ulike landene var også der.²⁶⁵ Wigdehl opplyste i hovedoppgaven sin at fra Norge kom 10 fra reindriftsforeninger, 10 stykker fra Sámi Sær'vi og 10 fra Samisk Råd for Finnmark. Fra Sverige kom 18 representanter fra SSR og 5 personer fra Same-Ätnam. De finske delagasjonene var 9 for Samii Litto og 9 fra LS. I Nordisk sameråds arbeidsutvalg i 1956 satt det én kvinne, læreren Edel Hætta Eriksen fra Kautokeino,²⁶⁶ hun holdt ikke foredrag. I konferanserapport ble det opplyst at interesseorganisasjoner og personer fra Nederland, England og Amerika var tilstede som observatører.²⁶⁷ En utdanningsekspert fra Grønland var også blant de fremmøtte.²⁶⁸ Holt ønsket disse spesielt interesserte velkomne til møtet.

Nordisk komité for samiske spørsmål møttes, som sagt, tre ganger før Karasjok-konferansen. Ifølge Wigdehl ble det viktigste spørsmålet på komitéens agenda dannelsen av et nordisk sameråd. På Karasjok-konferansen la Israel Ruong, på vegne av komitéen, formelt frem forslaget om å danne Nordisk sameråd. Formålet med forslaget var å danne en mer permanent fellesnordisk arena for samiske kultur- og næringsspørsmål.²⁶⁹

Resolusjonene fra 1956-konferansen gav uttrykk for en mer etablert organisering enn i 1953. I stedet for fem ganske vidstrakte resolusjoner, var Karasjok-konferansens resolusjoner delt opp i tema og i undertema. Resolusjonene var forbeholdt to overordnede emner; 1)

²⁶⁴ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 3. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

²⁶⁵ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 3-4. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

²⁶⁶ Ibid. 17.

²⁶⁷ Ibid. 3. De utenlandske konferansedeltakerne ble ikke gjengitt ved navn i konferanserapporten fra 1956, ulikt rapporten fra 1953.

²⁶⁸ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 26.

²⁶⁹ Bakken Larsen, «Oppgjøret som forsvant? Norsk samepolitikk 1945-1963», 46.

*Resolusjon om samiske skole spørsmål, og 2) Resolusjon om naturressurser og næringsmuligheter i samenes bosetningsområde.*²⁷⁰ Tilsammen var det tretten punkter som oppsummerte konferansen i Karasjok. Med tanke på skole spørsmål opplyste de sju resolusjonene at brytningen nødvendiggjorde skole- og folkeopplysningsarbeid. Dette var tildeles for å bevare samenes særpregede kultur innenfor det «nordiske folkefellesskapet».²⁷¹ I rapportens resolusjoner opplyste samerådet at dette ville bli gjort gjennom en aktiv søken for en mer samisk-internordisk felles kulturarv. Søken etter en mer samisk-internordisk kulturarv, kunne knyttes til Eidheims forskning på det «felles kulturgodset». Eidheim postulerte at etter andre verdenskrig endret den samisk identitetsforståelsen seg, og ble omkodet til nye perspektiver på «samisk».²⁷² Den sjuende og siste resolusjonen innenfor emnet konstaterte at;

Konferansen henstiller til Nordisk sameråd å utarbeide en nærmere plan for samlet nordisk innsats i folkeopplysningsarbeidet blant samene. Rådet må hurtigst ta initiativ til at samarbeidet mellom skolene i de samiske bosetningsområdene i de nordiske land kommer inn i fastere former.²⁷³

I det andre emnet ble det bestemt at en offisiell utredning for naturressurser og næringsmuligheter i samiske bosetningsområder var nødvendig. Dette ble begrunnet med at rådet ønsket å finne ut hvor langt rettigheter strakte seg i spørsmål naturressurser og næringsmuligheter for samene.²⁷⁴ Representasjon i stat og kommune inngikk i resolusjonene. Gårdsbruker Peder Sivertsen holdt et foredrag innen for temaet om representasjon i stat og kommune. Han påpekte i foredraget at samene måtte få tilbud om videreutdanning og at flere måtte inn i stat og kommune for å oppnå større likestilling. Sivertsen påpekte at; «[s]amene må dyktiggjøre seg og frigjøre seg (...) Med frigjøre mener jeg, at samene først og fremst må frigjøre seg for den falske beskjedenheten som også jeg har vært plaget av så mange ganger. Jeg vet det, jeg er selv same.»²⁷⁵ beskrev Sivertsen, og fortsatte med å understreke at «[j]eg har mange ganger tenkt: du er same, du har ikke betingelser for å si det du mener...»²⁷⁶ Sivertsen konkluderte i denne delen av foredraget med at samer måtte 'ta seg i nakken' og bestemme seg for å gjøre det. Viktigheten av samisk representasjon i samfunnsviktige stillinger

²⁷⁰ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 10-14. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

²⁷¹ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 11. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

²⁷² Eidheim, «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood», 32.

²⁷³ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 12. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

²⁷⁴ Ibid. 12.

²⁷⁵ Ibid. 19.

²⁷⁶ Ibid. 19.

stod sterkt, som Sivertsen poengterte i sitt foredrag. Men sitatene viste også til komplekse sider ved deltakelsen og identitetsforståelse.

Det aller siste punktet handlet om opprettelsen av rådet. Forslaget ble som sagt formelt presentert på konferansen av Ruong. De tre komitéene i Arbeidsutvalget hadde tidligere fått informasjon om fremleggelsen. Forslaget ble godkjent og Nordisk sameråd ble offisielt stiftet.²⁷⁷

Bjørn Bjerkli og Per Selle omtalte oppstarten til Nordisk sameråd som det viktigste prosjektet startet i samisk internordisk sammenheng. De begrunner argumentet med å vise til at det var gjennom Nordisk sameråd at «samene er blitt globalisert og knyttet til et verdensomspennende urfolksnettverk...»²⁷⁸ Nordisk sameråds tilknytning til internasjonale fora skjedde i all hovedsak fra 1960-tallet.

Jeg argumenterer for at det ikke kan utelukkes at Nordisk sameråd allerede på 1950-tallet var av en viss interesse for ikke-nordiske akademiske miljøer. For det første var det både ved Jokkmokk- og Karasjok-konferansen fremmøtte deltakere fra utenfor Norden. Noen av disse konferansedeltakerne kom fra akademiske miljøer. For det andre ble både konferanserapportene fra 1953 og 1956 oversatt til engelsk og fransk. Det ble opplyst i konferanserapporten fra Jokkmokk-konferansen at hensikten med oversettelsen var at rapporten kunne bli et undersøkelsesobjekt i forskningen i *École Pratique des Hautes Études* ved Universitet i Paris.²⁷⁹ For det tredje opplyste Regnor Jernsletten at en sentral samiske organisasjonene i Nordisk sameråd, Lapin Sivistysseura, ble medlem av FUEN i 1955. Og at Nordisk sameråd på 1960-tallet benyttet seg av LS sine internasjonale nettverk.²⁸⁰

4.4 Enare og Stockholm, 1959: identitetsforståelse

På Stockholm-møtet og Enare-konferansen fortsatte diskusjonene blant konferansedeltakerne omkring samisk identitet. Det hadde under Karasjok-konferansen blitt konstatert at samene var bærere av «en særpreget kultur innenfor det nordiske folkefelleskap.»²⁸¹ Ved Stockholm-

²⁷⁷ Ibid. 13.

²⁷⁸ Bjerkli og Selle, «Den nye samiske offentligheten», 365-390; For videre lesning om samer og internasjonale nettverk se *Urfolksoffensiv, folkerettsfokus og styringskrise : kampen for en ny samepolitikk 1960-1990* (2003) av Henry Minde.

²⁷⁹ Malaurie, «Preface», 11-14.

²⁸⁰ Jernsletten, «The development of a Saami élite in Norden», 153.

²⁸¹ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 11. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956

møtet omtalte Nickul samene som «the indigenous population of their area».²⁸² Rounge brukte også begrepet «urbefolkning» om samene ved Stockholm-møtet.²⁸³

20-21 april 1959 ble det holdt et ekstraordinært møte i Stockholm. Nordisk sameråds arbeidsutvalg tok initiativ. Arbeidsutvalget hadde før den tid også hatt to andre møter etter Karasjok-konferansen i 1956 og 1958.²⁸⁴ Til det ekstraordinære møtet ble Nordisk sameråd og Nordisk råd innkalt. Stockholm-møtet ble holdt ettersom Arbeidsutvalget i 1957 ville undersøke mulighetene for at nordiske eksperter i økonomi og internasjonal lov kunne granske samisk rett på geografiske- og resursområder.²⁸⁵ En definisjon av «samisk» ble dermed ønskelig. På møtet ble det tydeliggjort at Nordisk sameråd ønsket å klarere retningslinjer for hva de samiske befolkning hadde krav på som en minoritetsgruppe.

Nordisk sameråd hadde utarbeidet en klargjøring av hvilke krav reineiere skulle ha. Reineiere, som kun var 17 % den hele samiske befolkningen, hadde særegne behov grunnet yrket. Derfor var en egen undersøkelse av deres behov nødvendig.²⁸⁶ Søkelyset hos Nordisk sameråd, men også hos nasjonalstatene falt ofte på reindrift når samiske spørsmål ble stilt. Dette var trolig på grunn av at reindriften i svenske myndigheters forståelse av samisk identitet var svært sentral,²⁸⁷ men også fordi næringen var et av de få områdene samene lenge hadde hatt monopol i Sverige og Norge. Med andre ord det området hvor samene hadde særskilte rettigheter.

På møtet sluttet Nordisk råd seg til samerådets ønske om å blant annet gjøre reinbeite lovlig på tvers av landegrenser. Det nordiske rådet fremsto, ifølge Wigdehl, som positive til alle resolusjonene ved Stockholm-møtet. Wigdehl beskrev Nordisk råds oppmuntrende og positive holdning som «bemerkelsesverdig».²⁸⁸

Den tredje konferansen, som var den andre offisielle konferansen til Nordisk sameråd, ble holdt i Enare i Nord-Finland. Konferansedagene var 10. til 12. august 1959. Enare-konferansen ble holdt på en barneskole i Enare. Ifølge Hill som var tilstede på møtet var det

²⁸² Rowland G.P. Hill og Karl Nickul, *The Lapps Today: in Finland, Norway and Sweden vol. II* (Oslo: Universitetsforlaget, 1969), 23.

²⁸³ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol II*, 25.

²⁸⁴ Riksarkivet, Bok/hefte, *Spørsmål av samiskt interesse vid Nordiska Rådets 7:E session 1959*, Sak A 1: Bilaga 3 «Nordiska samerådets rapport om sin verksamhet och om samernas situation för tiden mellan nordiska samekonferenserna i Karasjok 1956 och Enare 1959», 340.

²⁸⁵ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 2.

²⁸⁶ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 3.

²⁸⁷ Lantto og Mörkenstam, «Sami Rights and Sami challenges», 33-34.

²⁸⁸ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 43.

omlag 250 mennesker. Det kom 69 personer fra de samiske organisasjoner som hadde stemmerett ved konferansen. Fra nasjonalstatene kom det 18 fra Finland, fra Sverige kom 21, mens det fra Norge kom 30 deltakere. Den siste dagen kom også utsendinger fra den norske, svenske og finske sekretariatet i Nordisk råd, samt fra rådets juridiske kommisjon.²⁸⁹

Politikeren og dævarende landshøvding i Lapin Iääni i Finland Martti Miettunen åpnet Enare-konferansen med en velkomsttale.²⁹⁰ I velkomsttalen fremla Miettunen at konferansen hadde mange spørsmål som skulle bli stilt, deriblant samisk krav til naturressurser. Viktigheten av de ulike samiske situasjonene i de tre landene, var nødvendig å poengtere ifølge han. For eksempel var ikke reindrift kun forbeholdt samer i Finland. Der fikk både samiske og ikke-samiske personer delta i reindriftnæringen. Til gjengled var reindriften i Norge og Sverige tilrettelagt for at kun samer kunne drive med det som næring.²⁹¹ Ulikheter som eksemplifisert av Miettunen med reindriftnæringen, var viktige drøftelser også i bestemmelsen av hvordan ordlyden og kriteriene for den samiske definisjonen skulle bli.

1959-definisjonen lød som følger; «en person blir regnet som same om hans foreldre eller hans fars eller mors foreldre (besteforeldre) snakker eller har snakket samisk som språk i hjemmet.»²⁹² Definisjonen ble første presentert på Stockholm-møtet, hvor Arbeidsutvalget åpnet opp for diskusjon av begrepene same og samisk, samt hvorvidt definisjonen kunne fungere i praksis. I den sammenheng var forskjellen mellom 'nomadiske' og fastboende samiske personer et gjennomgående tema. Hjalmar Pavel mente i sitt foredrag under Stockholm-møtet at fastboende samer ikke hadde blitt gitt den samme anerkjennelsen som 'nomadiske' samiske personer. Ifølge Pavel ble også denne situasjonen mer komplisert fordi gruppene av fastboende samer ikke formet en ensartet gruppe. Samtidig bodde heller ikke fastboende samer i noen spesifikke områder, ifølge han.²⁹³ Men den språklignlagte definisjonen kunne potensielt være til skade for de som ikke snakket samisk lenger. Jonzon uttalte under diskusjonen av definisjonen at definisjonen kunne stå i fare for ikke-samisk talende voksnes «children or grandchildren to lose their right to reindeer breeding (...) and (...) lose their Lappish [sic] cultural relationship.»²⁹⁴ Jonzon støttet definisjonen, men understrekte flere ganger at det samiske monopolet på reindrift, som eksisterte i Sverige, ikke

²⁸⁹ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 134.

²⁹⁰ Lapin Iääni var et len i Finland frem til 2009.

²⁹¹ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 156.

²⁹² Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 3.

²⁹³ Ibid. 29.

²⁹⁴ Ibid. 38.

burde bli påvirket av definisjonen. Her foregikk en konstruksjon av «samisk», hvor ulike tolkninger var mulige og ble fremmet av forskjellige personer.

Visjonene med definisjonen var, som sagt, å enklere kunne registrere samer i Norden, for deretter å anbefale nasjonalstatene å anerkjenne samene som en regional urbefolkning. Både Nickul og Ruong ytret ønske om en slik anerkjennelse på Stockholm-møtet. Regionene de ønsket denne anerkjennelsen var i de tradisjonelle samiske bosetningsområdene. Ruong postulerte i sitt foredrag «Who is a lapp [sic]?» at en oversikt over hvilken status samene skulle ha som folk måtte gjøres ved å besvare; «1) Who owns the rights? 2) Where do the rights apply? 3) What do the rights concern?».²⁹⁵

Verken ved Stockholm-møtet eller Enare-konferansen kom rådet frem til hvilke områder urbefolkningsstatusen skulle gjelde. Dette ville gjøre deres visjoner om anerkjennelse som regional urbefolkning mer komplisert eller til en lengre prosess. Imidlertid la Hill frem to kart i starten av de oversatte konferanserapportene. Disse kartene dekket Nord-Norge, Nord-Sverige og Nord-Finland, så de «tradisjonelle områdene» var trolig omkring det som i dag er kjent som Sápmi.²⁹⁶

Nordisk råd holdt i 1959 to møter. Et møte i Helsinki og et i Hammerfest. På møtet i Helsinki opplyste Samisk råd for Finnmark at de støttet Nordisk sameråd, men at avgrensingen av samiske områder, da spesielt i Norge, ville være vanskelig på grunn av ikke-samiske bosetning. Derimot påpekte Samisk råd for Finnmark at samenes status som regional urbefolkning i Norge ville dekke «meget store områder i Norge».²⁹⁷ Ved konferansen fra Hammerfest kom det frem i Nordisk råds juridiske kommisjons rapport at Nordisk råd støttet 1959-definisjonen. De oppfordret også myndigheten til å undersøke og ta inn til betraktning den samiske minoritetens særstilling i samfunnet.²⁹⁸

²⁹⁵ Ibid. 26.

²⁹⁶ Sápmi (nordsamisk), Sámeednam (lulesamisk), Saemie (sørsamisk). Sápmi er navnet på de tradisjonelle og historiske områdene i Norge, Finland, Sverige og Russland hvor samene som regel har holdt til. For videre lesning se «Sápmi» på *Store norske leksikon* (<https://snl.no/S%C3%A1pmi>); Johan Erikssons delkapittel «The construction of Sápmi: Towards a transnational polity?» (239-250) i *Conflict and Cooperation in the North* (2002).

²⁹⁷ Riksarkivet. *Spørsmål av samiskt interesse vid Nordiska rådets 7:E 1959*, Sak A 1: Bilaga 1, side 229, hefte, Nordisk råd, 1959.

²⁹⁸ Ibid. 173-174.

4.5 Nordisk sameråd: en grenseoverskridende urbefolkning

Samisk krav på land ble diskutert på Karasjok-konferansen. Dette ble diskutert i sammenheng med moderniseringen. En av grunnene til at Nordisk sameråd diskuterte samisk krav på land var fordi majoritetsbefolkningenes industrier skapte konkurranse i områder hvor samene bodde. Det var fare for at samiske næringer ikke kunne konkurrere med disse. På konferansen ble de tre næringene hvor merknadene var høyest lagt frem; 1) vassdragsregulering, 2) modernisering av skogskjøtsel, og 3) jakt og fiske.²⁹⁹ Blant resolusjonen for Karasjok-konferansen ble det fastslått at en;

[o]ffisiell utredning blir foretatt om utnytting av naturressurser og næringsmuligheter i samenes bosetningsområde i de nordiske landene, samt muligheten for å overvåke og utvide samenes interesser og rettigheter til naturressursene og næringsmuligheter.³⁰⁰

Blant næringene som spesielt var under mye diskusjon ved konferansene var reindrift. Myndighetene hadde pålagt samiske reindriftsholdere restriksjonene og det juridiske reglementet som fulgte med reinbeitekonvensjonene. Nordisk sameråds krav ville delvis gå på at samene skulle for mer selvbestemmelsesrett over de aktuelle områdene.

Oppslutningen rundt å anerkjenne samene som urbefolkning ble tydelig under det ekstraordinære møtet i Stockholm og på Enare-konferansen. I referatene fra Stockholm og Enare, gjengitt på engelsk av Hills, fantes flere henvisninger til internasjonale organisasjoner. Potensielt kunne de internasjonale organisasjonene være inspirasjonskilder til dialogen som utviklet seg i 1959. Nickul uttalte ved Stockholm-møtet i april 1959;

... it is certainly still a strange thought for many people that the Lapps [sic] could just as naturally as other citizen adapt themselves to changed conditions and remain Lapps [sic]. (...) the most natural thing would be to regard the Lapps [sic] as a Nordic people common to all our countries, and to acknowledge them, as the indigenous population of their area, the right to a national life. This does not in any way have to be what the majority population, in their unconscious or conscious ethnocentrism, are accustomed to associating with the term 'Lappish' [sic]. The Lapps' [sic] own views have not been crystallized, presumably because of the pressure from the majority population which acts with self-assumed authority.³⁰¹

Tre hovedmomenter kunne tas ut av sitatet; 1) Samene burde anerkjennes av nasjonalstatene som én regional urbefolkning; 2) «urbefolkning» trengte ikke å være noe

²⁹⁹ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 8. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

³⁰⁰ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 12. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

³⁰¹ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 23.

majoritetsbefolkningen assosierer med begrepet «samisk»; 3) Samenes eget syn hadde blitt undergravd av storsamfunnets selvantatte autoritet. Nickuls omtale av samene som en nordisk urbefolkning skilte seg fra tidligere diskusjoner om samisk identitet i 1953 og 1956.

I Stockholm- og Enare-konferansens programmer ble drøftingen av det samiske folkets krav til urbefolkningsstatus sentralt i diskusjonen som utviklet seg.³⁰² Kravet om retten til anerkjennelse skulle bygge på den fellesnordiske definisjonen av «same».³⁰³ Hovedargumentet lå i den historiske og tradisjonelle kontinuiteten som eksisterte i de samiske områdene. Tradisjonell samisk husflid og reindriftsnæringen var to av de unike kultursymboler som skilte de samiske befolkningene fra storsamfunnet. Ifølge rådsmedlemmer i Nordisk sameråd, ville status som urbefolkning blant annet gi samene i de avgrensede områdene større mulighet for å få særskilte rettigheter.³⁰⁴

I 1962 anbefalte Nordisk sameråd myndighetene i Finland, Norge og Sverige å anerkjenne samene som en nordisk urbefolkning. I den norske Stortingsmeldingen nummer 21 (1962/63) ble det opplyst at «[e]tter en godkjent avgrensing av den samiske folkegruppen melder seg spørsmålet om avgrensing av det område hvor denne gruppe i egenskap av urbefolkning bør tilkjennes særskilt rett til naturressursene.»³⁰⁵ Avgrensningen siktet til definisjonen samerådet hadde skrevet ned og kommet til enighet om på Enare-konferansen.³⁰⁶ De norske sameorganisasjonene NRL, Samisk selskap og Samisk råd for Finnmark sluttet seg til Nordisk sameråds rekommandasjon. Samisk råd for Finnmark understrekte deres støtte ved å kommentere anbefalingen i konferanserapporten fra Stockholm- og Enare-konferansen. Dette gjorde også finske LS og Samii Litto. I Sverige argumenterte SSR for hvorfor samene burde bli anerkjent som urbefolkning i sine tradisjonelle geografiske områder.³⁰⁷

Professor i statsvitenskap Göran von Bonsdorff fra Finland henviste til internasjonale organisasjoner under Stockholm-konferansen;

It should be generally recognized that nowadays, with increased international contacts and rapidly growing international organizations (...), greater attention must be given

³⁰² Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 24.

³⁰³ Se delkapittel 4.4 for Nordisk sameråds definisjon fra Enare-konferansen i 1959.

³⁰⁴ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 165

³⁰⁵ Stortingsforhandlinger (ib. Utg.) 1962/1963 Vol. 107 Nr. 3b, St. Meld. Nr. 21, 9; Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 4.

³⁰⁶ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 4.

³⁰⁷ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 6, 8, 12, 16-17.

to strengthen the position of characteristic groups of people existing inside the states...³⁰⁸

Bondsdorff indikerte at 'karakteristiske' grupper måtte bli gjenkjent som mennesker som levde i nasjonalstater. I den sammenheng måtte disse gruppenes posisjon bli gitt mer oppmerksomhet og deres posisjon styrket i samfunnet. Bondsdorff talte ikke direkte om samene, men sitatet henviste til mange av de samme elementene som ble drøftet på konferansen og møtet. Henriksen omtalte en av disse internasjonale organisasjonene; FN. På Enare-konferansen belyste Hans J. Henriksen, som var et av rådsmedlemmene i samerådet, FNs menneskerettigheter.³⁰⁹ Henriksen gjorde et poeng ut av at menneskerettighetene «which among other things establishes the rights that a linguistic minority should be guaranteed within their mother-country; legal rights, economic rights, and the permission to use their own language.»³¹⁰ Henriksens foredrag omhandlet samenes språk, levestandard og neglisjeringen de hadde gått gjennom fra den norske stat. Potensielt var det viktig for Henriksen at rettigheter som FNs menneskerettigheter ble skrevet på samisk for å gjøre samer kjent med hvilke rettigheter de hadde krav på.

Både Bondsdorff og Henriksens foredrag viste til at Nordisk sameråd var klar over utviklingen i internasjonale fora, og samenes posisjon i de nordiske samfunnene. Likevel ble ikke ILO nevnt av noen foredragsholdere. Dette til tross for at ILO var en stor internasjonal organisasjon som hadde sterkt fokus på urfolksspørsmål. Dette var oppsiktsvekkende etter min mening fordi både ILO og Nordisk sameråd hadde noen fellestrekk på 1950-tallet. Da spesielt fellestrekkene mellom tankegodsene i «aktiv tilpasning» og ILOs tekniske assistanse. Formålene om å være assisterende i integrasjon, ble diskutert samme år (1953) i ILOs ekspertrapport og på Jokkmokk-konferansen av samerådet. Dessuten arbeidet ILO ut fra tanken om at «The 'Indigenous problem' was thus constructed as a problem of 'underdevelopment'»,³¹¹ og formålet var at de skulle bli en del av den nasjonale «utviklingen», ifølge Rodríguez-Piñero.³¹² Ved aktiv tilpasning ønsket også samerådet å integrere samene inn i storsamfunnene.

Lite i konferanserapportene tydet på at rådet var i direkte kontakt med organisasjoner som FN og ILO på 1950-tallet. Minde argumenterte for at samene i mellomkrigsårene ikke

³⁰⁸ Ibid. 37.

³⁰⁹ Ibid. 165.

³¹⁰ Ibid. 6, 8, 12, 165.

³¹¹ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 89.

³¹² Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 84.

hadde kunnskapen til å se seg selv i et internasjonalt perspektiv, således heller ikke «evnen» til å bruke internasjonale fora for å fremme sine saker.³¹³ Således var slutten av 1940-årene og 1950-tallet en periode hvor dette startet å endre seg.

4.6 Nasjonalstatene: reindrift og «likeberettighet»

Wigdehl beskrev mediedekningen av de to første konferansene til Nordisk sameråd som at de «(...) ikke fikk noen nevneverdig moralsk støtte fra pressen som helhet, men at det [Nordisk sameråd] heller ikke møtte noen motstand.»³¹⁴ Det norske tidsskriftet *Morgenbladet* dekket Nordisk sameråd i to ulike nyhetsartikler fra 1956. Den første teksten ble publisert etter at Nordisk komité for samiske spørsmål hadde holdt en orienteringsmøte i Oslo i 1956.³¹⁵ Deretter ble en annen artikkel av journalist Olav Nordrå publisert 20. august, kort tid etter Karasjok-konferansen.³¹⁶ Nordrå var selv en invitert deltaker da han var sendt som delegat for Sámi Sær'vi. Begge nyhetsartikkelen bar preg av et sterkt informativt perspektiv, uten å ta et «verdistandpunkt» ifølge Wigdehl.³¹⁷ Andre aviser i Norge som berørte temaet mellom 1953 og 1959 var blant annet *Verdens Gang* (VG), *Adresseavisen* og *Arbeiderbladet*. Den nordnorske avisen *Lofotposten* og den samisk *Sáгат* tok på sin side mer stilling i nyhetsaker angående Nordisk sameråd. *Lofotposten* skrev blant annet «[v]i håper at konferansen i Karasjok vil gi positive resultater og at myndighetene vil yde et eventuelt nyopprettet råd all mulig støtte».³¹⁸

Referatet til Nordisk sameråd i 1956 viste at det var økende interesse for samiske spørsmål hos finske myndigheter.³¹⁹ Til tross for dette var det ifølge Jukka Nyysönen stor avstand mellom hva finske myndigheter lovte og hva de gjorde. Nyysönen begrunnet dette ved å peke på ekspansjonen av ikke-samiske finske settlere i samisk områder. Han mente at

³¹³ Minde, «The making of an international movement of indigenous peoples», 229.

³¹⁴ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 43.

³¹⁵ Forfatter ukjent, «Samisk elite kan demme opp for industri-preset» i *Morgenbladet* 138, nummer 8 (Januar 1956): 3. Tilgjengelig fra Nasjonalbiblioteket:

<https://www.nb.no/items/6101f52158d4ffc4979e5c75fd561120?page=1&searchText=>

³¹⁶ Olav Nordrå, «Nordisk sameråd er en kjensgjerning» i *Morgenbladet* 138, nummer 192 (August 1956): 12. Tilgjengelig fra Nasjonalbiblioteket:

<https://www.nb.no/items/84b8bdbe981d9de800c00529a53bcd8c?page=11&searchText=>

³¹⁷ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 42.

³¹⁸ Forfatter ukjent (redaktør M. C. Amundsen), «Nordisk-samisk råd» i *Lofotposten* 61, nummer 187 (August 1956): 2.

³¹⁹ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 10. Referat fra Karasjok-konferansen I 1956.

rettighetene som ble gitt samiske personer i dette området ikke var tilstrekkelige.³²⁰ Nickul opplyste i foredraget «Samernas rätt till sitt bosättningsområdes naturtillgångar» at for ikke-samiske finske var det viktig å eie jord, men for samisk-finske var ikke dette prioritert på samme måte.³²¹ Han poengterte at spørsmål om bruk av naturressursene og om særskilte rettigheter var kompliserte, fordi både samiske og ikke-samiske finske drev reindrift. Dette skilte Finland fra Sverige, hvor samene hadde et «monopol» på reindriften. Grunnet utbygging langs Kemi älv, den lengste elven i Finland, hadde samiske områder blitt viet mer oppmerksomhet. Konsekvensene av utbyggelsen kunne bli flere hjem som ble lagt under vann og at kunstige innsjøer ville ta mye plass fra beiteområder.³²² Nickul påpekte at moderniseringen ville føre til store endringer i samiske hjemtrakter, og at staten ville spille en viktig rolle i utviklingen for samisk virksomhet, da blant annet den samiske reindriften. Nyysönen opplyste at Nordisk sameråd i 1959 kritiserte den finske staten for neglisjering av samene. Den finske staten responderte ifølge Nyysönen med å spørre rådet om forslag til forbedringer staten kunne gjøre. Han påpekte i sin avhandling fra 2007 at å snakke om kolonisering ikke var normalisert på 1950-tallet, selv om tiåret bar preg av omleggingspolitikk.³²³

Henriksen understrekte sin store takknemlighet til myndighetene og statens «velvilje» i sitt foredrag fra Karasjok-konferansen. Derimot kritiserte han myndighetene for å ikke gi samene særbehandling. Henriksen pekte spesifikt på ungdom og utdanning i denne konteksten. Han oppfordret nasjonalstatene til å gi samisk ungdom lengre skole for å forbedre allmennutdanning. Norske myndigheter møtte denne oppfordringen, ifølge Henriksen, med argumentet «samene er likeberettigede borgere med deres norsktalende naboer, og derfor skal samene ikke ha noen særbehandling.»³²⁴ Henriksen hevdet begrepet «likeberettigede» var misbrukt. Påstanden kunne underbygges, ifølge Henriksen, ved å se på mangelen på samiske sjefer og leder i yrker i samiske områder. Med andre ord kunne likestilling bare skje gjennom særbehandling som ville utjevne forskjellene. Henriksens argument kunne ses som et krav for positiv diskriminering rettet mot å utjevne allerede eksisterende forskjeller. Det hjalp ikke,

³²⁰ Nyysönen, *“Everybody Recognized that We Were Not White”: Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990*, 153.

³²¹ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 48. Referat fra Karasjok-konferansen I 1956.

³²² Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 49. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

³²³ Nyysönen, *“Everybody Recognized that We Were Not White”: Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990*, 153-154.

³²⁴ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 56. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

ifølge Henriksen, at samene var juridisk likeberettigede da forutsetningene mellom samene og majoritetsbefolkningen kunne variere i meget stor grad.³²⁵

Myndighetene i Norge, Sverige og Finland ga sin støtte til alle de tre konferansene på 1950-tallet. Det innebar at de trolig aksepterte at det eksiterte internordisk samisk samarbeid. Derimot omfattet ikke støtten alle Nordisk sameråds saker.³²⁶ I 1958 holdt Nordisk sameråd et møte i Kiruna. Kiruna-møtet ble holdt for å gjennomgå reinbeitekonvensjonen mellom Norge og Sverige. Reindriftskonvensjonene av 1919 og 1933 mellom Norge og Sverige hadde fått stor betydning for reindriftsdiskusjonen på Karasjok-konferansen i 1956. Dette var fordi da reinbeitekonvensjonen av 1919 ble vedtatt, førte det til høyere grad av regulering fra norske og svenske myndigheters side i reinbeiteområder.³²⁷ Regulereringene resulterte deriblant i flytting av reindriftsfamilier og ulovlig reindrift.³²⁸ En videreføring av reguleringer og restriksjoner kom med nye lover 12. mai 1933. Nordisk sameråd ønsket en utredning av konvensjonene for å minske den statlige kontrollen på reindrift, noe norske myndigheter ikke støttet opp under. Fra Sverige var lappfogd [sic] Erik Hedbäck og den tidligere lappfogden [sic] Åke Vikman tilstede. Fra Norge var det ingen utsendinger.³²⁹

I en uttalelse fra Norge fastslo Landbruksdepartementet at «ej anser det önskvärt att frågan om renbeteskonventionen tas opp».³³⁰ Med den uttalelsen demonstrerte norske myndigheter at de ikke ønsket endringene til Nordisk sameråd søkte. For Norge var samerådets ønske om utredninger i reindriftsspørsmål ikke ønskelig. Ifølge konferanserapporten fra 1956 besluttet norske myndigheter gjennom loven om reindrift fra 1933 å fastsette reindriftssamers plikter og rettigheter.³³¹ Reindrift og reindriftsnæringen hadde vært sentralt for alle konferansene.

Før det ekstraordinære møtet i Stockholm i 1959 viste norske myndigheter igjen sin motstand mot Nordisk sameråd. Hjalmar Pavel, som da var sekretær i Landbruksdepartementets reindriftskomiteén. Ifølge Jernsletten fikk ikke Pavel «lov til å delta

³²⁵ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 57. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

³²⁶ Otnes, *Den samiske nasjon*, 193-195.

³²⁷ Lantto og Mörkenstam, «Sami Rights and Sami challenges», 31-32.

³²⁸ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 47.

³²⁹ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 46.

³³⁰ Otnes, *Den samiske nasjon*, 193; Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 46. Otnes og Wigdehl opplyste at sitatet stod i rådsmøtets protokoll § 6. Det hadde ikke lyktes forfatteren å finne denne.

³³¹ Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna», 52. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

på kommisjonens befaringer»³³² av daværende norske landbruksministeren Harald Løbak. Pavel var en samisk jurist som var svært delaktig i samisk organisasjonsliv. Han hadde vært nestleder av Sámi Sær'vi og rådsmedlem i Nordisk sameråd. Ifølge Wigdehl skulle Pavel antageligvis holde et foredrag om samene i Norge og deres stilling der. Imidlertid kontaktet en journalist i Arbeiderbladet statsminister Einar Gerhardsen. Gerhardsen fikk Løbak til å endre mening, men da Pavel reiste ble det sendt med en observatør fra departementet som en form for «politi».³³³ Jernsletten opplyste at Pavel ble ved to anledningen prøvd forhindret i å delta på Nordisk sameråds konferanser (1959, 1962). Landbruksdepartementet kuttet ved enden av 1960-tallet bevilgninger til Nordisk sameråd i en periode.³³⁴ Dette viste til kun en delvis samarbeidsvillighet blant norske myndigheter, og at myndighetene gjorde i noen tilfeller kraftig motstand i samisk mobilisering.

I 1957/58 var ILO konvensjon nummer 107 og rekommandasjon nummer 104 opp for vurdering i de nordiske statene. I uttalelsen fra det norske Sosialdepartementet ble det bestemt at konvensjonen ikke skulle ratifiseres:

Da konvensjonen ble drøftet i ILO-komiteéns møte 17. oktober 1957 fant komitéen å burde fraråde norsk ratifikasjon, da konvensjonen gjelder befolkningsgrupper som ikke finnes i vårt land. Av samme grunn blir det ikke aktuelt å gå nærmere inn på vår stilling til rekommandasjonen.³³⁵

Uttalelsen ble basert på en forståelse Sosialdepartementet hadde i 1957, av at det ikke eksisterte personer i Norge som kunne være i noen av kategoriene av definisjon K107 la frem.³³⁶ I utkastet til Norges svar fra 4. oktober 1956, lå det med tre papirlapper med notater. I den ene notisen sto det at «[s]amene ville ta seg veldig nær av dette».³³⁷ På den ene siden kunne notisen vise til at samene ville «ta seg veldig nær» av at K107 ikke ble ratifisert, dermed ble de heller ikke juridisk anerkjent som urbefolkning. På den andre siden kunne betydningen av notisen være at samene ville «ta seg veldig nær» av å bli identifisert som «stammefolk» eller «semi-stammefolk». Det var tross alt en generell oppfattelse i

³³² Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 287.

³³³ Wigdehl, «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie», 48.

³³⁴ Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 287.

³³⁵ Sosialdepartementet. «Om Den 40. Internasjonale arbeidskonferanse I Geneva.» St. prp. Nr. 36 (1958). Oslo: Sosialdepartementet, 1958, 4. <https://stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1958&paid=2&wid=a&psid=DIVL779&s=True>

³³⁶ Sosialdepartementet. «Om Den 40. Internasjonale arbeidskonferanse I Geneva.» St. prp. Nr. 36 (1958). Oslo: Sosialdepartementet, 1958, 4.

³³⁷ Riksarkivet. Notis til utkast til norsk svar til ILO, Arbeidskonferansen 1957, Sak nr 6 – Vern og integrering av innfødte befolkningsgrupper, HH/RQ 22/10-56.

majoritetsbefolkningen i Norge at samene «were generally well integrated into society»,³³⁸ og derfor fantes det ingen urbefolkning i Norge. Men til ettertanke valgte statene å ikke ratifisere vedtektene i 1958, og året etter startet Nordisk sameråd å diskutere urfolksspørsmål.

4.7 Kapittelkonklusjon

I makroperspektiv fulgte både nasjonalstatene i Norden og samerådet den samme utviklingen som resten av vesten på 1950-tallet. Utviklingen var for eksempel preget av et holdningsskifte i nasjonalstatenes politikk rettet mot samene, hvor assimilering ble redusert. I Nordisk sameråd bemerket blant annet Henriksen i 1956 nasjonalstatens «velvilje». I Nordisk sameråd kom trolig utviklingen til syne gjennom at det ble vanligere å assosiere samene med urfolksbegrepet.

Det var tidsmessig sammenfallende hendelser i Norden og internasjonalt. Parallelt med den aller første konferansen i Jokkmokk (1953) ble AIP satt ut i praksis av ILO. Samtidig ble ekspertrapporten *Indigenous Peoples* skrevet. Det var mange likhetstrekk mellom Nordisk sameråds «aktiv tilpasning» og ILOs «teknisk assistanse». Det viser at ILO og Nordisk sameråd hadde likheter i tankegodts og sammenfallende visjoner omkring integrering. Ifølge Maul var imidlertid dette generelle trekk i «utvikling» og hvordan «integrering» skulle fungere på 1940- og 1950-tallet.³³⁹ Dermed bør det stilles spørsmål ved om Nordisk sameråds «aktiv tilpasning» var direkte inspirert av ILOs tekniske assistanse program, eller et produkt av 1950-tallets tanker omkring begrepet «utvikling».

Vik forklarte at individer eller grupper i liten grad søkte til internasjonale fora og institusjoner før 1970-tallet, med noen få tidligere unntak. Til tross for dette ble Nordisk sameråd, et transnasjonalt råd, stiftet tidlig på femtitallet. Rådet opptrådte ikke som en fanebærer for urfolksinternasjonalisme, men fokuserte mest på samenes interesser internt i Norden. Blant disse interessene var ønsket om å få godkjent avgrensede samiske områder på tvers av nasjonalstatene. I disse områdene hadde rådet en visjon om at samene skulle bli anerkjent som urbefolkning og få særskilte rettigheter. Forslaget ble fremlagt på et møte i det norske Landbruksdepartementet i 1962, men ble ikke godkjent. Et av argumentene for anerkjennelsen og de særskilte rettighetene la Henriksen frem på Karasjok-konferansen. Han

³³⁸ Minde, «Sami Land Rights in Norway: A Test Case for Indigenous Peoples», 113.

³³⁹ Maul, *International Labour Organization*, 141.

argumenterte for at samene trengte særskilte rettigheter for å være likestilte med storsamfunnet.

I forskningslitteraturen og primærkildene ble det observert at Nordisk sameråd trolig ikke var integrert i den internasjonale urbefolkningsdebatten, men heller opererte parallelt med den økende internasjonale trenden i blant annet ILO. Ved den ekstraordinære konferansen i Stockholm og Enare-konferansen var det flere av foredragsholderne som henviste til internasjonale fora. Imidlertid tok ingen av foredragsholderne opp urfolksspørsmål i internasjonal kontekst. Dermed så det ut til at Nordisk sameråd var klar over den internasjonale utviklingen i urfolksdebatter, men at rådsmedlemmer kun forble observatører til internasjonal aktivitet i 1950-årene. Nordisk sameråds forståelse av samene som en urbefolkning kunne trolig ses i lys av et slikt makroperspektiv. Forskningslitteraturen viste at urfolksnettverk ble dannet globalt på 1960- og 1970-tallet, og at urfolk i større grad deltok i internasjonale fora da. Nordisk sameråd kan ses som et tidlig uttrykk denne utviklingen.

5 Avslutningskapittel

I denne masteroppgaven har jeg undersøkt i hvilken grad og på hvilke måter Nordisk sameråd var et uttrykk for internasjonaliseringen av urfolksspørsmål i årene 1952-1959. 1950-tallet var et tiår preget av store omleggelser i verden. Eksempelvis skjedde markante endringer gjennom gjenreisningsprosjekter etter andre verdenskrig krig i sosiale-, økonomiske- og industrielle former – i moderniseringsprosesser.³⁴⁰ Nordisk sameråds opprettelse på 1950-tallet viste til en brytning med tidligere samisk mobilisering. Dette fordi: 1) Rådet hadde som mål å representere samene i Norge, Sverige og Finland; 2) Nordisk sameråd ønsket å dekke *alle* samiske spørsmål, saker og interesser; 3) samerådet ble en arena hvor urfolksspørsmål ble tatt opp allerede i slutten av 1950-årene.

Etter andre verdenskrig ble FN etablert, og i 1946 ble ILO innlemmet i FN. Organisasjonene var standardsettene i humanitære-, minoritets- og urfolksspørsmål. Ifølge Rodríguez-Piñeros ble ILOs arbeiderprogram for urbefolkning starten på overgangen fra nasjonalbasert urbefolkningsspolitikk til en universal politikk gjeldende urfolk og ikke-vestlige persongrupper.³⁴¹ ILO kan i denne sammenheng ses i relasjon med internasjonaliseringen av urfolksspørsmål. ILO ble i denne perioden et «normproduserende» organ i urfolksspørsmål, som utviklet hjelpeprogrammer for å integrere urfolksgrupper inn i storsamfunnet gjennom antropologi i praksis, ifølge Rodríguez-Piñeros.³⁴² Oppgavens undersøkning av Nordisk sameråd i lys av internasjonaliseringen av urfolksspørsmål ble gjort med analyser og drøftelse av nordiske og internasjonale perspektiver, aktører i aktuelle organisasjoner og gjennom avkolonisering som historisk prosess. Tre overordnede momenter har pekt seg ut som gjennomgående temaer i masteroppgaven; *representasjon i organisasjoner og ved konferanser, modernisering og identitet*.

Representasjon i både Nordisk sameråd og ILO har jeg drøftet i lys av kilder og forskningslitteraturen for denne masteroppgaven. To sentrale momenter i undersøkelsen av samerådet og arbeiderorganisasjonen var: 1) hvem var aktørene i Nordisk sameråd og ILO på 1950-tallet; 2) og hva ble diskutert på konferansene og i rapporter? Jernsletten påpekte at frem til rundt 1970 var det i all hovedsak to typer samiske organisasjoner som eksisterte i Norden: reindriftsorganisasjoner og samevennforeninger. I samevennforeningene var både samiske

³⁴⁰ Ole Anders Hauglid, «Gjenreisning i et rikspolitisk perspektiv», *Ottar* 1, no. 158 (1986): 7.

³⁴¹ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 111.

³⁴² Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 117-118, 332-333.

personer og ikke-samiske personer delaktige. Imidlertid bar disse organisasjoner preg av «samevnenes faglige og politiske nettverk.»³⁴³ Jernsletten definerte «samevnenene» som personer som tok opp samiske spørsmål gjennom «embete, forskning eller sosialt og kirkelig arbeid.»³⁴⁴ Andresen brukte begrepet «kjentmenn» i sin forskning om personer som engasjerte seg i samiske organisasjoner i samme periode som Jernsletten beskrev.³⁴⁵ De tre samiske organisasjonene Sámi Sær'vi, Sami Litto og Same-Ätnam var på 1950-tallet «samevnenorganisasjoner», ifølge Jernsletten. I 1953 var det ingen av disse som hadde samiske formenn.³⁴⁶ Dette året ble den første konferansen i tilknytning til Nordisk sameråd holdt i Jokkmokk, Sverige. Den ble holdt i regi av Nordisk råd og ble arrangert av Sámi Sær'vi, Lapin Sivistysseura og Same-Ätnam. Nordisk sameråd ble offisielt etablert i 1956 i Karasjok, Norge. Den tredje, og siste konferansen denne masteroppgaven har undersøkt fant sted i Enare, Finland i 1959. Jernslettens forskning viste til at Nordisk sameråd i all hovedsak var etablert på samevenners nettverk og arbeidsmetoder i det første tiåret av sitt virke.

Otnes kalte Sámi Sær'vi for en «eliteorganisasjon» de første årene etter sin oppstart (1948). Ifølge Otnes var eliteorganisasjonene med norske og samisk-norske personer i «i viktige stillinger.»³⁴⁷ Etter min mening var Otnes eliteorganisasjoner og Jernslettens samevnenorganisasjoner to begreper brukt om de samme organisasjonen, fordi kjennetegnene ved begrepene er nærmest identiske. Med andre ord var Nordisk sameråd grunnlagt av «eliteorganisasjoner», som representerte de samme faktorene i begrepet «samevnenorganisasjon». Videre var konferansene mannsdominerte, med svært få kvinnelige deltakere. Eksempelvis var det kun et av rådsmedlemmene i Nordisk sameråd i 1956 som var kvinne, Edel Hætta Eriksen. Dette tilsa at spørsmål og saker som ble tatt opp baserte seg på hva gruppen av «kjentmenn» valgte å diskutere. Imidlertid var de fleste med stemmebevilgning på møtene og konferansene samiske. Blant de fire initiativtagerne til møtet var to av dem samiske. Dette tilsa at samene med stemmebevilgning hadde til en viss grad bestemmelsesrett over hva som ble bestemt. Ifølge Jernsletten var Nordisk sameråd en arena for samiske spørsmål dannet av samevnenorganisasjoner i starten av sin virksomhet.

³⁴³ Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 285.

³⁴⁴ Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 283.

³⁴⁵ Andresen. «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)», 406-408.

³⁴⁶ Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 150-151.

³⁴⁷ Otnes, *Den samiske nasjon*, 180.

I motsetning til Nordisk sameråd, engasjerte og involverte ikke ILO urfolkspersoner eller grupper i sine arbeider eller studier om urbefolkninger på 1950-tallet, ifølge forskning gjort av både Vik og Rodríguez-Piñero.³⁴⁸ I den generelle definisjon av «urbefolkning» i ekspertrapporten *Indigenous Peoples* (1953), ble definisjonen drøftet mellom mannlige antropologer, sosiologer og andre medlemmer av ILO.³⁴⁹ Ingen urfolkspersoner var involvert i utarbeidelsen av ILOs 1953-definisjon. Ifølge Maul var fortsatt ILO i denne perioden en vestligorientert organisasjon.³⁵⁰ Men dynamikken i ILO var i endring, da fler og fler postkoloniale og latinamerikanske medlemsstater motsatte seg blant annet raseregimet i Sør-Afrika. Disse medlemsstatene brukte også menneskerettighetene som verktøy for å løfte frem sine saker.³⁵¹ I form av representasjon og delaktighet var ILO trolig en del av utviklingen i avkoloniseringsprosessen grunnet de nye medlemslandene og menneskerettighetserklæringen.

Moderniseringen ble ved gjentatte anledninger et moment flere av foredragene ved Nordisk sameråds konferanser omtalte og et hendelsesforløp forskere har undersøkt. Jeg har i masteroppgaven pekt på at blant annet Ole Anders Hauglids forskning på gjenreisningsprosjektet til Arbeiderpartiregjeringen. Hauglid skrev at gjenreisningsprosjektet delvis fjernet etniske ulikheter, og hadde som mål å utjevne sosiale forskjeller.³⁵² I 1953 holdt Nesheim et foredrag på Jokkmokk-konferansen hvor han sa; «[d]enne krise [moderniteten] blir akutt hvis samene under presset av den nye tid slites løs fra sitt språk og sine gamle kultur- og samfunnstradisjoner uten å få tid til organisk å vokse inn i de nye samfunnsformene.»³⁵³ I det samme foredraget tok Nesheim opp *aktiv tilpasning*. Aktiv tilpasning ble nevnt i kapittel 3 og drøftet i kapittel 4 av masteroppgaven. Aktiv tilpasning var noe som både resolusjon tre og fire i Jokkmokk-konferansen nevnte. Begrepet bygget på at samene selv skulle ta del i å integrere seg selv inn i storsamfunnene i Norden. Et eksempel kom den svenske professoren Åke Campbell med. Han mente blant annet at reindriftsnæringen burde moderniseres og effektiviseres for at reindriftssamer kunne være

³⁴⁸ Vik, «Rights of Indigenous Peoples to Land and Natural resources», *The Political Economy of Resources Regulation* (Vancouver: UBS Press, 2019), 280; Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 123.

³⁴⁹ Listen har jeg fått tilsendt via e-post fra arkivene til ILO, men navnene kan også finnes i konferanserapporten fra møtet. Her er PDF-lenken til møte nr. 109 i fra juni-juli 1949, 15-16: [https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09601/09601\(1949-109\).pdf](https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09601/09601(1949-109).pdf)

³⁵⁰ Maul, *International Labour Organization*, 33.

³⁵¹ Maul, *International Labour Organization*, 186-187.

³⁵² Hauglid, «Gjenreisninga i et rikspolitisk perspektiv», 7.

³⁵³ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 129.

konkurransedyktige med andre næringer. Allan Tigerschiöld pekte i sammenheng med yrkeslivet og passende næringer på at et ansettelsesbyrå, spesialisert på å ansette samer burde vurderes.³⁵⁴

I undersøkelsen var det etter min mening veldig mange likhetstrekk mellom Nordisk sameråds aktiv tilpasning og ILOs teknisk assistanse. I 1953 lanserte ILO arbeiderprogrammet for urbefolkninger kalt «The Andean Indian Programme», samme året som den første internordiske samiske konferansen. AIP var et teknisk assistanse program som ILO tilbydde nasjonalstater med urbefolkninger i Andesregionen. Teknisk assistanse, som aktiv tilpasning, gikk ut på å blant annet veilede og oppmuntre urbefolkninger, som var minoriteter i en nasjonalstat, ut i storsamfunnets arbeidslivet. Målet var å optimalisere urbefolkningsgruppers produktivitet på arbeidsplassen og å integrere dem inn i storsamfunnet.³⁵⁵ Med andre ord «hjelp til selvhjelp». Nesheim uttrykte et behov for hjelp til selvhjelp i aktiv tilpasning.³⁵⁶ Dermed var tankegodsene og de ønskelige sluttresultatene i aktiv tilpasning og teknisk assistanse ikke så ulike.

Nordisk sameråd som arena stilte spørsmål til og ønsket å hjelpe samene best mulig i de nordiske storsamfunnene. Det var den første grenseoverskridende arenaen hvor samer på tvers av de nordiske landegrensene formelt dannet langvarig samarbeid. Rodríguez-Piñeros postulerte at avkoloniseringen foregikk parallelt med internasjonaliseringen «which affirmed the duty of the 'First World' towards the 'Third'».³⁵⁷ Selv om Nordisk sameråd og ILO var to svært ulike arenaer på 1950-tallet, fortalte kildene og forskningslitteraturen at en utvikling i urfolksspørsmål skjedde i begge forumene. I arenaen i samerådet ble ikke begrepet «urbefolkning» direkte knyttet opp mot internasjonale fora. Dernest er det trolig feil og anakronistisk å omtale Nordisk sameråd i sammenheng med urfolksinternasjonalisme allerede i 1950-årene.

Identitet i kontekst av Nordisk sameråds konferanser og møter ble svært sentral i diskusjonen om urbefolkningsbegrepet. Ved Jokkmokk-konferansen ble det konstatert at samene hadde en felles historie med særegen kultur i Norden.³⁵⁸ Dette ble gjentatt i den første

³⁵⁴ Hill, *Lapps To-day I*, 37.

³⁵⁵ Sinclair, *To Reform the World*, 29-31; Maul, *International Labour Organization*, 156-157, 159;

³⁵⁶ Andresen, «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)»; Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 129.

³⁵⁷ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 217.

³⁵⁸ Nordisk sameråd, «Samiid Dilit: Föredrag vid Den Nordiska konferansen Jokkmokk 1953» (Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957), 11-12.

resolusjonen i *Resolusjon om samiske skolespørsmål* i konferanserapporten fra møtet.³⁵⁹ I 1959 ble ordet «urbefolkning» ved flere anledninger tillagt i drøftelsene av samisk identitet. Både Pavel, Nickul, Bondsdorff og Ruongs foredrag og deltakelse i diskusjoner tilsa at de var enige i at samene skulle anerkjennes som urbefolkning.³⁶⁰ Begrepet hadde blitt diskutert i lys av 1959-definisjonen som ble konstituert under Stockholm-møtet og Enare-konferansen. Utenfor samerådet ga eksempelvis Samisk råd for Finnmark sin støtte til forslaget.³⁶¹

Stockholm-møtet og Enare-konferansen var det nærmeste en direktekontakt mellom Nordisk sameråd og store humanitære organisasjoner jeg har funnet i kildene og forskningslitteraturen. Henriksen nevnte menneskerettighetene og FN i sammenheng med retten til å tale sitt morsmål. Bondsdorffs bemerkning av en økning i internasjonale organisasjoner viste til at konferansedeltakere i Nordisk sameråd var til en viss grad klare over hva som foregikk i internasjonale fora. Bondsdorffs foredrag refererte til internasjonale organisasjoner i sammenheng med «karakteristiske grupper».³⁶² Jeg vil argumentere for at Bondsdorffs foredrag er et indisium som tilsa at Nordisk sameråd, i noen grad, drøftet den samiske identiteten opp mot internasjonal utvikling i urfolksspørsmål. Dette argumenterer jeg for på grunn av den økende omtalen av urfolksbegrepet og internasjonale fora gjennom konferansene. Imidlertid nevnte verken Bondsdorff eller andre konferansedeltakere ILO direkte. Derfor er likhetstrekkene mellom teknisk assistanse og aktiv tilpasning, og Nordisk sameråds kunnskap om internasjonale urfolksspørsmål på 1950-tallet slutninger jeg har kommet frem til gjennom funn i kildene og forskningslitteraturen. Med andre ord argumenterer jeg for at samerådet allerede i 1959 drøftet og reflekterte over urfolksbegrepet i sammenheng med samisk identitet i lys av internasjonal utvikling i urfolksspørsmål.

I definisjonen som ble utarbeidet av Nordisk sameråds arbeidsutvalg til møtet i Stockholm ble spesielt den språklige faktoren vektlagt.³⁶³ 1959-definisjonen skapte diskusjon i samerådet om hvilke egenskaper den samiske definisjonen skulle ha. Biskop Jonzon ytret bekymring for at reindriftssamer som ikke snakket et samisk språk potensielt kunne miste sine

³⁵⁹ Nordisk sameråd, «Årenden som beröra samerna» (Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1957), 11. Referat fra Karasjok-konferansen i 1956.

³⁶⁰ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 29; se også arkivmateriale ved det norske Riksarkivet *Spørsål av samiskt interesse vid Nordiska rådets 7:E 1959*, Sak A 1: Bilaga 1, side 229, hefte, Nordisk råd, 1959 og , *Spørsmål av samiskt interesse vid Nordiska Rådets 7:E session 1959*, Sak A 1: Bilaga 3 «Nordiska samerådets rapport om sin verksamhet och om samernas situation för tiden mellan nordiska samekonferenserna i Karasjok 1956 och Enare 1959».

³⁶¹ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 23.

³⁶² Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 37.

³⁶³ Ibid. 3.

særskilte rettigheter. Pavel viste til at det var en stor forskjell på fastboende samer og de samene som ikke var fastboende. Men de av rådsmedlemmene som var med i drøftelsen av definisjonen var alle, så langt jeg forstår det, enige om at en samisk definisjon var nødvendig. Definisjonen skulle bli brukt for å gjøre enda mer krav på retten til å bli anerkjent som urfolk.

Rodríguez-Piñero og Oguamanam undersøkelse av saltvannsdoktrinen belyste stereotypier i urfolksbegrepet. FN avgrenset i 1952 og i 1961 til at resolusjonen og deklarasjonen kun skulle gjelde nasjonalstater som hadde blitt utsatt for oversjøisk kolonisering. Begge forskerne kom frem til at FNs bestemmelser i 1952 og 1962, begrenset urfolks muligheter for selvbestemmelse.³⁶⁴ Lignende slutninger ble trukket i ILO samtidig med FNs erklæringer. Ekspertkomitéen til ILO fastsatte i 1953-definisjon at urbefolkningen var «etterkommere av den opprinnelige befolkningen som levde i et gitt land på det tidspunkt bosetting eller erobring.»³⁶⁵ Altså var tidligere erobring av urbefolkningens landområder en essensiell faktor i 1953-definisjonen. «The blue-ocean dogma» - forståelsen av at urfolk hovedsakelig hadde blitt utsatt for europeisk ekspansjon og erobring, var ifølge Minde grunnlaget for hvorfor ikke samene falt utenfor definisjonen av urbefolkning.³⁶⁶ Imidlertid har jeg ikke funnet noe i kildene eller forskningslitteraturen, som eksplisitt sier at blåhavdogmet forhindret samene i å bli anerkjent som urbefolkning på 1950-tallet. I innledningskapittelet til ekspertrapporten opplyste ekspertene, som vi har sett, at stereotypien av urbefolkninger som regel ble assosiert med oversjøisk ekspansjon.³⁶⁷ Verken rapporten eller de senere K107 og R104 (1957) hadde ordrett beskrevet «oversjøisk ekspansjon» som en faktor i definisjonene. Blåhavsdogmet som en del av stereotypien rundt urfolksbegrepet var dermed trolig ikke en direkte påvirkning i hvorfor ikke samene ble anerkjent som urbefolkning i 1950-årene. Saltvannsdoktrinen kan imidlertid ha vært en av mange faktorer som spilte inn på de nordiske nasjonalstatenes assosiasjoner til samisk identitet.

Minde og Oguamanam viste i hvert sitt forskningsbidrag til at urbefolkninger og minoriteter som ikke hadde blitt utsatt for oversjøisk ekspansjon falt utenfor urfolksdiskursen i både ILO og FN.³⁶⁸ Altså ble det i internasjonale fora konstruert et stereotypisk bilde av

³⁶⁴ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 115, 140-141; Oguamanam, «Protecting indigenous knowledge in international law: solidarity beyond the nation-state», 196-197.

³⁶⁵ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, *Indigenous peoples*, 26.

³⁶⁶ Minde, «The making of an international movement of indigenous peoples», 221.

³⁶⁷ Den internasjonale arbeiderorganisasjonen. *Indigenous peoples*, 3-22.

³⁶⁸ Oguamanam, «Protecting indigenous knowledge in international law: solidarity beyond the nation-state», 196-197; Minde, «The making of an international movement of indigenous peoples», 229.

urfolk som grupper utsatt for oversjøisk europeisk erobring. Denne stereotypien var samene ikke en del av, postulerte Minde.³⁶⁹ I 1958 var K107 opp for vurdering i de nordiske nasjonalstatene. I den norske besvarelsen fra Sosialdepartementet avviste myndighetene at det eksisterte en urbefolkning i Norge. Det endelige svaret fra Sosialdepartementet fastslo imidlertid av «... konvensjonen gjelder befolkningsgrupper som ikke finnes i vårt land.»³⁷⁰ Når det er sagt valgte Australia, Canada, USA og New Zealand heller ikke å ratifisere K107, til tross for at mange urfolk bodde i nasjonalstatene.³⁷¹ Det hadde blitt ren spekulasjon å si at blåhavsdogmet var den direkte årsaken til at Norge valgte å ikke ratifisere K107. Derimot kunne potensielt blåhavsdogmet i sammenheng med den vestlige orienterte mentaliteten i ILO ha vært en indirekte påvirkning. Påvirkningen kunne potensielt være i en forståelse av at «urfolksproblemet» lå utenfor vesten.

Hvilke effekter internasjonale strømninger hadde på samiske forhold har vært vanskelig å spore i kildene og forskningslitteraturen. Imidlertid viste Rodríguez-Piñero til at ILO, som sagt, var et standardsettende internasjonalt organ med mye påvirkning på internasjonale erklæringer og normer.³⁷² Norge, Finland og Sverige var ivrige etter å delta i internasjonalt arbeid for humanitære saker fra da Folkeforbundet ble etablert.³⁷³ I den sammenheng hadde de nordiske nasjonalstatene vært del av den internasjonale utviklingen. Ifølge Minde hadde Norges rolle i Folkeforbundet, tidlig vært en avgjørende faktor i handlingsforløpet av statelige politikken gjeldende samer og kvener. Staten Norge hadde ikke opprettholdt samme utvikling av rettigheter for samene og kvenene som internasjonal utvikling av rettigheter.³⁷⁴

Urfolksbegrepet var ikke en allmentkjent del av den samiske identiteten på 1950-tallet. Som vi har sett var det i all hovedsak «kjentmennene» i «samevennorganisasjonene» som mot slutten av 1950-årene argumenterte for at samene var en urbefolkning. Mange av «kjentmennene» eller «samevennene» hadde ikke-samisk bakgrunn. I analysen og drøftelsen av Stockholm-møtet og Enare-konferansen (1959) ble det klart at Nordisk sameråd anså samene som en urbefolkning. Nickul som var en av de fire mest sentrale personene i starten

³⁶⁹ Minde, «The making of an international movement of indigenous peoples», 229.

³⁷⁰ Sosialdepartementet. «Om Den 40. Internasjonale arbeidskonferanse i Geneva.» St. prp. Nr. 36 (1958). Oslo: Sosialdepartementet, 1958, 4.

³⁷¹ Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 241.

³⁷² Rodríguez-Piñero, *The ILO regime (1919-1989)*, 89, 115, 140-143

³⁷³ Eidheim, «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood», 31

³⁷⁴ Minde, «Sami Land Rights in Norway: A Test Case for Indigenous Peoples», 110.

av samerådets virksomhet, var en kjentmann/samevenn.³⁷⁵ Nickuls foredrag ved Stockholm-møtet viste til at majoritetsbefolkningene i Norden ikke assosierte «urbefolkning» med den samiske identiteten. Men ifølge Nickul burde samene, uavhengig av denne faktoren, bli anerkjent som urbefolkning.³⁷⁶ Blant disse kjentmennene, i motsetning til store deler av majoritetsbefolkningen, var det høy oppslutning rundt anerkjennelsen av samene som en urbefolkning. Hvorfor kjentmennene var såpass tidlig ute i å si seg enige i anerkjennelsen av samene som urbefolkning har ikke kommet eksplisitt frem i litteraturen. På den andre siden viste Nordisk sameråd seg å være en arena hvor de fleste var enige, men at meningene til tider stod i stor kontrast til nordisk minoritetspolitikk og folkeopinionen. Det kommer ikke frem i konferanserapportene om 'alle' samer anså urbefolkningsbegrepet som et moment i deres identifisering med å være samisk.

Videre forskning på kjentmennenes påvirkning og rolle i Nordisk sameråd, ville nok gitt flere svar her. Det som med sikkerhet kan sies var at kjentmennene var en viktig del av Nordisk sameråd, fordi de ofte var svært gunstig posisjonert i samfunn. Da blant annet med muligheten til å tale i samisk favør gjennom embeter eller eksempelvis politikk.³⁷⁷

Ifølge Minde var det svært vanskelig for urfolk å tale i FNs fora ved starten av 1970-tallet. Derimot endret dette seg i midten av 1970-årene. Både National Indian Brotherhood (NIB) fra Canada, International Indian Treaty Council og WCIP ble gitt status som NGO av FN. Minde forklarte at denne endringen ga urfolksorganisasjonene mulighet for å tale og drive lobbyisme innad i FN. Samerådet skulle med årene knytte seg til både NIB og WCIP. I 1977 ble WCIPs andre møte holdt i Kiruna, Sverige.³⁷⁸ Men det var ikke før på 1980-tallet at samene ble anerkjent som urfolk i Norge.³⁷⁹ I dag eksiterer det sameting i både Norge, Sverige og Finland, og samisk-russiske grupper har blitt medlemsorganisasjoner i Samerådet.

³⁷⁵ Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 286.

³⁷⁶ Hill og Nickul, *The Lapps Today vol. II*, 23.

³⁷⁷ Jernsletten, «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975», 283.

³⁷⁸ Minde, «Sami Land Rights in Norway: A Test Case for Indigenous Peoples», 115.

³⁷⁹ Hanne Hagtvedt Vik, «Da samene ble Norges urfolk», *Norgeshistorie*. Sist endret 3. november 2020.

Tilgjengelig fra <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/1924-da-samene-ble-norges-urfolk.html>

Litteratur

Primærkilder:

Beaglehole, Ernst «A Technical Assistance Mission in the Andes», *International Labour Review* 67, No. 6, (Geneva, 1953): 553-569, 520. Det er oppgitt ulike sidetall på ILOs nettside og i dokumentet. Tilgjengelig fra [https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09602/09602\(1953-67-6\)520-534.pdf](https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09602/09602(1953-67-6)520-534.pdf)

Den internasjonale arbeiderorganisasjonen. *Indigenous peoples: living and working conditions of aboriginal populations in independent countries*. Genève: International Labour Office 1953.

Den internasjonale arbeiderkonferanse, «DECLARATION CONCERNING THE AIMS AND PURPOSES OF THE INTERNATIONAL LABOUR ORGANISATION», 26. sesjon, Philadelphia, 10. mai 1944. Tilgjengelig fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/normativeinstrument/wcms_698995.pdf

Den internasjonale arbeiderorganisasjonen. «Minutes of the Governing Body». Sesjon nummer 109 i fra juni-juli 1949 i Genève, 15-16. Tilgjengelig fra [https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09601/09601\(1949-109\).pdf](https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09601/09601(1949-109).pdf)

Forente Nasjoner. A/RES/637(VII)A-C, A/PV.403 16. desember, 42-7-8, non-recorded, A/2309 og Corr. 1 «The right of peoples and nations to self-determination», 7. Sesjon *Resolutions adopted on the reports of the Third Comitee* (1952). Tilgjengelig fra: [https://undocs.org/en/A/RES/637\(VII\)](https://undocs.org/en/A/RES/637(VII))

Nordisk sameråd, «Ärenden som beröra samerna» (Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1957). Referat fra Karasjok-konferansen I 1956.

Nordisk sameråd, Såmiid Dilit. *Föredrag vid Den nordiska samekonferansen Jokkmokk 1953*. Redigert av Kalle (Karl) Nickul, Asbjørn Nesheim og Israel Ruong. Oslo: Merkur Boktrykkeri, 1957.

Rens, Jef. «The Andean Programme» i *International Labour Review* 84, nummer 6 (Genève, 1961): 423-461, 428. Tilgjengelig fra [https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09602/09602\(1961-84-6\)423-461.pdf](https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09602/09602(1961-84-6)423-461.pdf)

Sosialdepartementet. «Om Den 40. Internasjonale arbeidskonferanse i Genève.» St. prp. Nr. 36 (1958). Oslo: Sosialdepartementet, 1958. Tilgjengelig fra <https://stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Storingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1958&paid=2&wid=a&psid=DIVL779&s=True>

Arkivmateriale:

Riksarkivet i Oslo – Arkivenhet / Sti RA/S-1247/2/D/Da/L0058, Landbruksdepartementet, internordiske konferanse.

Riksarkivet i Oslo – Arkivenhet / Sti RA/S-3267/D/L0119/0002, Sosialdepartementet, 5. Sosialkontor, ILO konvensjon nummer 104-107.

Aviskilder:

Forfatter ukjent, «Samisk elite kan demme opp for industri-presset» i *Morgenbladet* 138, nummer 8 (Januar 1956): 3. Tilgjengelig fra Nasjonalbiblioteket
<https://www.nb.no/items/6101f52158d4ffc4979e5c75fd561120?page=1&searchText>

Olav Nordrå, «Nordisk sameråd er en kjensgjerning» i *Morgenbladet* 138, nummer 192 (August 1956): 12. Tilgjengelig fra Nasjonalbiblioteket
<https://www.nb.no/items/84b8bdbe981d9de800c00529a53bcd8c?page=11&searchText>

Nettsteder

El Colegio Nacional, «Alfonso Caso» Hentet 15. oktober 2019 fra
<http://colnal.mx/members/alfonso-caso>

Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «David Morse», hentet 15. januar 2020 fra
https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/ilo-director-general/former-directors-general/WCMS_192712/lang--en/index.htm

Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «C017 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107),» Hentet 6. desember 2019 fra
https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C107

Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «David Morse», hentet 15. januar 2020 fra
https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/ilo-director-general/former-directors-general/WCMS_192712/lang--en/index.htm

Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «How the ILO works», hentet 4. februar 2020 fra
<https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/lang--en/index.htm>

Den internasjonale arbeiderorganisasjonen, «Ratifications of C107 – Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107),» artikkel 2. Hentet 16. januar 2020 fra:
https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C107

Forente Nasjoner, «Universal Declaration of Human Rights» hentet 5. november 2020. Tilgjengelig fra <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

UNESCO, «UNESCO's atlas of the World's Languages in Danger» hentet 29. Januar 2020.
Tilgjengelig fra <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>

Universitet i Tromsø, «Æresdoktor Robert Paine er død», sist redigert 3. august 2010.
Tilgjengelig fra: https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=194015

Forskningslitteratur

Aarseth, Bjørn. *Norsk samepolitikk fra 1945 til 1990: Målsetting, virkemidler og resultater*. Nesbru: Vett & viten i samarbeid med Norsk folkemuseum, 2006.

Andresen, Astri. «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963).» I *Historisk tidsskrift* 95, nr. 3 (September 2016): 405-435. Tilgjengelig fra https://www.idunn.no/ht/2016/03/vitenskapene_og_den_nye_samepolitikken_19451963

Aspholm, Eira. *Samene og EU: Samisk debatt om Norges tilknytning til EF/EU fra 1992-1994*. Mastergradsavhandling. Universitet i Oslo, 2019.

Barsh, Russel Lawrence. «Indigenous Peoples: An Emerging Object of International Law.» I *The American Journal of International Law* 80, nummer 2 (April 1986): 369-385.
Tilgjengelig fra <https://www.jstor.org/stable/2201975>

Beaglehole, Ernest. *The Race Question*. Paris: UNESCO, 1950.

Berg-Nordlie, Mikkel og Harald Gaski. «Sápmi», *Store norske leksikon*. Sist redigert 28. juli 2020. Tilgjengelig fra <https://snl.no/S%C3%A1pmi>

Bhambra, Gurminder K. «Modernity: History of the Concept». I *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, 2. utgave, redigert av James D. Wright, 692-696
Amsterdam: Elsevier, 2015. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.03134-2>

Bjerkli, Bjørn og Per Selle, «Den nye samiske offentligheten.» I *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 20, nummer 4 (Februar 2004): 365-390. Tilgjengelig fra https://www.idunn.no/nst/2004/04/den_nye_samiske_offentligheten

Bjørklund, Ivar. «Landsmøtet i 1917 og samene i nord.» I *Heimen* 54, nummer 2 (Juni 2017): 123. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2017-02-02>

Bjørkvik, Halvard. «Asbjørn Nesheim 70 år.» I *Kultur på karrig jord: festskrift til Asbjørn Nesheim*. Norsk Folkemuseum årbok, bind XXVI. Oslo: Kirstes Boktrykkeri, Norsk Folkemuseum, 1978.

Brandal, Nik. og Cora Alexa Døving og Ingvill Thorsen Plesner (red.). *Nasjonale minoriteter og urfolk: i norsk politikk fra 1900 til 2016*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2017.

Berg, Bård A. «Mot en korporativ reindrift : samisk reindrift i Norge i det 20. århundre : eksemplifisert gjennom studier av reindriften på Helgeland». Doktorgradsavhandling. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta, 2000.

- Crossen, Jonathan. *Decolonization, Indigenous Internationalism, and the World Council of Indigenous Peoples*. Doktorgradsavhandling. University of Waterloo, 2014.
Tilgjengelig fra <https://core.ac.uk/download/pdf/144147433.pdf>
- Duolljá, Sverre-Egil Knutsen. «Johan Israel Ruong» i *Store Norske Leksikon*, publisert på nett 14. februar 2009. Tilgjengelig fra https://snl.no/Johan_Israel_Ruong
- Eidheim, Harald. «Ethno-Political Development among the Sami after World War II: The Invention of Selfhood.» I *Sami Culture in a New Era: The Norwegian Sami Experience*, redigert av Harald Gaski, 29-61. Kárášjohka/Karasjok: Davvi Girji OS, 1997.
- Eidheim, Harald. *Aspects of Lappish Minority Situations*. Oslo/Bergen/Tromsø: Universitetsforlaget, 1971.
- Eriksen, Knut Einar og Einar Niemi, *Den finske fare: sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940*. Oslo: Universitetsforlaget, 1981.
- Eriksen, Thomas Hylland. «Ethnicity versus Nationalism.» I *Journal of Peace Research* vol. 28, nummer 3 (August 1991): 263-278. DOI: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0022343391028003004>
- Friedman, Hans. «Indigeneity: Anthropological notes on a historical variable». I *Indigenous Peoples: Self-Determination, Knowledge, Indigeneity*, redigert av Henry Minde, 29-48. Oudegracht: Eburon Academic Press, 2008.
- Hannum, Hurst. *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodations of Conflicting Rights*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1996.
- Hansson, Johan. «Educational Activities at the Sami Folk High School 1942-1982.» I *Creative Education*, 6 (Januar 2015): 880-897. DOI: [10.4236/ce.2015.69090](https://doi.org/10.4236/ce.2015.69090)
- Hauglid, Ole Anders «Gjenreisning i et rikspolitisk perspektiv.» I *Ottar* 1, nummer 158 (1986).
- Hill, Rowland G.P (red.). *Report on: Lapps To-day: in Finland, Norway, and Sweden I*. Paris, Haag: Mouton & Co, 1960.
- Hill, Rowland G.P. og Karl Nickul (red.). *The Lapps Today: in Finland, Norway and Sweden vol. II*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969.
- Hunt, Lynn. *Writing History in The Global Era*. New York: W. W. Norton, 2014.
- Hætta, Odd Mathis. *Urfolks organisering og status 1975-2003*. Alta: Høgskolen i Finnmark, Avdeling for pedagogiske og humanistiske fag, 2003.
- Jernsletten, Nils. «Hans Henriksen.» I *Store norske leksikon: Norsk Biografisk Leksikon*. Publisert på nett 13. februar 2009. Tilgjengelig fra https://nbl.snl.no/Hans_Henriksen

- Jernsletten, Regnor. «The development of a Saami élite in Norden». I *Conflict and Cooperation in the North*, redigert av Kristiina Karppi og Johan Eriksson, 147-166. Umeå: Kulturgräns norr, 2002.
- Jernsletten, Regnor. «Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945-1975» i *Stat, religion, etnisitet: Rapport fra Skibotn-konferansen 27.-29. mai 1996*, redigert av Bjørn Petter Finstad, Lars Ivar Hansen, Henry Minde, Einar Niemi og Hallvard Tjelmeland, 277-300. Tromsø: Sámi dutkamiid guovddáš/Senter for samiske studier, Skriftserie – Nr. 4, 1997.
- Kent, Neil. *The Sámi peoples of the North: a social and cultural history*. London: Hurst, 2014.
- Larsen, Camilla Bakken. *Oppgjøret som forsvant? Norsk samepolitikk 1945-1963*. Masteroppgave. Universitet i Tromsø. Tilgjengelig fra <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/4296/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Larsen, Joar Hoel. «Konrad Nielsen.» I *Store norske leksikon; Norsk biografisk leksikon*. Publisert på nett 13. februar 2009. Tilgjengelig fra https://nbl.snl.no/Konrad_Nielsen
- Lantto, Patrick og Ulf Mörkenstam. «Sami Rights and Sami Challenges: The modernization process and the Swedish Sami movement, 1886-2006.» I *Scandinavian Journal of History* 33, nummer 1 (Desember 2007): 26-51. DOI: <https://doi.org/10.1080/03468750701431222>
- Lantto, Patrick. *Att göra sin stämman hörd: Svenksa Samernas Riksförbund, samerörelsen ock svensk samepolitik 1950-1962*. Umeå: Grafikerna Livréna i Kungälv AB, 2003.
- Lehtola, Velli-Pekka. «Sámi Histories, Colonialism and Finland» i *Artic Anthropology* 52, nummer 2 (Februar 2015): 22-36. DOI: 10.3368/aa.52.2.22
- Lehtola, Velli-Pekka. «Research and Activism in Sami politics: The Ideas and Achievements of Karl Nickul towards Securing Governance for the Sámi» i *Acta Borealia* 22, nummer 2 (2005, publisert på nett februar 2007): 153-169. DOI: [10.1080/08003830500236427](https://doi.org/10.1080/08003830500236427)
- Lehtola, Velli-Pekka. «Second world war as a trigger for transcultural changes among Sámi people in Finland» i *Acta Borealia* 32, nummer 2 (Oktober 2015):125-147. DOI: 10.1080/08003831.2015.1089673
- Maul, Daniel. *International Labour Organization: 100 years of Global Social Policy*. Geneva: De Gruyter Oldenbourg, 2019.
- Maul, Daniel. *Human Rights, Decolonization: The International Labour Organization, 1940-1970*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012.
- Minde, Henry. «The making of an international movement of indigenous peoples.» I *Scandinavian Journal of History* 21, nummer 3 (1996, publisert på nett juni 2008): 221-246. DOI: [10.1080/03468759608579326](https://doi.org/10.1080/03468759608579326)

- Minde, Henry. «Sami Land Rights in Norway: A Test Case for Indigenous Peoples.» I *International Journal on Minority and Group Rights* 8, no 2/3 (Februar 2001): 107-125.
- Mörkenstam, Ulf. «Indigenous peoples and the right to self-determination: The Case of Swedish Sami people.» I *The Canadian Journal of Native Studies* 25, nummer 2 (2005): 433-461. Tilgjengelig fra http://www3.brandonu.ca/cjns/25.2/cjns25no2_pg433-461.pdf
- Mörkenstam, Ulf. *Om «Lapparnas privilegier»: Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883-1997*. Doktorgradsavhandling. Stockholms Universitet, 1999.
- Nizen, Ronald. *The Origins of Indigenism: Human Rights and the Politics of Indentity*. Berkley: University of California Press, 2003.
- Nyysönen, Jukka. "Everybody recognized that we were not white" *Sami Identity Politics in Finland, 1945-1990*. Doktoravhandling. Universitet i Tromsø, 2007.
- Oguamanam, Chidi. «Protecting indigenous knowledge in international law: solidarity beyond the nation-state.» I *Law Text Culture* 8 (2004): 191-230. Tilgjengelig fra <https://ro.uow.edu.au/ltc/vol8/iss1/10>
- Otnes, Per. *Den samiske nasjon : Interesseorganisasjoner i samenes politiske historie*. Oslo: Pax Forlag, 1970.
- Pavel, Hjalmar. «Jokkmokk-konferansen og det som har fulgt i dens spor» i *Sameliv: Samisk Selskaps Årbok 1953-1955*. Oslo: Brøgers Boktrykkeris Forlag, 1955.
- Rodríguez-Piñero, Luis. *Indigenous peoples, postcolonialism, and international law: The ILO regime (1919-1989)*. London: Oxford University Press, 2005.
- Ruong, Israel og Bjørn Aarseth. *Arktiske folk*. Oslo: Fabritius & Sønners Boktrykkeri, 1966.
- Ryymin, Teemu og Jukka Nyysönen. «Synliggjøring, assimilering, agens.» I *Fortalt Fortid: Norsk historieskriving etter 1970*, redigert Jan Heiret, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg, 207-240. Oslo: Pax forlag, 2013.
- Ryymin, Teemu og Jukka Nyysönen, «Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie.» I *Historisk tidsskrift* bind 91, nummer 4 (2012, publisert på nett april 2013): 541-568. Tilgjengelig fra https://www-idunn-no.ezproxy.uio.no/file/pdf/58214212/fortellinger_i_nordnorsk_minoritetshistorie.pdf
- Ryymin, Teemu og Kaisa Maliniemi, «Nytt lys på fornorskingspolitikken? Sentrale direktiver og lokal virkelighet.» I *Kvener i fortid og nåtid: Rapport fra seminaret «Kvener og skogfinner i fortid og nåtid», Tromsø november 2007*, redigert av Anna-Riitta Lindgren, Marit Anne Hauan, Einar Niemi, Leena Niiranen og Trond Thuen, 131-145. Tromsø: Speculum Boreale, Skriftserie fra institutt for historie og religionsvitenskap, 2009.
- Sinclair, Guy Fiti. *To Reform the World: International Organizations and the Making of Modern States*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

- Sjölin, Rolf. *Samer och samefrågor i svensk politik: en studie i ickemakt*. Vänersborg: R. Sjölin : distribution: bokförlaget Dialog, 1981.
- Tromsø Museum, *Ottar: Populære småskrifter fra Tromsø Museum XXXII*, nummer 88 (Januar 1976).
- Øyvind Tønneson, «Nordisk Råd 1952-2002». I *Femti år: Nordisk Råd 1952-2002. Til nordisk nytte?*, redigert av Knud Enggaard, sidetall. København: Nordisk råd, 2002.
- Vik, Hanne Hagtvedt. «Rights of Indigenous Peoples to Land and Natural resources». I *The Political Economy of Resource Regulation*, redigert av Andreas R.D. Sanders, Pål Thonstad Sandvik og Espen Storli, 277-301. Vancouver: UBS Press, 2019.
- Vik, Hanne Hagtvedt. «Indigenous Internationalism». I *Internationalisms: A Twentieth-Century History*, redigert av Glenda Sluga og Patricia Clavin, 315-340. England: Cambridge University Press, 2016.
- Vik, Hanne Hagtvedt, og Semb, Anne Julie. «Who Owns the Land? Norway, the Sami and the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention.» I *International Journal on Minority and Group Rights*. 20, no. 4 (Januar 2013): 517-50.
DOI: 10.1163/15718115-02004002
- Vik, Hanne Hagtvedt. «Da samene ble Norges urfolk.» I *Norgeshistorie*. Sist endret 3. november 2020. Tilgjengelig fra <https://www.norghistorie.no/oljealder-og-overflod/1924-da-samene-ble-norges-urfolk.html>
- Wigdehl, Aksel Helmer. «Nordisk Sameråd: En oversikt over det Nordisk-Samiske organisasjonsarbeidets historie». Hovedoppgave. Bergen: Universitet i Bergen, 1972.
- Young, Stephen. «Re-historicising dissolved identities: Deskaheh, the League of Nations, and international legal discourse on Indigenous peoples.» I *London Review of International Law* 7, nummer 3 (Mai 2019): 377-408. DOI: [10.1093/lril/lraa004](https://doi.org/10.1093/lril/lraa004)
- Zachariassen, Ketil. *Samiske nasjonale strategar: Samepolitikk og nasjonsbygging 1900-1940: Isak Saba, Anders Larsen og Per Fokstad*. Kárášjohka/Karasjok: ČálliidLágádus/ForfatternesForlag, 2012.

Appendiks

I epostkorrespondansen jeg hadde med ILO våren 2020 fikk jeg tilsendt informasjon om to arkivbokser. Disse kunne potensielt være relevant denne masteroppgaven eller lignende forskning:

ISN: 207243 STATUS: AR
SERIES: CL NUMBER: 1001-0 JACKET: 1 POSITION: 0 CONFIDENTIAL: N
SUBJECT: Conditions of labour - \Committee\ of \expert\s on Indigenous labour - \Constitution\
START DATE: 1946-12-01 END DATE: 1952-12-31
HUNIT: ARCHIVES DATET: 2010-02-16

ISN: 207244 STATUS: AR
SERIES: CL NUMBER: 1001-0 JACKET: 2 POSITION: 0 CONFIDENTIAL: N
SUBJECT: Conditions of labour - \Committee\ of \expert\s on Indigenous labour - \Constitution\
START DATE: 1953-01-01 END DATE: 1961-12-31
HUNIT: ARCHIVES DATET: 2010-02-16